

Glagolski oblici u knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov

---

Kovačić, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:810041>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Matea Kovačić

**Glagolski oblici u Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev
i cesarov
(DIPLOMSKI RAD)**

Rijeka, 2015.

UNIVERSITY OF RIJEKA

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES OF RIJEKA

Matea Kovačić

**Verbal forms in Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i
cesarov**

(GRADUATION THESIS)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Matea Kovačić

Matični broj: 0009060313

Glagolski oblici u Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i
cesarov

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Sanja Zubčić, izv. prof.

Rijeka, 2015.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Metodologija rada	1
2. Šimun Kožičić Benja.....	3
3. Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov	6
4. Jednostavni glagolski oblici u <i>Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov</i>	9
4. 1. Present.....	10
4. 2. Imperativ	25
4. 3. Infinitiv i supin.....	33
4. 4. Aorist.....	38
4. 5. Imperfekt	57
4. 6. Participi	66
4. 6. 1. Aktivni particip prezenta	66
4. 6. 2. Pasivni particip prezenta	72
4. 6. 3. Prvi aktivni particip preterita	72
4. 6. 4. Drugi aktivni particip preterita	78
4. 6. 5. Pasivni particip preterita	79
5. Složeni glagolski oblici	88
5. 1. Perfekt	88
5. 2. Pluskvamperfekt.....	93
5. 3. Futur prvi.....	97
5. 4. Futur drugi.....	100
5. 5. Kondicional.....	100

6. Zaključak	108
7. Popis literature.....	112
8. Sažetak i ključne riječi	114

1. Uvod

U ovom diplomskom radu analiziraju se glagolski oblici u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* Šimuna Kožičića Benje. Radi se o analizi jednostavnih i složenih glagolskih oblika te participa. *Knjižice* su tiskane 1531. godine u Rijeci, u tiskari Šimuna Kožičića Benje. Zapravo je riječ o tekstu koji nam prikazuje životopise „arhijereja“ i careva, no iz teksta *Knjižica* možemo saznati i niz drugih zanimljivosti i podataka. S obzirom na to da se za Šimuna Kožičića Benju isticalo da mu je jedan od ciljeva bio osuvremeniti jezik glagoljskih knjiga, u radu će se, kroz analizu svakog pojedinog glagolskog oblika, pokazati na koji je način Kožičić to pokušavao, odnosno koristi li nastavke iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika ili (staro)hrvatske lične nastavke. Budući da u posveti Tomi Nigeru Šimun Kožičić Benja izražava svoje nezadovoljstvo stanjem u jeziku i naglašava važnost svoje zadaće u „popravljanju“ jezika, u radu se nastoji utvrditi je li što od proklamiranog pokazao u morfologiji glagola. Kroz spomenutu analizu, nastoji se dati još jedan skromni doprinos u istraživanju ovog, za hrvatski jezik i povijest, važnog djela.

1.1. Metodologija rada

Glavni izvor za sakupljanje građe bila je knjiga *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov – Knjiga 2 – latinička transkripcija glagoljskoga teksta* Naime, u spomenutoj knjizi Anica Nazor (2007.) priredila je latiničku transkripciju spomenutoga teksta. Na samome početku rada ukratko sam se osvrnula na biografiju Šimuna Kožičića Benje, a dio rada posvećen je i *Knjižicama* (njihovoj važnosti, vremenu nastanka, posveti Tomi Nigeru).

Čitajući tekst *Knjižica*, izdvajala sam i određivala glagolske oblike. Temelj za određivanje točnog glagolskog oblika bila je knjiga *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* (Gadžijeva, Kovačević, Mihaljević, Požar, Reinhart,

Šimić, Vince 2014.). Uz spomenutu knjigu, konzultirani su i drugi naslovi, a koji su navedeni u popisu literature. Glagolski oblici u radu podijeljeni su na jednostavne i složene glagolske oblike te na participe.

Za svaki je glagolski oblik navedena definicija i osnovne značajke određenoga glagolskoga oblika, a zatim su navedeni i primjeri prikupljeni iz izvornika. Glagolski oblici, zbog preglednosti, prikazani su tablično, a uz svaki od njih navedene su kategorije koje je imao i dio teksta u kojem se pojavljuje. Ispod tabličnog prikaza, navedeni su komentari, zapažanja i druge specifičnosti i argumenti vezani uz pojedine primjere. Analiza glagolskih oblika temelji se i na uspoređivanju morfološkog sustava hrvatskog crkvenoslavenskog jezika (prema knjizi *Hrvatski crkvenoslavenski jezik* 2014.) s morfološkim sustavom glagola u hrvatskom jeziku i to prema povijesnim gramatikama (*Zajednička povijest hrvatskih narječja 2. Morfologija*, Lukežić 2015. i *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Mastasović 2008.). Cilj je utvrditi koji oblici prevladavaju i jesu li oni u skladu s Kožičićevim koncepcijama. Uz svaki primjer, navedena je stranica i ime pape ili cara iz čijeg je životopisa primjer preuzet.

S obzirom na to da je riječ o iscrpnoj građi, svi glagolski oblici koji su promatrani kao dio složenih glagolskih oblika, nisu prikazani zasebno. Naprimjer, *l*-participi koji su dio perfekta, nisu ponovno ispisani u poglavlju o *l*-participu. Isto vrijedi i za ostale glagolske oblike. Primjeri za koje se iz konteksta ne može utvrditi pripadaju li aoristu ili prezentu, nisu uvršteni u tablice, već se navode ispod teksta, uz pripadajuće komentare i argumente. Brojni se primjeri ponavljaju te su ispisani samo jedanput. Primjeri poput: *bisi, beše, jest, dojde, naredi, povelj, stvori, venča se, pogreben, prazdan, rodil se jest, pisal jest, trpil jest, bilo jesti, bili sut, izabrali behu, narekli behu, prorekli behu* samo su neki od njih.

2. Šimun Kožičić Benja

Proučavajući literaturu o Šimunu Kožičiću Benji, dolazimo da zaključka kako gotovo svi autori ističu plemićko podrijetlo njegove obitelji. Anica Nazor napominje kako je Šimun Kožičić Benja potomak jedne od najstarijih, najuglednijih i najbogatijih plemićkih obitelji, a tome pridodaje kako se radi o plemićkoj obitelji koja je punih osam stoljeća živjela u Zadru. S obzirom na to da su u to vrijeme u Zadru živjeli humanistički učitelji, pretpostavlja se da je Šimun Kožičić Benja od njih usvojio humanističko znanje. U isto se vrijeme u gradu njegovala glagoljska liturgija. Ali i u samoj obitelji Benja njegovala se glagoljaška tradicija i humanistička kultura. Šimunov djed dao je u Ugljanu sagraditi samostan s crkvom posvećenom 1430. godine sv. Jeronimu. U to vrijeme sv. Jeronim je slavljen kao legendarni „izumitelj“ glagoljice i kao zaštitnik glagoljaša (Nazor 2007: 11). Djelovao je u povijesnom prijelomnom vremenu, krajem petnaestog i početkom šesnaestog stoljeća, službujući u Zadru, Pagu i Modrušu (Stanković Avramović 2002: 7).

Šimun Kožičić Benja 1500. godine prvi puta dolazi u Rim. Imenovan 7. studenog 1509. od pape Julija II. modruškim biskupom, Kožičić je došao u novu sredinu, u kraj koji je kao duhovno nasljeđe imao čvrstu zasađenu tradiciju latinske humanističke i hrvatske glagoljaške tradicije (Kolumbić 1991: 105). Sudjelovao je na Petom lateranskom koncilu. Kožičić u Rimu nije boravio sve vrijeme Lateranskoga koncila, koji je trajao gotovo pet godina, ali je u Rim ponovno stigao 1516. godine i ondje je održao drugi govor (na latinskom jeziku) pred papom Leonom X. i kardinalima tražeći ponovno pomoć za poharanu i opustošenu Hrvatsku, za njezine krajeve ugrožene od Turaka. U te krajeve spadala je i njegova Modruška biskupija (Nazor 2007: 12). Šimun Kožičić Benja 1521. godine prestaje biti upravitelj senjske biskupije.

Ističe se kako je Šimun Kožičić Benja želio obnoviti tiskanu glagoljsku knjigu, odnosno s jedne je strane nastojao osuvremeniti jezik glagoljskih knjiga,

a druge pak strane nastojao je podizati obrazovanje glagoljaša. Što se tiče jezika, u Kožičića su vidljive tendencije da se, u duhu novih shvaćanja, prevladavaju zastarjela gledanja glagoljaša na nedodirljivost jezika crkvenih knjiga. Kožičić je nastojao unositi elemente koji će pojačati njegovu komunikativnost. Iako su u znanosti već ranije Kožičiću priznavani ti noviteti, u isto su vrijeme iznesena i zapažanja da tomu poslu nije pristupao sustavno, da nije dovoljno ni znao što je novo, a što staro, što je domaće, a što strano (Kolumbić 199: 110). Kožičić se trudi oblikovati jezični registar koji će s jedne strane odgovarati tradiciji (kako bi se, s obzirom na dopuštenje uporabe jezika u liturgiji, održala posebnost već etabliranoga književnoga, hrvatskog staroslavenskog jezika, koji se bio ugradio i u neliturgijski izraz), a s druge strane biti i optimalno razumljiv (Ceković, Sanković, Žagar 2010: 134). U posveti Tomi Nigeru, Kožičić jasno izražava svoje nezadovoljstvo jezikom glagoljskih liturgijskih knjiga, naglašavajući da se, koliko može, trudi za „popravljanje“ naše knjige. Budući da je Kožičić bio prva naša knjizi posvećena osoba koja se izravno referirala na uređivanje jezika i budući da se nekoliko puta osvrnuo na odnos staroga (lošeg) i novoga (popravljenog), najčešće se to razumjelo kao nastojanje da se jezik tiskanih knjiga približi „narodnomu“ (čakavskomu) izričaju (Ceković, Sanković, Žagar 2010: 135).

Govoreći o Kožičićevoj jezičnoj koncepciji, treba spomenuti i novija istraživanja. Naime, povezujući njegove težnje koje navodi u posveti Tomi Nigeru sa stanjem u njegovim djelima, postavlja se pitanje što zapravo podrazumijevaju njegove primjedbe o zastarjelosti jezika¹. Novija se istraživanja odnose na povezivanje Kožičićevih djela s *Vulgatom*. Istražujući jezik *Misala hruackoga*, Ceković, Sanković i Žagar dolaze do zaključka kako je Kožičić jezik starih knjiga popravljao prema *Vulgati*. Sa svime time u vidu, njegove reakcije

---

¹ Tanja Kuštović jasno je upozorila kako tu o „kroatizaciji“ može biti riječ samo vrlo uvjetno, jer Kožičić čvrsto ostaje kod mnogih staroslavenskih oblika (u 16. st. već odavno zastarjelih), čak i u neliturgijskome tekstu. (Ceković, Sanković, Žagar 2010: 136).

zabilježene u posveti Tomi Nigeru postaju posve razumljive: „prestarviše“ je ono naslijeđeno, staro, koje odudara od pravilnoga – latinskoga predloška (pa je prilagođavanje njemu poželjna – „novina“), ono koje treba prevladati, zamijeniti ispravljenim rješenjima. Za to prethodno „unakazivanje“ krvi bi bili „lažni pisci“ (dakle oni koji se nisu držali *Vulgate*) (Ceković, Sanković, Žagar 2010: 136). Vodeći se svime rečenim o Kožičićevoj jezičnoj koncepciji, cilj je i ovoga rada, kroz analizu glagolskih oblika, istražiti je li i u kojoj mjeri Kožičić svoje jezične težnje primjenjivao u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*.

Uz sve navedeno, važnost Šimuna Kožičića Benje leži i u njegovoj tiskari. Naime, bježeći pred Turcima Kožičić 1529. godine dolazi u Rijeku, a u razdoblju od 1530. do 1531. u svojoj tiskari u Rijeci tiskao je šest glagoljskih knjiga. U kolofonima knjiga zabilježeni su podaci o priređivaču, mjestu i datumu tiskanja i tiskarima. Iz kolofona se saznaje: da je knjige priredio Šimun Kožičić Zadrani, biskup modruški; da je tiskara radila u Rijeci i bila smještena u kući Kožičićeva prebivanja; da su knjige izdane o Kožičićevu trošku; da su ih tiskali Dominik i Bartolomej iz Brescie (Nazor 1991: 137).

U svojoj riječkoj tiskari Kožičić je 1530. godine tiskao bukvar, a koji naziva *Psaltir*. Iste je godine tiskao i *Oficij rimski. Oficij blaženije devi Marije*, a što je ujedno i prva datirana Kožičićeva knjiga. U spomenutoj je tiskari Kožičić tiskao i *Knjižice krsta* (1531.), *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* (1531.), *Misal hruacki* (najopsežnije i najljepše djelo, 1531.), *Od bitija redovničkoga knjižice* tiskao je 1531. godine, a ističe se da su one njegovo posljednje datirano djelo.

Kožičićeva su izdanja grafički ukusno opremljena: ukrašena su drvorezima slika i inicijala, imaju lijepo oblikovane naslovne stranice i kolofne na posljednjim stranicama, dekorativan tipografski znak, dvobojan (crno-crveni) tisak. Svojim grafičkim izgledom ona ne zaostaju za suvremenim latinskim izdanjima (Nazor 1991: 141).

Raspon njegova zalaganja je od kanonika do biskupa, od prepisivača do izdavača, tj. tiskara, on je skromni glagoljaš i ujedno europski i latinski govornik. Kad sažimamo njegove intelektualne domete vidimo da oni pokrivaju crkveno-političko i književno-kulturno djelovanje što dokazuje njegovu svestranost i vrhunac na polju duhovnosti. Njegova sačuvana književna djela pretežito su crkvena, dok je njegovo političko djelovanje povezano uz održavanje hrvatske kulture (Stanković Avramović 2002: 22).

3. Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov

Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov Kožičićevo je djelo o rimskim papama i carevima. U transliteriranom obliku naslov glasi: *Knjižice odъ žitiê rimskihъ arhierêovъ i cesarovъ*, no u radu će se koristiti transkribirani oblik. Djelo je podijeljeno u dva dijela, a tiskano je 25. svibnja 1531. godine u Rijeci. U prvome dijelu Kožičić nam daje životopise papa, počevši od apostola Petra, a završivši s papom Klementom VII. U drugome dijelu pratimo životopise careva i to od Julija Cezara do Karla V. Na početku je Kožičićeva posveta trogirskom biskupu Tomi Nigeru, diplomatu i humanističkom piscu, u kojoj Kožičić objašnjava napore oko izdavanja glagoljskih obrednih i nabožnih knjiga. Kožičić se tuži na jezik glagoljskih knjiga, koji je, po njegovu mišljenju, iskvaren stranim i arhaičnim oblicima i riječima, koje bi stoga trebalo popraviti (Nazor 2007: 19). Čitajući ovo djelo, vidimo da nam Kožičić zapravo nabraja imena papa i careva, vrijeme njihova boravka na prijestolu, a kod papa navodi i važne „novosti“ koje su uveli u život crkve.

Kožičićevo djelo je kompilacija, i on to ne taji. Može se ustanoviti odakle crpi podatke, premda se očito ne radi o jednom jedinom izvoru (Kurelac 1991: 117). Navodi se kako se za životopise papa Kožičić poslužio djelom *Liber de vita ac omnium pontificum* (Platin, 1474.). Kožičić ne podliježe legendi i maštovitoj naraciji srednjovjekovnih pisaca; on se usteže od mogućih ukrasnih

dodataka, pa i onih u to doba dopustivih, hagiografskoga stila, naročito kad se rado o životima papa i careva. U njegovoj, kao i u Platininoj uzdržljivosti dolazi do izražaja određena kritičnost koja se krajem 15. i početkom 16. stoljeća javljala kod kasnorenesansnih povjesničara kao što su Ermoalo Barbaro i drugi (Kurelac 1991: 117).

O pitanju predložka Kožičićevih *Knjižica* pisao je i Günter Tütschke (v. više Mrkonjić 1991: 125–126). Tütschke donosi neke od zaključaka vezanih uz drugi dio *Knjižica*. Kao prvo, misli da je drugi dio, analogno prvomu dijelu, tj. životopisima rimskih papa, sastavljenom prema jednom djelu, morao biti sastavljen također prema jednom predlošku, te da prema tome nije kompilacija više različitih djela; vjerojatnije je, zaključuje Tütschke, da postoji jedno latinsko djelo koje Kožičić prilično vjerno slijedi. To djelo ne bi trebalo biti tako poznato kao spomenuto Platinino. Nadalje misli da bi se moglo nalaziti i u rukopisnom obliku ili pak da je sam Kožičić dok je bio u Rimu konzultirao neke dokumente koje je kasnije prepisivao Rafael Levaković (Mrkonjić 1991: 126).

U svojim istraživanjima Tomislav Mrkonjić zaključuje da je kao predložak za drugi dio *Knjižica* poslužilo djelo Giovannija Battiste Cipellija. Djelo nosi naziv *De Ceasaribus libri III*. Budući da tekst tog djela sadrži ekskurse sa spomenutom „istočnom tematikom“, vjerojatnim se činilo da su to one knjižice odnosno oni *Libri III* koje je Kožičić uzeo kao predložak za svoje djelo. Dalja istraživanja samo su potvrdila tu pretpostavku (Mrkonjić 1991: 127; v. više Mrkonjić 1991: 125–135).

Čitajući *Knjižice*, možemo pronaći i Kožičićeva zapažanja i komentare, a za koje se u literaturi navodi da su prava „*commentaria sui temporis*“. Zanimljivi je životopis pape Julija II. jer u njemu Kožičić navodi da je izabran za modruškoga biskupa (*I az nedostojan izabran jesam od jago na modrušku biskupiju: dan 7. novembra: leto Gospodnje 1509.*) U spomenutom djelu, Kožičić je uvrstio i podatke o proroku Muhamedu i porijeklu Turaka. Na taj

način objavljena je po Kožičiću prva povijest turskoga carstva – turskih sultana, pisana hrvatskim jezikom. Može se reći i istaknuti da je to i prva u nas na hrvatskom jeziku štampana svjetska povijest, koja uključuje podatke o islamu i turskom carstvu od njegova početka do širenja na područje Bizanta, Balkana sve do naših krajeva, do Kožičićeva vremena (Kurelac 1991: 117).

Djelo predstavlja ne samo dobru renesansnu kompilaciju, već važan priručnik crkvene i svjetske povijesti, koji je sigurno utjecao na oblikovanje mentaliteta epohe. Uz to valja istaći da je pisan hrvatskim jezikom, glagoljicom, pa je i tako stvorena, Kožičićevim trudom, hrvatska povijesna terminologija, i nacionalni nazivi za pojedine ljude i događaje, pape i careve u širem dijapazonu svjetske povijesti (Kurelac 1191: 119).

Čitajući tekst *Knjižica*, primijećeno je da su svi životopisi strukturirani na isti način. Životopis započinje imenom pape, zatim se govori o podrijetlu. Nakon osnovnih podataka, Šimun Kožičić Benja, uglavnom, niže „novosti“ koje je pojedini papa uveo u život crkve. Svaki životopis završava podacima o tome koliko je pojedini papa bio na prijestolu, kada je umro, gdje je pokopan i koliko je nakon njegove smrti prijestol bio prazan. Budući da su životopisi strukturirani na isti način, utvrđeno je da Kožičić koristi i iste glagolske oblike (upravo se zbog toga i velik broj glagola ponavlja). Naprimjer, na kraju svakog životopisa nalazimo: *pogreben bisi, sidi let..., prazdan bisi tagda prestol*. Vidljiva su i druga ponavljanja pa tako govoreći o „novostima“ koje je pojedini papa uveo u život crkve, Kožičić navodi: *sa zapoveda da 7 nedilj pred Pasku post čtujet se* ili *sa naredi da čtujet se Paska v dan nediljni*. Zabilježeno je tek nekoliko primjera u kojima je prvo naveo novosti, a zatim *zapoveda* ili *naredi* dolaze na kraj rečenice.

Kao što je već rečeno, na početku *Knjižica* nalazi se Kožičićeva posveta trogirskome biskupu Tomi Nigeru. Posveta je napisana 4. svibnja 1531. u Rijeci. U posveti Šimun Kožičić Benja govori o nezadovoljstvu jezikom koji se

koristi u glagoljskim liturgijskim knjigama. Uz to, Kožičić navodi da se i sam trudi da to popravi (*vložil da sam ruku va oganj: ježe jest: da napravljam knjige prijate juže od mnozih vek*). Nadalje, Kožičić govori o nedostatku drugih knjiga, odnosno da Hrvati imaju samo misale i molitve (*iže dobrih knjig ne imut: van bo misali i vsagdannjih molitvic nijednih knjig ne imaju*), ali i oni su „nakazni“. Kožičić spominje i dijačku knjigu, misleći pritom na latinski jezik. U posveti Kožičić zapravo iskazuje i svoje nezadovoljstvo prethodnicima (glagoljaškim prepisivačima). Zamjera im što prije njega nisu počeli s „popravljanjem“ jezika (*iže naučeniji od mene i bogatiji suće: mogli sut popraviti mnoga*) i što su često knjige „ukrašavali“ lažnim slovima.

Kroz tekst posvete, vidimo da se Kožičić osvrnuo na odnos staro – novo u jeziku te nam time otvorio pitanje na koji se način ovaj odnos, kao i druge njegove tendencije ogledaju u njegovim djelima. Naravno, sve nas to navodi na neke od teza već spomenutih u dijelu o njegovoj jezičnoj koncepciji, odnosno otvara pitanje što je zapravo Kožičić smatrao starim, a što novim. Upravo njegove težnje izražene u posveti, bile su motivacija za utvrđivanje je li Kožičić ono što je proklamirao u posveti, pokazao u morfologiji glagola.

4. Jednostavni glagolski oblici u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*

Jednostavnim glagolskim oblicima pripadali su: prezent, imperativ, infinitiv i supin, aorist, imperfekt, participi prezenta (aktivni particip prezenta, pasivni particip prezenta), participi preterita (prvi aktivni particip preterita, drugi aktivni particip preterita, pasivni particip preterita). U nastavku rada prikazat ću svaki od oblika u analiziranome tekstu, redom kako su gore navedeni.

4. 1. Present

Present je označavao radnju koja je istovremena s trenutkom govorenja, kao i stalnu radnju koja se obično izvršava izvan vremenskih ograničenja (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 209). U hrvatskoglagoljskim liturgijskim tekstovima crkvenoslavenski se lični prezentski nastavci dobro čuvaju. Rijetko se, samo kao iznimka od pravila, u njima susreću hrvatski lični nastavci (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 213).

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* za present su potvrđeni primjeri:

napravljam	1. l. jd.	<i>da napravljam knjige</i>	b – 2 (iz posvete)
mogu	1. l. jd.	<i>i koliko mogu</i>	b – 2 (iz posvete)
trudim se	1. l. jd.	<i>trudim se za popravljajenje</i>	b – 2 (iz posvete)
ostavljam	1. l. jd.	<i>ostavljam čudesanika</i>	b – 2 (iz posvete)
budu	1. l. jd.	<i>Reče tada Krst: v Rim da propet budu sopet</i>	g – 4 Petar.
hoću	1. l. jd.	<i>hoću da pokle umru</i>	iv – 23 Grgur 6.
jesam	1. l. jd.	<i>da dostojan jesam</i>	iv – 23 Grgur 6.
daju	1. l. jd.	<i>mir moj daju vam</i>	ĵa – 31 Aleksandar 5.
ostavljaju	1. l. jd.	<i>mir moj ostavljaju vam</i>	ĵa – 31 Aleksandar 5.
platim	1. l. jd.	<i>da se ne platim</i>	lž – 57 Karal 5.

		<i>nad toboju</i>	
vzdam	1. l. jd.	<i>vzdam tebi mazdi</i>	lž – 57 Karal 5.
darivam	1. l. jd.	<i>darivam njemu ne tebi</i>	lž – 57 Karal 5.
moreš	2. l. jd.	<i>prociniti dobro moreš ti i vsaki ini</i>	b – 2 (iz posvete)
budeši	2. l. jd.	<i>i da pospešnji budeši</i>	b – 2 (iz posvete)
jesi	2. l. jd.	<i>ti jesi Petar</i>	g – 4 Petar.
gredeši	2. l. jd.	<i>Gospodi kamo gredeši</i>	g – 4 Petar.
vzemlješi	2. l. jd.	<i>Aganjče Božji ki zemlješi</i>	ži – 17 Serjij.
ne takneši	2. l. jd.	<i>ako ne takneši Jerusolim</i>	ib – 22 Salvestar 2.
možeš	2. l. jd.	<i>jednu stvar hvaliti možeš</i>	kb – 42 Fokas.
napriduješi	2. l. jd.	<i>Sopet Ivan pogledav na kneza: tako li napriduješi reče</i>	lž – 57 Karal 5.
iščeši	2. l. jd.	<i>lastiju me iščeši</i>	lž – 57 Karal 5.
znajet	3. l. jd.	<i>vsaki ini ki znajet dijakču knjigu</i>	b – 2 (iz posvete)
govorit	3. l. jd.	<i>kako Fabijus govorit</i>	b – 2 (iz posvete)
jest	3. l. jd.	<i>vsim glavam jest</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)

ne otimet se	3. l. jd.	<i>ne otimet se od žazal</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
ne pridet	3. l. jd.	<i>od ljude dojdeže ne pridet</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
budet	3. l. jd.	<i>ta budet čekanije jazik</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
pomolet	3. l. jd.	<i>njemže pomolet se</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
pišet	3. l. jd.	<i>Euzebij pišet</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
pravit	3. l. jd.	<i>pravit k tomu Paval Orosij</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
prinosit se	3. l. jd.	<i>osmi dan k templu prinosi se</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
obrezajet se	3. l. jd.	<i>osmi dan k templu prinosit se i obrezajet se</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
prijat	3. l. jd.	<i>i mati očišćenija prijat</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
učet	3. l. jd.	<i>Evanjelija plnije učet nas</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
predajet se	3. l. jd.	<i>Pilatu poglaviju predajet se</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
nakažujet se	3. l. jd.	<i>i križa mukoju nakažuejet se</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
svedeteljstvujet	3. l. jd.	<i>Ivan Evanĵelist svedeteljstvujet</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
hoće	3. l. jd.	<i>poletiti da hoće</i>	g – 4 Petar.

venčajet se	3. l. jd.	<i>mukojū venčajet se</i>	d – 5 Evarist.
pogrebajet se	3. l. jd.	<i>pogrebajet se v cimiteri</i>	3 – 8 Sikst 2.
ne vest se	3. l. jd.	<i>jegože rojstvo ne vest se</i>	3 – 8 Dionižij.
zvrstit	3. l. jd.	<i>naukom svetinjeju zvrstit</i>	ī – 10 Damaz.
pravet	3. l. jd.	<i>praved da sego pape našastje bisi</i>	bī – 12 Celestin.
ne budet	3. l. jd.	<i>ako znajdeno ne budet</i>	bī – 12 Leon.
objat	3. l. jd.	<i>ljubvoju objat vsagda niščeje</i>	bī – 12 ŷelazij.
nest	3. l. jd.	<i>od jehože nijedan nest vekši</i>	vī – 13 Bonifacij 2.
tvorit se	3. l. jd.	<i>svetba tvorit se</i>	vī – 13 Bonifacij 2
ne trebujet	3. l. jd.	<i>jaže pročitati ne trebujet</i>	gī – 14 Grgur.
dast	3. l. jd.	<i>zakoni dast</i>	dī – 15 Bonifacij 15.
primet	3. l. jd.	<i>ako ne primet kralj</i>	eī – 16 Vitalijan.
uklonet	3. l. jd.	<i>uklonet se od togo puta</i>	zī – 19 Ivan 8.
osežajet	3. l. jd.	<i>poslednji dijakon kardinal osežajet</i>	zī – 19 Ivan 8.
nazivajet se	3. l. jd.	<i>prestol gnojni</i>	zī – 19 Ivan 8.

		<i>nazivajet se</i>	
ne znajet se	3. l. jd.	<i>jegože otočastvo ne znajet se</i>	i – 20 Leon 5.
hranit se	3. l. jd.	<i>iže do sada hranit se</i>	ib – 22 Grgur 5.
pridružujet se	3. l. jd.	<i>pridružujet se sim češki kralj</i>	ib – 22 Grgur 5.
potvrđit	3. l. jd.	<i>ako potvrđit papa</i>	ib – 22 Grgur 5.
krunit	3. l. jd.	<i>ako potvrđit papa i krunit</i>	ib – 22 Grgur 5.
obikut	3. l. jd.	<i>jakože obikut</i>	ib – 22 Salvestar 2.
ne vložit se	3. l. jd.	<i>ne vložit se veće na arhijerejstvo</i>	ig – 24 Grgur 7.
tečet	3. l. jd.	<i>tečet v Dol</i>	id – 25 Paskal 2.
zovet se	3. l. jd.	<i>jaže zovet ninje Svetago Salvestra</i>	id – 25 Paskal 2.
plaća	3. l. jd.	<i>do današnjego dneva danije plaća Crikvi</i>	id – 25 Paskal 2.
možet	3. l. jd.	<i>toliko ako se stvoriti to možet</i>	iz – 29 Celestin 5.
ishodit	3. l. jd.	<i>Duh Sveti ishodit</i>	jb – 32 Euženij 4.
otvržet se	3. l. jd.	<i>pripravi Felica da otvržet se papstva</i>	jb – 32 Mikula 5.
savkupit	3. l. jd.	<i>preje neže savkupit se ženih</i>	jb – 32 Mikula 5.
želejet	3. l. jd.	<i>ako želejet tko već</i>	juv – 33 Kliment

		<i>znati</i>	7.
kažet	3. l. jd.	<i>ježe luk on kažet</i>	jg – 34 Vespažijan.
javlajet se	3. l. jd.	<i>v njem dobrota javlajet se</i>	jd – 35 Trajan.
čtujet	3. l. jd.	<i>da se Bog volja kako čtujet</i>	je – 36 Aleksandar Sever.
protežit se	3. l. jd.	<i>do Eufrata riki protežit se</i>	ž – 37 Od gospodstva Partov i Prsijanov.
imat	3. l. jd.	<i>nasledovateljnu vznenavidost imat</i>	ž – 37 Od gospodstva Partov i Prsijanov.
ne jast	3. l. jd.	<i>nikadaže ne jast</i>	ž – 37 Julij Maksim.
ne imat	3. l. jd.	<i>jakože ni pas hraniti se ne imat</i>	ž – 37 Julij Maksim.
pojast	3. l. jd.	<i>divjega prasca cela pojast</i>	ž – 38 Avrelijan.
čet se	3. l. jd.	<i>meju dobrimi cesari čet se</i>	ž – 38 Avrelijan.
borit se	3. l. jd.	<i>da protivu Konstantu bratu borit se</i>	jz – 39 Konstantin Konstant i Konstancij.
gredet	3. l. jd.	<i>Konstancij gredet</i>	jz – 39 Konstantin Konstant i Konstancij.
sačet se	3. l. jd.	<i>meju prvimi cesari</i>	k – 40 Teodožij.

		<i>da sačet se</i>	
pojet	3. l. jd.	<i>jakože pojet od jego poeta Klavdijan</i>	k – 40 Teodožij.
darujet	3. l. jd.	<i>ježe darujet rimskim načelnikom</i>	k – 40 Vazetije Rima.
osujuet se	3. l. jd.	<i>osujuet se v njem skupost</i>	kb – 42 Mavricij.
krivit	3. l. jd.	<i>dojdeže krstijane ljudeje krivit</i>	kb – 42 Mahometa početije.
pojat	3. l. jd.	<i>pojat sebi cesarastvo</i>	kv – 43 Leonicij.
cesarastvujet	3. l. jd.	<i>i sama cesarastvujet</i>	kg – 44 Konstantin.
hvalit se	3. l. jd.	<i>hvalit se v sem načelniku ljubav k veri</i>	la – 51 Karal 3.
verujet se	3. l. jd.	<i>toje blizu jest istini da verujet se</i>	la – 51 Karal 3.
obhudit	3. l. jd.	<i>dojdeže gospodu obhudit</i>	ld – 55 Žigmund.
pridet	3. l. jd.	<i>pridet kralj</i>	le – 56 Karal 5.
zasedet	3. l. jd.	<i>poveli da zasedet skoro na konja</i>	lž – 57 Karal 5.
sledita	2. l. dv.	<i>da jaže prva sut dva načelnika:</i>	b – 2 (iz posvete)

		<i>sledita prva</i>	
š ta mpamo	1. l. mn.	<i>da knjižice sije štampamo</i>	b – 2 (iz posvete)
hoćemo	1. l. mn.	<i>mi je hoćemo stlmačiti</i>	b – 2 (iz posvete)
zovemo	1. l. mn.	<i>mi naručnik zovemo</i>	aï – 11 Zozim
izbirajemo	1. l. mn.	<i>svitovnago reda izbirajemo danas</i>	ig – 24 Grgur 7.
govorimo	1. l. mn.	<i>ivanu od jagože govorimo</i>	ja – 31 Ivan 24.
nećemo	1. l. mn.	<i>nećemo reći</i>	ĵv – 33 Aleksandar 6.
znamo	1. l. mn.	<i>zač je vsi znamo</i>	ĵv – 33 Kliment 7.
pišemo	1. l. mn.	<i>načego jezika človekom pišemo</i>	ĵv – 33 Kliment 7.
ukažemo	1. l. mn.	<i>ako ukažemo</i>	ĵe – 36 Od gospodstva Partov i Prsijanov.
ne stavljamemo	1. l. mn.	<i>ihže imena ne stavljajemo</i>	ĵz – 38 Emilijan.
možemo	1. l. mn.	<i>biti možemo v mire</i>	ka – 41 Marcijan.
pravimo	1. l. mn.	<i>jakože priprošćeje pravimo</i>	kb – 42 Mahometa početije.
živemo	1. l. mn.	<i>mnogi živemo pšće</i>	l – 50 Od početija turačkago.

vshočete	2. l. mn.	<i>zvrzite kamo vshočete</i>	iv – 23 Grgur 6.
primut se	3. l. mn.	<i>a moja da primut se</i>	b – 2 (iz posvete)
budut	3. l. mn.	<i>da čtala se budut</i>	b – 2 (iz posvete)
imut	3. l. mn.	<i>i te ježe imut tako su nakazne</i>	b – 2 (iz posvete)
obvršujut	3. l. mn.	<i>da se tajanstvenije službi (...) obvršujut</i>	b – 2 (iz posvete)
prevračajut	3. l. mn.	<i>prevračajut od jereji</i>	b – 2 (iz posvete)
mogut	3. l. mn.	<i>kada godi brže mogut</i>	b – 2 (iz posvete)
klanjajut se	3. l. mn.	<i>klanjajut se njemu mudri i dari darivajut</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
darivajut	3. l. mn.	<i>klanjajut se njemu mudri i dari darivajut</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
imenujut se	3. l. mn.	<i>ježe kanonike ili prave imenujut se</i>	g – 4 Petar.
sut	3. l. mn.	<i>imže pokrepljeni sut</i>	d – 5 Kliment.
svedeteljstvujut	3. l. mn.	<i>jakože sami o tom svedeteljstvujut</i>	d – 5 Kliment.
naricajut	3. l. mn.	<i>telesniki naricajut</i>	e – 6 Sikst.
dajut	3. l. mn.	<i>v kih že vrimenih</i>	ž – 7 Kalikst.

		<i>dajut se potom sveti redi</i>	
kažut	3. l. mn.	<i>jakože zlatije versi kažut</i>	bī – 12 Sikst 3.
pišut	3. l. mn.	<i>jakože pišut putnici</i>	ži – 17 Konstantin.
zovut	3. l. mn.	<i>jegože Kolizejem zovut</i>	zi – 19 Ivan 8.
postavljajut se	3. l. mn.	<i>i jegda najprvo postavljajut se na prestol Petrov</i>	zi – 19 Ivan 8.
pomenut	3. l. mn.	<i>da pomenut arhijereji</i>	zi – 19 Ivan 8.
ne sut	3. l. mn.	<i>jakože ne sut bogi</i>	zi – 19 Ivan 8.
tvrdet	3. l. mn.	<i>jakože tvrdet jedni</i>	iv – 23 Benedikt 9.
otprut se	3. l. mn.	<i>ako otprut se</i>	iv – 23 Grgur 6.
ne otprut se	3. l. mn.	<i>ali ako ne otprut se</i>	iv – 23 Grgur 6.
ne imut	3. l. mn.	<i>da mesta ona ne imut</i>	id – 25 Paskal 2.
živut	3. l. mn.	<i>na zač živut ošće mnozi</i>	ĵv – 33 Aleksandar 6.
znajut	3. l. mn.	<i>mnozi iže znajut dela</i>	ĵv – 33 Aleksandar 6.
govoret	3. l. mn.	<i>tvrdet Morovlasi da Rimljane sut i po stari rimski</i>	ĵd – 52 Trajan.

		<i>običaj govoret</i>	
ne sledet	3. l. mn.	<i>otsada ne sledetjuže cesari</i>	lb – 52 Oton 3.
izaberut	3. l. mn.	<i>gospoda izaberut</i>	lb – 52 Oton 3.
šaljut	3. l. mn.	<i>šaljut abije posle</i>	le – 56 Karal 5.

Na temelju primjera *jesam, jesi, jest, dast, imat, ne imat, ne imut, ne jast, pojast*, vidimo da atematski glagoli prezent tvore atematski². Potvrđeni su tematski³ glagoli iz obje skupine, odnosno primjeri tematskih glagola u kojima se kao tematski samoglasnik javlja samoglasnik *-e-* i samoglasnik *-i-* (*kažet, nakažujet, predajet / potvrdit, krunit, ishodit...*).

Za 1. l. jd. potvrđeno je nekoliko primjera, no na temelju njih možemo vidjeti nedosljednosti. Naime, iz primjera *mogu, budu, daju, ostavljaju, hoću*, vidimo da Šimun Kožičić Benja koristi lične nastavke iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika, ali potvrđeni su i primjeri u kojima se kao lični nastavak u 1. l. jd. javlja (staro)hrvatski lični nastavak, nastavak *-m* (*napravljam, trudim se, ostavljam, platim, darivam*). Zanimljivo je da u posveti Kožičić koristi oba nastavka, a u jednoj rečenici (*i koliko mogu trudim se*) koristi dva prezenta tvorena različitim nastavcima. Budući da se primjeri za 1. l. jd. javljaju u manjem broju, ne možemo sa sigurnošću reći koji od ličnih nastavaka prevladava.

Za 2. l. jd. potvrđen je manji broj primjera. Jedan od primjera odnosi se na prezent glagola *byti (jesi)*. Uz njega, potvrđen je i glagol tvoren osnovom *bōd*.

² Kod atematskih glagola lični se nastavak naslanja izravno na prezentsku osnovu (bez tematskoga formanta) (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 211). Atematskih je glagola (na razini AMG) bilo samo pet – *byti, dati, věděti, iměeti i jasti*, ali su imali velik broj prefigiranih izvedenica (stvarnih glagolskih leksema) (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 212).

³ Tematski se glagoli dijele u dvije skupine ovisno o tome koji tematski samoglasnik, *-e-* ili *-i-*, povezuje lični nastavak i prezentsku osnovu (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 211).

Apstraktni morfološki glagol *byti* – tj. stvarni leksički glagol *byti* i svi drugi glagoli tvoreni od njega raznim prefiksima – jedini je glagol koji je imao posebnu osnovu s futurskim značenjem *bōd* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 212). Primjer za gore navedeno je glagol *budeši*, a iz konteksta *da pospešniji budeši složiti knjižice od hrvacke zemlje* vidimo da je riječ o futurskome značenju.

Iz primjera *možeš* i *moreš* vidimo da dolazi do ispadanja dočetnoga *-i*, odnosno umjesto ličnoga nastavka *-ši*, a koji se koristio u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku, Šimun Kožičić Benja koristio je (staro) hrvatski lični nastavak, nastavak *-š*. U svim ostalim primjerima (*budeši*, *ne takneši*, *napriduješi*, *išćeši*) korišten je nastavak *-ši*.

Zanimljivo je da u tekstu, točnije u posveti, uz spomenuti primjer *možeš* nalazimo i inačicu *moreš*. Iz primjera vidimo da suglasnik *ž* prelazi u *r*⁴.

U odnosu na sva ostala lica, 3. l. jd. potvrđeno je u najvećem broju. Naravno, to ne čudi s obzirom na to da je riječ o životopisima papa i careva te se o njima govori u 3. l. jd. Vidljivo je da se gotovo u svim primjerima javlja nastavak *-t*. Glagol *byti* za 3. l. jd. javlja se u obliku *jest*, a ujedno je i jedan od primjera koji se kroz tekst ponavlja. Naime, Šimun Kožičić Benja često koristi sintagme *to jest* / *jakože jest*, a oblik je često korišten i kao dio perfekta. Glagol *byti* za 3. l. jd. javlja se i u primjerima *budet* i *ne budet*⁵, a iz kojih vidimo da je došlo do zamjene *o* sa *u*. U Ijinijevu životopisu (e – 6) zabilježen je primjer *bude* pa možemo govoriti o dvjema inačicama (*vshote ošće da (...) bude pri krstu*).

Uz oblik *jest* treba istaknuti kako su glagoli *pišet*, *svedeteljstvujet*, *prijat*, glagoli koji se često ponavljaju u životopisima. Čitajući životopise, vidljivo je da Šimun Kožičić Benja gotovo u svakom životopisu koristi glagol *venčati*.

---

⁴ U dijalektologiji promjena intervokalnoga *ž* u *r* nema odgovarajućega stručnoga termina: ponekad se naziva rotacizmom, no sadržaj toga naziva odudara od sadržaja koji naziv rotacizam ima u drugim lingvističkim disciplinama (Lukežić, 2015: 312).

⁵ I ovdje je riječ o glagolu koji ima posebnu osnovu s futurskim značenjem *bōd*.

Zanimljivo je da u svakom životopisu glagol dolazi u 3. l. jd. aorista (*venča se*), no u Evaristovu životopisu (d – 5 Evarist) koristio je oblik *venčajet se*, odnosno prezent.

Iz tablice je vidljivo da se u značenju „ne zna“ koriste oblici: *ne vest se* i *ne znajet se*, odnosno govorimo o dvjema inačicama. Ove glagole Šimun Kožičić Benja, uglavnom, koristi kada želi napomenuti da je nečije obiteljsko podrijetlo nepoznato. U značenju glagola nije, korišten je oblik *nest*, no nije primjer glagola koji je često korišten. Glagol *obikut* često je korišten, no u Trajanovu životopisu zabilježen je i primjer *običut* (jd – 35 Trajan).

Prezent glagola imati za 3. l. jd. zabilježen je kao *imat* / *ne imat*, a isto je i za 3. l. mn. – *imut* / *ne imut*. U Celestinovu životopisu (iz – 29) zabilježen je primjer *imajet se* (*iže zakon imajet se v Kapitoli*). Iz tog primjera vidimo da je riječ o nekontrahiranoj prezentskoj osnovi. Analizirajući primjere prezenta, jasno se vidi da su primjeri s nekontrahiranom prezentskom osnovom česta pojava. Najveći je broj primjera s osnovom na *-aje-* (*znajet, venčajet, pogrebajet...*), zatim na *-uje-* (*nakažujet, ne trebuejt, darujet...*). Primjeri s nekontrahiranom osnovom na *-eje-* malobrojniji su. Kroz analizu teksta vidljive su brojne nedosljednosti. Isto je i s primjerima za kontrahirane osnove. Tako Kožičić, uz već spomenuti primjer za glagol imati, koristi oblik *čtujet se*, ali i *čet se*.

Kao što je već rečeno, crkvenoslavenski lični prezentski nastavci dobro se čuvaju, a što nam potvrđuju i primjeri za 3. l. jd. prezenta. No, zabilježena su dva primjera za 3. l. jd. prezenta u kojima je došlo do gubljenja dočetnoga *-t*, odnosno u kojima je korišten (staro)hrvatski lični nastavak. Radi se o primjerima *plaća* i *hoće*. Primjere bismo mogli smatrati i aoristom 3. l. jd., no iz konteksta (*do dneva današnjeg odanije plaća Crikvi* i *poletiti da hoće*) mogli bismo zaključiti da je ipak riječ o prezentu.

U posveti nalazimo jedan primjer prezenta, a koji se odnosi na dvojину. Inače, primjeri za dvojину u *Knjižicama* su vrlo rijetki. Riječ je o 2. l. dvojine, a primjer glasi *sledita*. Iz konteksta (*da jaže prva sut dva načelnika meju človeki: sledita prva...*) vidimo da je riječ o dvojini u prezentu.

Za 1. l. mn. prezenta zabilježeno je 13 primjera. Zanimljivo je da svi potvrđeni primjeri imaju lični nastavak *-mo*, odnosno (staro)hrvatski lični nastavak. Ovime možemo potvrditi činjenicu: Nešto je češća zamjena crkvenoslavenskoga nastavka 1. lica množine *-m* hrvatskim nastavkom *-mo*, ali i tu je crkvenoslavenski nastavak znatno brojniji (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 213).

U 2. licu množine uvijek je nastavak *-te* jer se podudaraju hrvatski i crkvenoslavenski, pa zato utjecaj živoga narodnoga govora u tom obliku i ne može biti vidljiv (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 213). Iako je zabilježen samo jedan primjer za 2. l. mn. (*vshoćete*), na temelju njega možemo potvrditi gore navedeno. Zanimljivo je da ovdje koristi oblik *vshoćete*, a u 1. l. mn. koristio je oblik *hoćemo*.

Uz 3. l. jd. prezenta i 3. l. mn. često se javlja. Analogno prema 3. l. jd. i ovdje prevladava hrvatski crkvenoslavenski lični nastavak, nastavak *-t*. Kao i oblik *jest*, tako je i *sut* često korišten oblik, a ujedno nam potvrđuje da je došlo do zamjene *o* sa *u*. Uz glagol *sut* i primjeri *kažut*, *pišut*, *dajut* često su korišteni.

U 3. l. mn. ne nalazimo odstupanja vezana uz korištenje ličnih nastavaka. U svim potvrđenim primjerima sustavno se koristi nastavak *-t*.

Niječni oblik prezenta tvoren je od niječne čestice *ne*, koja redovito dolazi ispred prezentskoga oblika.

Analizom potvrđenih primjera prezenta utvrđeno je korištenje ovih nastavaka:

	Jednina	Dvojina	Množina
1.	-u / -m	nisu potvrđeni primjeri	-mo
2.	-ši / -š	-ta	-te
3.	-t / -	nisu potvrđeni primjeri	-t

Prikazana tablica potvrđuje već rečeno, a to je da postoji miješanje nastavaka iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika te (staro)hrvatskih ličnih nastavaka. U jednini su miješanja nešto veća, odnosno za sva tri lica jednine potvrđeni su nastavci i iz hrvatskog crkvenoslavenskog, ali i (staro)hrvatski lični nastavci. Budući da je primjera za 1. i 2. lice nešto manje, ne možemo sa sigurnošću utvrditi koji od nastavaka prevladava, no u 3. l. jd. prevladava lični nastavak iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika. U 1. l. mn. sustavno se koristi (staro)hrvatski lični nastavak, a u 3. l. mn. nastavak iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika.

Prezent glagola *byti* potvrđen je u većem broju primjera, a pojavljuje se i kao dio perfekta. Zabilježeni su primjeri u kojima prezent glagola *byti* dolazi u nenaglašenome obliku, no brojniji su primjeri naglašenoga oblika. Analizom je utvrđeno da prezentska paradigma glagola *byti* u *Knjižicama* izgleda:

	Jednina	Dvojina	Množina
1.	jesam / sam	nisu potvrđeni primjeri	smo
2.	jesi	nisu potvrđeni primjeri	nisu potvrđeni primjeri
3.	jest / je	nisu potvrđeni primjeri	sut

Pomoćni glagol *hotěti* korišten je, najčešće, u tvorbi futura prvog. Zabilježen je u različitim inačicama, a njegova paradigma izgleda:

Jednina	Dvojina	Množina
hoću	nisu potvrđeni primjeri	hoćemo / oćemo

hoćeši	nisu potvrđeni primjeri	vshoćete
hoće / oće	nisu potvrđeni primjeri	nisu potvrđeni primjeri

4. 2. Imperativ

Imperativ (zapovjedni način) izražava poticaj da se izvrši neka radnja. Poticaj može biti različitoga stupnja imperativnosti (obvezatnosti). Drugim riječima, imperativom se može izricati naredba, zabrana, zahtjev, savjet ili molba (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 210). Zbog takvog specifičnoga gramatičkoga značenja obično nema 1. l. jednine. Molba ili zahtjev najčešće se usmjeravaju prema 2. licu i zato su upravo oblici toga lica najčešći, ali i tu je razlika u čestoci pojavljivanja različita u različitim gramatičkim brojevima. Kako dvojina obuhvaća mali dio stvarnih situacija, oblici 2. lica dvojine znatno su rjeđi od 2. lica jednine i množine (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 219).

Svi se imperativni oblici tvore od prezentske osnove (...) tako da se neposredno na tu osnovu dodaje imperativni sufiks: *glagol'-i*, *glagol'-i-te* (...) (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 220). Prema strukturi imperativnih oblika ukupnu paradigmu svrhovito je podijeliti na dvije skupine: 1) jedninski oblici i 2) dvojinsko-množinski oblici, jer se oblici tih dviju skupina tvore sasvim različito. Kao prvo, iza imperativnoga sufiksa u drugoj skupini slijede lični nastavci (koji su isti kao u prezentu), dok ih u jedninskim oblicima nema (ili ih pak opisujemo kao nulte lične nastavke) (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 220).

Uz jednostavne (sintetske) oblike imperativa, postojali su i složeni (analitički) oblici. Dvije su vrste analitičkih oblika: 1) oni koji su se tvorili pomoću čestice *da* iza koje dolazi odgovarajući prezentski oblik i 2) niječni imperativi tvoreni od niječnoga imperativa glagola *moći*, *hotěti* ili *brěći*

(odnosno imperativa zanižkanoga glagola *nebrěci*) i infinitiva (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 224).

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* potvrđen je relativno malen broj imperativa, no kroz čitanje i analizu teksta može se vidjeti da su naredbe, zapovijedi, savjeti ili molbe izrečeni na različite načine i različitim konstrukcijama. Naime, svaki životopis započinje općim podacima o pojedinom papi, a nakon toga Šimun Kožičić Benja navodi zapovijedi, naredbe ili zabrane koje je pojedini papa uveo u život crkve. Upravo zbog toga te su zapovijedi iskazane različitim konstrukcijama.

Zanimljivo je da Kožičić zabrane / naredbe navodi, gotovo uvijek, na isti način. On započinje: *sa zapoveda / zapoveda ošće* ili *sa naredi / naredi ošće*. Ovakav je početak najčešći, no zabilježeni su i primjeri *poveli ošće*. Nakon toga Šimun Kožičić Benja nabroja zapovijedi / naredbe. Zbog toga je često potrebno pročitati veći dio teksta kako bi se moglo potvrditi da se zaista radi o zapovijedi. U nastavku rada bit će prikazani potvrđeni imperativi, a nakon toga i ostali načini izricanja imperativnosti (da + prezent; da + kondicional; da + zanižkani kondicional).

složi	2. l. jd.	<i>složi je ti</i>	b – 2 (iz posvete)
budi	2. l. jd.	<i>zdrav budi</i>	b – 2 (iz posvete)
pomiluj	2. l. jd.	<i>Aganjče Božji (...)</i> <i>pomiluj nas</i>	ži – 17 Serfij.
imej	2. l. jd.	<i>41 leto imej</i> <i>cesarastvovati</i>	ži – 17 Serfij.
pojdi	2. l. jd.	<i>ako želejet tko već</i> <i>znati: pojdi ka</i> <i>onim piscem</i>	žv – 33 Kliment 7.
daj	2. l. jd.	<i>Bog daj da budet</i>	ld – 55 Karal 5.

		<i>to</i>	
čuvaj se	2. l. jd.	<i>čuvaj se da mi ne prideš</i>	lž – 57 Karal 5.
karaj	2. l. jd.	<i>kneza karaj</i>	lž – 57 Karal 5.
ne oblčimo se	1. l. mn	<i>biti možemo v mire: ne oblčimo se va oružije</i>	ka – 41 Marcijan.
imejte	2. l. mn.	<i>da se očitone otajno rediti imejte</i>	d – 5 Anaklit.
ne imejte	2. l. mn.	<i>redovnici volja koga reda ne imejte nositi</i>	žī – 18 Grgur 4.
znajte	2. l. mn.	<i>znajte da dostojan jesam</i>	iv – 23 Grgur 6.
zvrzite	2. l. mn.	<i>telo moje (...) zvrzite</i>	iv – 23 Grgur 6.
pišite	2. l. mn.	<i>pišite ini za nami</i>	l – 50 Od početija turačkago.

Očekivano, u *Knjižicama* nisu pronađeni imperativi za 1. l. jd. Molba ili zahtjev najčešće se usmjeravaju prema 2. licu i zato su upravi oblici toga lica najčešći (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 219). Iz priložene tablice vidimo da su primjeri za 2. l. jd. i 2. l. mn. podjednako potvrđeni.

U tvorbi jednostavnoga imperativa razlikujemo jedninske i dvojinsko-množinske oblike. U tvorbi jedninskih oblika ne dolazi lični nastavak, odnosno govori se o nultim ličnim nastavcima. Primjeri *složi, budi, pojdi*, potvrđuju navedeno. U *Knjižicama* su potvrđeni i primjeri *pomiluj, imej, daj* i *čuvaj se*.

Radi se o primjerima koji se, također, odnose na 2. 1. jd., ali završavaju na *-j*. U svim primjerima *j* dolazi iza samoglasnika. Navedeno bismo mogli povezati s tvrdnjom: Otvoreno je pitanje trebali u starocrkvenoslavenskom sufiks *i*, kada dolazi iza samoglasnika, čitati kao *j* ili kao *ji* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 220).

Za 1. 1.mn. potvrđen je samo jedan primjer. Iz njega vidimo da se, umjesto crkvenoslavenskog nastavka *-m*, pojavljuje oblik s hrvatskim nastavkom, nastavkom *-mo*⁶.

U dvojinjsko-množinskim oblicima, iza imperativnoga sufiksa dolaze lični nastavci (isti kao i oni u prezentu). Iz potvrđenih primjera za 2. 1. mn. vidimo da je sustavno korišten nastavak *-te*.

Kao što je vidljivo iz priložene tablice, imperativi su potvrđeni u manjem broju, a u svim je primjerima riječ o 2. 1. jd. i mn. Čitajući tekst *Knjižica*, vidljivo je da se imperativnost usmjerena prema 3. 1. jd. i 3. 1. mn. izriče konstrukcijom *da + prezent*.

U takvim konstrukcijama Šimun Kožičić Benja započinje: *sa zapoveda + da + prezent*. Potvrđene su konstrukcije u kojima prezent dolazi iza čestice *da* (*da se pričestit*), no veći je broj primjera u kojima iza čestice dolazi „opis zapovijedi“, a nakon toga prezent. Zabilježen je velik broj takvih konstrukcija i sve su one usmjerene prema 3. 1. jd. i 3. 1. mn. Zabilježen je samo jedan primjer u kojem je prezent za 1. 1. mn. (*naredi ošće da voda juže svetu zovemo*).

Primjeri za konstrukciju *da + prezent* su:

da imat	<i>Sa Petrovu zapovediju naredi: da imat žena pokrvenu glavu</i>	g – 4 Petar.
da zovemo	<i>naredi ošće da voda juže</i>	d – 5 Aleksandar.

⁶ Isto je potvrđeno i u prezentu za 1. 1. mn.

	<i>svetu zovemo</i>	
da primešit se	<i>vshote ošče da (...) primešit se voda k vinu</i>	d – 5 Aleksandar.
da stvorit se	<i>poveli ošče da prnošenije va opresanki stvorit se</i>	d – 5 Aleksandar.
da čtujet se	<i>da 7 nedilj pred Pasku post čtujet se</i>	e – 6 Telesfor.
da čtut se	<i>da na Rojstvi Isukrstovi tri mise čtut se</i>	e – 6 Telesfor.
da se ne posvećujet	<i>Sa zapoveda da se crikve bez služenija maše ne posvećujet</i>	e – 6 Ijinij.
da se ne umnožet	<i>i da se ne umnožet ni skratet</i>	e – 6 Ijinij.
da bude	<i>vshote ošče da (...) pri krstu</i>	e – 6 Ijinij.
da stvoret da se poližet da se speret da se ostržet da sažget se da hranit se	<i>Sa muku postavi (...) pokoru da stvoret (...) ako se možet vazeti da se poližet: ako ne možet: da se speret ili ostržet: sprano ili ostrgano da sažget se: ili v svetom hranilišci da hranit se</i>	e – 6 Pij.
da tvorit se	<i>Sa naredi da posvećenije božastvenije krvi tvorit se v staklenom</i>	ž – 7 Zeferin.
da se pričestit	<i>naredi ošče(...) očito da</i>	ž – 7 Zeferin.

	<i>se pričestit vsako leto</i>	
da se ponovit	<i>sa naredi da se ponovit vsako leto krizma</i>	3 – 8 Fabijan.
da ne oblekut se	<i>Sa naredi da jereji i levjiti ne oblekut se</i>	3 – 8 Stipan.
da blagoslovit se	<i>Sa naredi da blagoslovit se na oltare vsaki plod</i>	z – 9 Evtihijan.
da ne postit	<i>sa naredi da ne postit v nediljni dan</i>	z – 9 Melhijad.
da pravdajet se	<i>Sa naredi da jerej indi ne pravdajet se</i>	ï – 10 Julij.
da pojut se da položet se	<i>sa naredi da pojut se psalmi: po čredi: i v crikvi: i na konce njih sija slovesa da položet se</i>	ï – 10 Damaz.
da govorit se	<i>poveli ošće da v početki mise ispoved govorit se</i>	ï – 10 Damaz.
da ne sedut	<i>Anastasij že naredi da jereji nikakože ne sedut</i>	aï – 11 Anastasij.
da ne primut se	<i>naredi ošće (...) v kler ne primut se</i>	aï – 11 Anastasij.
da postit se	<i>naredi bo da postit se v soboti</i>	aï – 11 Inocencij.
da ne taknet ne služit	<i>Sa zapoveda da nijedna žena ni koludrica posvećeni telesnik ne taknet: ni tamijanom ne služit</i>	aï – 11 Bonifacij.

da ne primet	<i>Zapoveda Leon da nijedna koludrica blaženi val ne primet</i>	bī – 12 Leon.
da razdelet se da držet se	<i>Sa naredi da razdelet se uri v crikvi (...) i važgani kandelu da držet se</i>	gī – 14 Sabinijan.
da prominjujut	<i>pod sem arhijerejom početo jest da arhijereji prominjujut sebi ime</i>	zī – 19 Serjij 2.
da ne smej	<i>otlučeno bisi (...) da ne smej nitkože</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
da noset	<i>poveli ošće da kardinali jegda jizdet črvljen klobuk noset</i>	iž – 28 Inocencij 4.
da se imat	<i>naredi da se čtovati imat</i>	iz – 29 Celestin 5.

Iz navedenih primjera vidimo da se zanijekani imperativni oblici tvore česticom *ne*. Ona redovito dolazi ispred prezenta. Zabilježena su dva primjera u kojima se imperativnost izriče zanijekanim oblikom glagola *moći* i infinitivom. Riječ je o primjerima: *ne mozi posvetiti se* (d – 5 Anaklit.) i *ne mozi poznati* (bī – 12 Simplicij.).

Kroz analizu teksta, primijećen je velik broj primjera u kojima se zabrane izriču konstrukcijom *da* + zanijekani kondicional:

da bi ne gojili	<i>Sa zapoveda da bi ni arhijereji ni jereji ni redovnici ni brade ili vlas ne gojili</i>	d – 5 Anaklit.

da bi se ne prijalo	<i>Taje povelj da bi se ne prijalo vadenije plka</i>	d – 5 Evarist.
da bi se ne stvorili	<i>neže od platnena sukna prečista da bi se ne stvorili</i>	e – 6 Sikst.
da bi ne taknula	<i>Sa zapoveda da bi nijedna koludrica telesni ručnik ne taknula</i>	ž – 7 Soter.
da bi ne postavila ⁷	<i>i da bi tamjan v kadivnik ne postavila</i>	ž – 7 Soter.
bi ne bila	<i>naredi ošće da bi zakonan žena nijedna ne bila</i>	ž – 7 Soter.
da bi se ne imela	<i>misa že da bi se čtovati ne imela</i>	ž – 8 Felic.
da bi ne zval	<i>zapoveda ošće da bi (...) na sud svitovni ne zval</i>	z – 9 Gajus.
da bi se ne pogreblo	<i>jereju nikomu zapoveda da bi se ne pogreblo</i>	z – 9 Marcelin.
da bi ne nosili	<i>povelj ošće da bi (...) dragocenih ne nosili</i>	la – 51 Lodovik Pijus.

Imperativnost je izražena i konstrukcijom *da + kondicional*, no prije te konstrukcije redovito dolaze glagoli: *naredi, zapovedi, povelj*.

Primjeri su: *naredi držala da bi se* (d – 5 Aleksandar.); *naredi vazel da bi se* (d – 5 Aleksandar.); *pel da bi se Aganjče (...) naredi* (e – 6 Sikst.); *sa naredi postilo da bi se tri krat* (ž – 7 Kalikst.); *posvetilo da bi se zapoveda* (z – 9

⁷ Ova se zabrana nadovezuje na prethodnu.

Felic.); *naležahu pltodajci podal da bi tamijan* (z – 9 Marcellin.); *prosi dala da bi mu se dlžna muka* (z – 9 Marcellin.); *Alarikus kralj povelj svojim vzdržali da bi* (aī – 11 Inocencij.); *naredi da bi se hranile v jednom sirote v drugom učile da bi se* (kž – 47 Alekš Komnen.).

Kao što je već rečeno, većina primjera započinje glagolom *zapoveda / naredi*, ali ponekad, vjerojatno zbog stila i težnje da izbjegne ponavljanje, oblike *zapoveda / naredi* stavlja na kraj teksta (*posvetilo da bi se zapoveda*). Zabilježen je i jedan primjer u kojem nije riječ o zabrani li naredbi, već bismo iz glagola *prosi* mogli zaključiti da je riječ o molbi, a iz konteksta (*prosi dala da bi mu se dlžna muka*) to i potvrđujemo.

Treba spomenuti još neke primjere, koje bismo s obzirom na značenje mogli smatrati imperativom. Riječ je o primjerima koji su potvrđeni samo u posveti. Primjeri su: *diviti se ote mnozi, moliti se ote Bogu, okročiti ote istinaja, začresti ote čaše svetih knjig, iziti ote van*. Iz ovih primjera vidimo da je riječ o „izravnom pozivanju“, a takav način izricanja imperativnosti potvrđen je samo u posveti (b – 2).

Analizirajući imperativ vidimo da je najveći broj potvrda, očekivano, u 2. l. jd. i 2. l. mn. Imperativnost usmjerena prema 3. l. izrečena je konstrukcijom *da* + prezent pa možemo govoriti o složenim (analitičkim) oblicima imperativa. Primijećeno je da se zabrane usmjerene prema 3. l. izriču konstrukcijom *da* + zanijekani kondicional, a potvrđeni su i primjeri izricanja imperativnosti konstrukcijom *da* + kondicional.

4. 3. Infinitiv i supin

Infinitiv i supin su nelični glagolski oblici i nemaju morfem koji bi ukazivao na subjekt radnje. Oba su se oblika u starocrkvenoslavenskom tvorila od infinitivne osnove (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 229). Supin u

hrvatskoglagoljskim tekstovima nije česta kategorija i nema puno potvrda, ali ipak nije nikakva rijetkost (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 230). U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica da u *Knjižicama* nisu pronađeni primjeri za supin. Primjeri infinitiva su⁸:

učiniti	<i>tvrdno jest zelo učiniti človekom</i>	b – 2 (iz posvete)
prijati	<i>nauk ki godi mogli bi prijati</i>	b – 2 (iz posvete)
prociniti	<i>ježe prociniti dobro</i>	b – 2 (iz posvete)
popraviti	<i>mogli sut popraviti mnoga</i>	b – 2 (iz posvete)
ozvati se	<i>vernim rabom ozvati se</i>	b – 2 (iz posvete)
slomiti se	<i>istinoje jest da se slomiti</i>	b – 2 (iz posvete)
spraviti	<i>neže spraviti jaže</i>	b – 2 (iz posvete)
složiti	<i>složiti knjižice</i>	b – 2 (iz posvete)
slmačiti	<i>mi je hoćemo stlmačiti</i>	b – 2 (iz posvete)
štampati	<i>i činit štampati</i>	b – 2 (iz posvete)
roditi	<i>da se roditi imejaši</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
načeti	<i>arhijera i cesara načeti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
biti	<i>nestrojenije poče biti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
se predati	<i>kako da bi se predati imel</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
razoriti	<i>prišal razoriti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
isplniti	<i>na isplniti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
propovedati	<i>ne presta propovedati</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
tvoriti	<i>i dobro tvoriti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)

⁸ U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* javljaju se primjeri infinitiva kao dio futura prvog te će biti prikazani u poglavlju o futuru prvom.

ukazati	<i>za ukazati</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
podvizati se	<i>iže podvizati se</i>	g – 4 Petar.
poletiti	<i>poletiti da hoće</i>	g – 4 Petar.
slediti	<i>i slediti otel Petar</i>	g – 4 Petar.
vzdvizati	<i>k nebu vzdvizati</i>	g – 4 Petar.
moliti	<i>i moliti Boga</i>	g – 4 Petar.
prelastiti se	<i>prelastiti se plku</i>	g – 4 Petar.
vniti	<i>v tempal vniti</i>	g – 4 Petar.
rediti	<i>da se očito ne otajno rediti imejte</i>	d – 5 Anaklit.
prenesti	<i>prenesti na sazidanije</i>	e – 6 Iĵinij.
otdihati	<i>na konce otdihati načēše</i>	ī – 10 Salvestar.
sazidati	<i>mnogije crikvi sazidati stvari</i>	ī – 10 Salvestar.
blagosloviti	<i>dopusti ošće da bi se mogle blagosloviti</i>	aī – 11 Zozim.
pojti	<i>i jegda pojti hoteše v Rim</i>	bī – 12 Leon.
izabrati	<i>izabrati sebi naslednika</i>	bī – 12 Ilarij.
postaviti	<i>i jeho mesto postaviti Antema</i>	vī – 13 Silverij.
prognati	<i>ne hti prognati</i>	vī – 13 Silverij.
stvoriti	<i>stvoriti ne hotejuć</i>	gī – 14 Viĵilij.
pročitati	<i>jaže pročitati ne trebujet</i>	gī – 14 Grgur.
svršiti	<i>hotejući zapovedi svršiti</i>	dī – 15 Martin.
stati	<i>da v kraljičini voljeniji jest stati ili ostati</i>	eī – 16 Vitalijan.
ostati	<i>da v kraljični voljeniji jest stati ili ostati</i>	eī – 16 Vitalijan.

zvrstiti	<i>rečnik zvrstiti</i>	eï – 16 Leon 2.
govoriti	<i>ježe i ninje govoriti</i>	ži – 17 Stipan 2.
vprašati	<i>i jegda načē Karal vprašati o živote</i>	zi – 18 Leon 3.
braniti	<i>teško mogahu braniti ime toje</i>	zi – 18 Leon 3.
suditi	<i>suditi ne imejaše</i>	zi – 18 Leon 3.
čtovati	<i>zapoveda čtovati prazdnik</i>	zi – 18 Grgur 4.
nositi	<i>ne imejte nositi dragocenije</i>	zi – 18 Grgur 4.
pleniti	<i>gredućim pleniti Rim</i>	zi – 19 Leon 4.
razdeliti	<i>poveli razdeliti niščim</i>	zi – 19 Adrijan 2.
zadovoljiti se	<i>zadovoljiti se ne mogaše</i>	zi – 19 Adrijan 2.
otvratiti	<i>otvratiti ga od njih</i>	ia – 21 Ivan 13.
živiti	<i>dobro živiti</i>	ib – 22 Salvestar 2.
gospodovati	<i>gospodovati želežuć</i>	ib – 22 Salvestar 2.
umriti	<i>pozna abije da imejaše umriti</i>	ib – 22 Salvestar 2.
trpiti	<i>ili trpiti ukaza</i>	ig – 24 Grgur 7.
pustiti	<i>arhijerej pustiti ga poveli po triju dneju</i>	ig – 24 Grgur 7.
bivati	<i>počeše bivati templarij</i>	id – 25 Jelazij 2.
prebivati	<i>prebivati načēše</i>	id – 25 Jelazij 2.
ishodit	<i>da Duh Sveti od sina ošće ishodit</i>	id – 25 Inocencij 2.
ponesti	<i>ponesti žezlo</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
stvoriti	<i>ničtože ne može se</i>	iž – 27 Inocencij 3.

	<i>stvoriti</i>	
priti	<i>ne hote priti</i>	iz – 28 Inocencij 4.
ugoditi	<i>hotejaše ugoditi</i>	iz – 28 Kliment 4.
kruniti	<i>ne hti se kruniti tu</i>	iz – 29 Martin 4.
dojti	<i>ne mogaše dojti</i>	ĵ – 30 Kliment.
se pokloniti	<i>ne htista se pokloniti</i>	ĵa – 31 Martin 5.
prejti	<i>i sego radi prejti ne može</i>	ĵb – 32 Mikula 5.
goniti	<i>da goniti hoću</i>	ĵb – 32 Kalikšt 3.
ufati se	<i>ufati se mogahu</i>	ĵv – 33 Pijus 3.
ponoviti	<i>jaže ne trebujet ponoviti</i>	ĵv – 33 Kliment 7.
znati	<i>ako želejet tko već znati</i>	ĵv – 33 Kliment 7.
pristojati	<i>pristojati hoće načetomu redu</i>	ĵe – 36 Od gospodstva Partov i Prsijanov.
pojasti	<i>pojasti mogaše</i>	ĵž – 37 Julij Maksimin.
osvetiti	<i>semrt osvetiti hotejuć</i>	jz – 39 Konstantin Konstant i Konstancij.
obraniti	<i>toliko da pagubno jest juže krstijansku veru moći obraniti</i>	kv-43 Mahometa početije
zginuti	<i>zginuti imejaše</i>	kg – 44 Mihovil Traul.
mastiti se	<i>hotejuć se zato mastiti</i>	kz – 48 Robrt.
čekat	<i>Grad tvrd zelo na brigu Dunaja: dojdeže vojsku čekat na pute</i>	ld – 55 Albrt.
skratiti	<i>tko možet skratiti</i>	lž – 57 Karal 5.

Iz priloženoga vidimo da su infinitivi dobro posvjedočeni. Treba napomenuti da su potvrđena samo dva primjer ispadanja dočetnoga *-i*. Primjeri

su *čekat* i *ishodit*. Budući da su zabilježena samo dva takva primjera, mogli bismo zaključiti da je Šimun Kožičić Benja, unatoč iznimkama, bio dosljedan u korištenju infinitiva.

Analizirajući navedene primjere, možemo vidjeti da postoji velik broj primjera u kojima infinitiv služi kao dopuna predikatu (*poče biti, nače vprašati, povelj razdeliti, prebivati načeše, mogahu braniti...*). Iz primjera je vidljivo da infinitiv dolazi kao dopuna različitim glagolskim oblicima, najčešće aoristu i imperfektu.

4. 4. Aorist

Aorist je u staroslavenskom jeziku označavao prošlu svršenu radnju (Damjanović 2003: 130). U tvorbi aoristnih oblika postoje razlike ovisno o tipu glagolske osnove, točnije završava li ona na samoglasnik⁹ ili suglasnik¹⁰ (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 230). U starocrkvenoslavenskom postoje tri oblika aorista: asigmatski i dva sigmatska. Sve tri vrste tvorene su istim skupom sekundarnih ličnih nastavaka. Asigmatski i prvi sigmatski aorist¹¹ naslijeđeni su iz indoeuropskog jezika, dok je drugi sigmatski aorist¹² kasnija slavenska tvorba (Mihaljević 2014: 152).

---

⁹ Na infinitivnu se osnovu dodaju sljedeći elementi: prvo se dodaje *sigma* u jednom od tri svoja oblika (*s, h, š*), zatim vezni samoglasnik *o* (samo u 1. licu dv. i mn., iza *h*) i na kraju lični nastavak (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 231).

¹⁰ U prvom su razdoblju suglasničke osnove imale jednostavne, asigmatske oblike (asigmatski aorist) i time su se jasno razlikovale od samoglasničkih osnova koje imaju sigmatske oblike (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 232).

¹¹ Kod suglasničkih se osnova završni suglasnik osnove gubio (ispadao). Prije toga, kod osnova koje su završavale na *-r* i *-k*, formant *s* (*sigma*) mijenjao se pravilom ruki u *h* koje je zatim u 3. l. mn. prvom palatalizacijom velara prešlo u *š*. Kod osnova na ostale suglasnike *sigma* je ostala nepromijenjena (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 232).

¹² Između glagolske osnove i *sigme* umeće se samoglasnik *o* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 233).

U hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku aorist je sačuvao starocrkvenoslavenske oblike. Aorist je među najbolje potvrđenim glagolskim kategorijama u hrvatskoglagojskim tekstovima. To je najčešće potvrđeni oblik za izricanje prošlosti. Oblici se vrlo malo razlikuju od onih u starocrkvenoslavenskim tekstovima. Fonološka je razlika vidljiva u 3. licu množine i u 1. licu jednine i množine. U 3. se licu množine, umjesto nosnika *o* i *e*, pojavljuju njihovi hrvatski odrazi *u* i *e*, a u 1. je licu jednine i množine završni je *jor* zapravo izgubljen, ali se zbog čuvanja tradicije na njegovu mjestu bilježi znak za poluglas. Jedina je morfološka razlika, kao i u drugim finitnim oblicima, izjednačenje 2. i 3. lica dvojine, tj. širenje nastavka drugoga lica *-ta* i na 3. lice (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 234–235).

Potvrđeni primjeri za aorist su:

videh	1. l. jd.	<i>az bil jesam v Rimi i videh mnoga</i>	ǰv – 33 Aleksandar 6.
nazva	3. l. jd.	<i>vavek nazva božanstveni glas</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
posla	3. l. jd.	<i>posla Bog</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
poče	3. l. jd.	<i>nestrojenije poče biti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
bisi	3. l. jd.	<i>dano bisi od Rimljan</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
pobi	3. l. jd.	<i>knjigočije pobi</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
požga	3. l. jd.	<i>knjige požga</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
presta	3. l. jd.	<i>presta pomazanije</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)

			Kristu)
zače	3. 1. jd.	<i>od Duha Sveta zače</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
porodi	3. 1. jd.	<i>i porodi v Betlejome</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
posveti	3. 1. jd.	<i>prevelikimi čudesi posveti</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
probi	3. 1. jd.	<i>van s zemlje olej probi</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
teče	3. 1. jd.	<i>Euzebij pišet: i teče vas dan</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
poveli	3. 1. jd.	<i>poveli Avgust cesar</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
propoveda	3. 1. jd.	<i>kralja svojego i spasitelja propoveda</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
ne presta	3. 1. jd.	<i>ne presta propovedati</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
podide	3. 1. jd.	<i>podide za vsego mira spasenije</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
umre	3. 1. jd.	<i>umre že Isus Krst</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
zrasta	3. 1. jd.	<i>Cesara zrasta svojego</i>	g – 4 Petar.
drža	3. 1. jd.	<i>apustolski prestol drža</i>	g – 4 Petar.
sidi	3. 1. jd.	<i>sidi va Antiohniji</i>	g – 4 Petar.
pojde	3. 1. jd.	<i>pojde v Rim</i>	g – 4 Petar.

pobedi	3. l. jd.	<i>pobedi tu Simuna</i>	g – 4 Petar.
reče	3. l. jd.	<i>reče poletiti da hoče</i>	g – 4 Petar.
nače	3. l. jd.	<i>nače Petar</i>	g – 4 Petar.
pade	3. l. jd.	<i>i tako pade se Simun</i>	g – 4 Petar.
slomi	3. l. jd.	<i>i slomi nogu</i>	g – 4 Petar.
potvrđi	3. l. jd.	<i>potvrđi potle</i>	g – 4 Petar.
redi	3. l. jd.	<i>2 biskupa redi</i>	g – 4 Petar.
otide	3. l. jd.	<i>otide z Rima</i>	g – 4 Petar.
vsrete	3. l. jd.	<i>putem Apijem vsrete abije</i>	g – 4 Petar.
vprosi	3. l. jd.	<i>vprosi ga</i>	g – 4 Petar.
poruči	3. l. jd.	<i>poruči njemu prestol</i>	g – 4 Petar.
bist	3. l. jd.	<i>pogreben bist</i>	g – 4 Petar.
stroji	3. l. jd.	<i>stroji apustolski prestol</i>	g – 4 Lin.
prisili	3. l. jd.	<i>prisili Lina i Klita</i>	g – 4 Lin.
preda	3. l. jd.	<i>ako preda njemu</i>	g – 4 Lin.
naredi	3. l. jd.	<i>sa Petrovu zapovediju naredi</i>	g – 4 Lin.
stvari	3. l. jd.	<i>11 biskupov stvari</i>	g – 4 Lin.
otvleče se	3. l. jd.	<i>na četvrto leto otvleče se</i>	g – 4 Klit.
proreče	3. l. jd.	<i>ježe preočito proreče Isukrst</i>	d – 5 Klit.
venča se	3. l. jd.	<i>mukoju venča se</i>	d – 5 Klit.

vzide	3. l. jd.	<i>na bližnji hlm vzide</i>	d – 5 Kliment.
vide	3. l. jd.	<i>vide aganjca</i>	d – 5 Kliment.
posla	3. l. jd.	<i>Trajan cesar posla</i>	d – 5 Kliment.
razdeli	3. l. jd.	<i>sedmim piscem razdeli</i>	d – 5 Kliment.
ime	3. l. jd.	<i>rejen'i ježe ima dektebra miseca</i>	d – 5 Aleksandar.
obrete	3. l. jd.	<i>Pelaĳij obrete</i>	e – 6 Sikst.
skrati	3. l. jd.	<i>skrati ošće</i>	e – 6 Iĳinij.
prenese	3. l. jd.	<i>na prenese potom</i>	ž – 7 Kalikst.
vzdviže	3. l. jd.	<i>vzdviže telesa</i>	z – 8 Kornelij.
položi	3. l. jd.	<i>položi Pavla na svojem seli</i>	z – 8 Kornelij.
zloži	3. l. jd.	<i>Petra zloži</i>	z – 8 Kornelij.
pogrebe	3. l. jd.	<i>telo jęgo Lucina pogrebe</i>	z – 8 Kornelij.
trpe	3. l. jd.	<i>Lucij že preje neže muku trpe</i>	z – 8 Lucij.
isplni	3. l. jd.	<i>mućenije isplni</i>	z – 8 Stipan.
razdeli	3. l. jd.	<i>razdeli abije arhijerejom</i>	z – 8 Dioniĳij.
razluči	3. l. jd.	<i>vani že parohije i biskupije razluči</i>	z – 8 Dioniĳij.
taja se	3. l. jd.	<i>taja se dlgo</i>	z – 9 Gajus.
pokloni se	3. l. jd.	<i>pokloni se bogom tujim</i>	z – 9 Marcelin.

sagreši	3. l. jd.	<i>Petar sagreši</i>	z – 9 Marcellin.
postupi	3. l. jd.	<i>postupi na arhijerejstvo</i>	z – 9 Evzebij.
krsti se	3. l. jd.	<i>krsti se i ljuda obretelj križa</i>	z – 9 Evzebij.
odazva	3. l. jd.	<i>na konac Konstancij odazva</i>	ï – 10 Liberij.
izide	3. l. jd.	<i>toliko veliko progonjenje izide</i>	ï – 10 Liberij.
leža	3. l. jd.	<i>da Krst leža</i>	aï – 11 Inocencij.
umnoži	3. l. jd.	<i>umnoži Crikav Božiju</i>	aï – 11 Inocencij.
dopusti	3. l. jd.	<i>dopusti ošće</i>	aï – 11 Zozim.
prelasti	3. l. jd.	<i>dijaval mnogije ljudi prelasti</i>	bï – 12 Celestin.
pristupi	3. l. jd.	<i>pristupi h gradu</i>	bï – 12 Leon.
vaze	3. l. jd.	<i>i na konac vaze ga</i>	bï – 12 Leon.
popleni	3. l. jd.	<i>i na konac vaze ga: popleni i požga</i>	bï – 12 Leon.
požga	3. l. jd.	<i>i na konac vaze ga: popleni i požga</i>	bï – 12 Leon.
srete	3. l. jd.	<i>srete ga Leon</i>	bï – 12 Leon.
prokle	3. l. jd.	<i>Zenonova naslednika prokle</i>	vï – 13 Jelazij.
ubegnu	3. l. jd.	<i>ubegnu Martin od tolikije pagubi</i>	dï – 15 Martin.

posla	3. l. jd.	<i>Konstancij posla v Rim</i>	dī – 15 Martin.
liši	3. l. jd.	<i>cesara liši cesarastvija</i>	ži – 17 Grgur 3.
ostavi	3. l. jd.	<i>ostavi Karal vprašanje</i>	zi – 18 Leon 3.
drže	3. l. jd.	<i>drže v rukah</i>	zi – 18 Leon 3.
priseže	3. l. jd.	<i>s kletvoju priseže</i>	zi – 18 Leon 3.
prinese	3. l. jd.	<i>prinese sa soboju</i>	zi – 18 Stipan 4.
darova	3. l. jd.	<i>jegože darovo Lodovik</i>	zi – 18 Stipan 4.
grede	3. l. jd.	<i>grede v Lateran</i>	zi – 19 Ivan 8.
razda	3. l. jd.	<i>razda vsakomu</i>	zi – 19 Adrijan 2.
shrani	3. l. jd.	<i>i sebi ih tolikoje shrani</i>	zi – 19 Adrijan 2.
pisa	3. l. jd.	<i>Ivan Škot pisa mnoga</i>	i – 20 Ivan 9.
kle se	3. l. jd.	<i>kletvoju kle se</i>	i – 20 Formoz.
svlče	3. l. jd.	<i>z arhijerejskije odeje svlče</i>	i – 20 Stipan 6.
oblče	3. l. jd.	<i>i va svitonuju oblče</i>	i – 20 Stipan 6.
poteče	3. l. jd.	<i>preobilno poteče</i>	ia – 21 Ivan 12.
sabra	3. l. jd.	<i>biskupi sabra</i>	ia – 21 Ivan 13.
zruči	3. l. jd.	<i>pred Vlaška vrata zruči</i>	iv – 23 Ivan 21.
proda	3. l. jd.	<i>proda boječ se vpasti</i>	iv – 23 Ivan 21.

progneva se	3. l. jd.	<i>sopet se progneva</i>	ig – 24 Grgur 7.
prokle	3. l. jd.	<i>prokle ga arhijerej</i>	ig – 24 Grgur 7.
izlija se	3. l. jd.	<i>more (...) izlija se na kraj</i>	id – 25 Paskal 2.
otsupi	3. l. jd.	<i>otstupi nazad</i>	id – 25 Paskal 2.
ideže	3. l. jd.	<i>ideže ležaše Enrik</i>	id – 25 Paskal 2.
pogori	3. l. jd.	<i>pogori se vrime velik del</i>	id – 25 Paskal 2.
postavi	3. l. jd.	<i>Enrik že (...) antipapu postavi</i>	id – 25 Jelažij 2.
ubegnu	3. l. jd.	<i>ubegnu Jelažij</i>	id – 25 Jelažij 2.
umuknu	3. l. jd.	<i>on umuknu</i>	ie – 26 Inocencij 2.
izide	3. l. jd.	<i>otkudu rasprava izide</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
podloži se	3. l. jd.	<i>podloži mu se</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
celova	3. l. jd.	<i>celova mu nogu</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
vnide	3. l. jd.	<i>vnide Friderik</i>	iž – 37 Kliment 3.
zgibe	3. l. jd.	<i>zgibe v toj vodi</i>	iž – 37 Kliment 3.
osta	3. l. jd.	<i>da vsaki deseti človek jedva osta</i>	iž – 37 Grgur 9.
založi	3. l. jd.	<i>i sina založi</i>	iž – 27 Grgur 9.
prizva	3. l. jd.	<i>prizva tu k sebi kardinale</i>	iz – 29 Celestin 5.
oglasil	3. l. jd.	<i>i va knjigi oglasil</i>	iz – 29 Kliment 5.

		<i>složene od sebe</i>	
raspre	3. l. jd.	<i>uzrok raspre</i>	ĵ – 30 Urban 6.
isplni	3. l. jd.	<i>isplni obetanaja</i>	ĵa – 31 Grgur 12.
prizva	3. l. jd.	<i>prizva k sebi kardinale</i>	ĵa – 31 Aleksandar 5
prosi je	3. l. jd.	<i>i na primerenije prosi je</i>	ĵa – 31 Aleksandar 5.
povleče	3. l. jd.	<i>povleče posvud sa soboju mnogu živinu</i>	ĵa – 31 Martin 5.
otvrže se	3. l. jd.	<i>nemnogo potom otvrže se arhijerejstva</i>	ĵa – 31 Martin 5.
ide	3. l. jd.	<i>odtudu ide v Pariz</i>	ĵa – 31 Martin 5.
liši	3. l. jd.	<i>liši arhijerejstva</i>	ĵb – 32 Eujenij 4.
dostignu	3. l. jd.	<i>dostignu biskupiju</i>	ĵb – 32 Mikula 5.
sliša	3. l. jd.	<i>koliko da sliša kako vazeše Turci</i>	ĵb – 32 Mikula 5.
vzljubi	3. l. jd.	<i>ubogije i stranije vzljubi</i>	ĵb – 32 Sikst 4.
podbi	3. l. jd.	<i>vsu Francu podbi</i>	ĵg – 34 Ijulij.
oblada	3. l. jd.	<i>i oblada 10 let</i>	ĵg – 34 Ijulij.
cesarastvova	3. l. jd.	<i>cesarastvova let 14</i>	ĵg – 34 Klavdij.
napi se	3. l. jd.	<i>krstijanskeje krvi napi se</i>	ĵg – 34 Domicij Nerun.
be	3. l. jd.	<i>be tu onda placa</i>	ĵd – 35 Trajan.
posini	3. l. jd.	<i>iže posini ga</i>	ĵd – 35 Antonin

			Pijus.
obreza	3. l. jd.	<i>sam sebi žile obreza</i>	ĵz – 38 Florijan.
otreza	3. l. jd.	<i>jezik otreza i oslepi ga</i>	kg – 44 Konstantin.
oslepi ga	3. l. jd.	<i>jezik otreza i oslepi ga</i>	kg – 44 Konstantin.
vavede	3. l. jd.	<i>vojsku vavede</i>	l – 50 Od početija turačkago.
besta	2. l. dv.	<i>jaže besta potom rimska cesara</i>	g – 4 Klit.
stvorista	2. l. dv.	<i>rat stvorista protivu ljudejom</i>	g – 4 Klit.
ne htista	2. l. dv.	<i>ne htista se pokloniti</i>	
bista	2. l. dv.	<i>bista ošće tagda 2 lažna arhijereja</i>	id – 25 Paskal 2.
pridosta	2. l. dv.	<i>pridosta tu Josip (...) i Ivan</i>	ĵa – 31 Euĵenij.
ispovedasta	2. l. dv.	<i>ispovedasta jakože rimski arhijerej</i>	ĵb – 32 Euĵenij.
prijasta	2. l. dv.	<i>Zoja i Teodora sestri cesarastvo prijasta</i>	ke – 46 Zoja i Teodora sestri.
sledista	2. l. dv.	<i>Arkadij i Onorij brata Teodožija otca sledista</i>	k – 40 Arkadij i Onorij brata.

rekosmo	1. l. mn.	<i>jakože zgora rekosmo</i>	ia – 21 Benedikt 5.
pomenušmo	1. l. mn.	<i>da pomenušmo</i>	le – 56 Karal 5.
govoraše	3. l. mn.	<i>zanje govoraše da nedostojan biše</i>	g – 4 Petar.
razoriše	3. l. mn.	<i>i tempal do zemlje razoriše</i>	g – 4 Klit.
umnožiše	3. l. mn.	<i>umnožiše i ini</i>	e – 6 Sikst.
prozvaše	3. l. mn.	<i>jegože potom Kirijakom prozvaše</i>	z – 9 Evzebij.
postaviše	3. l. mn.	<i>jereji (...) Felica postaviše</i>	ī – 10 Liberij.
postiše se	3. l. mn.	<i>i da postiše se učenci</i>	aī – 11 Inocencij.
zgiboše	3. l. mn.	<i>mnozi va vlnah zgiboše</i>	bī – 12 Celestin.
ne zgiboše	3. l. mn.	<i>oni takmo ne zgiboše</i>	bī – 12 Celestin.
verovaše	3. l. mn.	<i>iže verovaše tagda Krsta suća istinago Boga</i>	bī – 12 Celestin.
vazeše	3. l. mn.	<i>vandali potom vazeše Rim: popleniše i požgaše</i>	bī – 12 Leon.
popleniše	3. l. mn.	<i>vandali potom vazeše Rim:</i>	bī – 12 Leon.

		<i>popleniše i</i> <i>požgaše</i>	
požgaše	3. l. mn.	<i>vandali potom</i> <i>vazeše Rim:</i> <i>popleniše i</i> <i>požgaše</i>	bī – 12 Leon.
odriše	3. l. mn.	<i>crikve i svetinje</i> <i>odriše</i>	bī – 12 Leon.
prozebnuše	3. l. mn.	<i>da vsa žita</i> <i>stlačena sopet</i> <i>prozebnuše</i>	eī – 16 Agato.
prinesoše	3. l. mn.	<i>i zrel plod</i> <i>prinesoše</i>	eī – 16 Agato.
obrnuše se	3. l. mn.	<i>obrnuše se Nimci</i>	ži – 17 Grgur 2.
daše	3. l. mn.	<i>da daše mu</i> <i>Benedikta</i>	ia – 21 Ivan 13.
javiše se	3. l. mn.	<i>javiše se tada va</i> <i>Italiji mnoga</i> <i>čudesa</i>	ia – 21 Ivan 13.
prebrodivše se	3. l. mn.	<i>Dalmatini</i> <i>prebrodivše se va</i> <i>Italiju</i>	ai – 21 Ivan 14.
pobiše	3. l. mn.	<i>velikim pobjem</i> <i>pobiše</i>	ai – 21 Ivan 14.
otagnaše	3. l. mn.	<i>Svetago arhanjela</i> <i>otagnaše</i>	ai – 21 Ivan 14.
pridoše	3. l. mn.	<i>pridoše konji</i>	ib – 22 Salvestar 2.

ne oskvrniše	3. l. mn.	<i>ne oskvrniše ničtože</i>	ib – 22 Benedikt 8.
stvariše	3. l. mn.	<i>stvariše ije karinali</i>	iv – 23 Grgur 6.
pojdoše	3. l. mn.	<i>ptice pojdoše</i>	ig – 24 Viktor 3.
zdivjaše	3. l. mn.	<i>ptice pojdoše na (...) i zdivjaše</i>	ig – 24 Viktor 3.
pogiboše	3. l. mn.	<i>ribi ošće (...) čestiju pogiboše</i>	ig – 24 Viktor 3.
vzdvigoše se	3. l. mn.	<i>prvi vzdvigoše se</i>	ig – 24 Urban 2.
slediše	3. l. mn.	<i>mnozi ošće (...) slediše</i>	ig – 24 Urban 2.
idoše	3. l. mn.	<i>idoše vazeli da bi</i>	ig – 24 Urban 2.
podlegoše	3. l. mn.	<i>podlegoše naši</i>	ig – 24 Urban 2.
ležaše	3. l. mn.	<i>ležaše naši</i>	ig – 24 Urban 2.
pobiše	3. l. mn.	<i>i na 100 tisuć ljudi pobiše</i>	ig – 24 Urban 2.
pojdoše	3. l. mn.	<i>na vsi pojdoše k domu Cincija</i>	id – 25 želazij 2.
oslobodiše	3. l. mn.	<i>papu oslobodiše</i>	id – 25 želazij 2.
zapeljaše	3. l. mn.	<i>v Lateran zapeljaše i kruniše</i>	id – 25 želazij 2.
rekoše	3. l. mn.	<i>rekoše zvezdari</i>	jb – 32 Kalikšt 3.
kruniše	3. l. mn.	<i>v Lateran zapeljaše i kruniše</i>	id – 25 želazij 2.
počeše	3. l. mn.	<i>počeše bivati templariji</i>	id – 25 želazij 2.
zauješe	3. l. mn.	<i>otok zauješe</i>	id – 25 želazij 2.

načeše	3. l. mn.	<i>i tu prebivati načeše</i>	id – 25 želazij 2.
umriše	3. l. mn.	<i>umriše 4 antipapi</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
nakočiše	3. l. mn.	<i>templari je nakočiše</i>	iz – 28 Inocencij 4.
pokloniše se	3. l. mn.	<i>i tu pokloniše se njemu</i>	iz – 29 Celestin 5.
spraviše	3. l. mn.	<i>spraviše tu koncilij</i>	ja – 31 Grgur 12.
lišiše	3. l. mn.	<i>lišiše Grgura i Benedikta</i>	ja – 31 Grgur 12.
spadoše	3. l. mn.	<i>ljudi s padoše va vodu i zgiboše</i>	jb – 32 Mikula 5.
padoše	3. l. mn.	<i>a strele padoše</i>	jd – 35 Marko Antonij Filosof.
skratiše	3. l. mn.	<i>skratiše to gospoda</i>	je – 36 Aleksandar Sever.
robiše	3. l. mn.	<i>Vlašku zemlju robiše</i>	jz – 37 od gospodstva Partov i Prsijanov.
posebiše	3. l. mn.	<i>posebiše sebi Saražini</i>	jz – 37 od gospodstva Partov i Prsijanov.
zauješe	3. l. mn.	<i>zauješe Turci</i>	jz – 37 od gospodstva Partov i Prsijanov.
razdeliše	3. l. mn.	<i>si tri razdeliše</i>	jz – 39 Konstantin

		<i>cesarastvo</i>	Konstant i Konstancij.
pozriše	3. l. mn.	<i>rimski arhijereji</i> <i>pozriše</i>	kg – 44 Leon.
milosrdovaše	3. l. mn.	<i>milosrdovaše</i> <i>rimski plk</i>	k – 40 Vazetije Rima.
zgubiše	3. l. mn.	<i>i tako zgubiše naši</i>	kz - 48 Balduin.
pridoše	3. l. mn.	<i>recimo na kratci</i> <i>tko sut i otkudu</i> <i>pridoše</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
vzrastoše	3. l. mn.	<i>i kimi voji</i> <i>vzrastoše</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
potrše	3. l. mn.	<i>iže Aziju potrše</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
vzbojaše se	3. l. mn.	<i>vzbojaše se Frijuli</i>	l – 50 Od početija turačkago.
otbiše	3. l. mn.	<i>naši otbiše Turke</i>	lž – 57 Karal 5.
posikoše	3. l. mn.	<i>posikoše kneza</i>	lž – 57 Karal 5.

Aorist je u najvećem broju primjera potvrđen za 3. l. jd i 3. l. mn. Potvrđen je tek jedan primjer za 1. l. jd (*videh*) i dva primjera za 2. l. mn. (*rekosmo, pomenusmo*). Primjeri za dvojinu aorista u većem su broju za razliku od ostalih glagolskih oblika. Razlog tomu možemo tražiti u činjenici da je aorist u *Knjižicama* najčešće korišteni oblik za izricanje prošlosti.

Kroz čitanje teksta, primijećeno je da se velik broj primjera za aorist ponavlja iz životopisa u životopis. Svaki životopis završava podacima koliko je

dugo pojedini papa bio na prijestolu, koliko je godina živio, koliko je prijestol bio prazan nakon njegove smrti. Upravo zbog toga primjeri *umri* i *sidi* stalno se ponavljaju. Uz ove primjere, ponavljaju se i: *poveli*, *zrasta*, *propoveda*, *umre*, *sidi*, *redi*, *poruči*, *stvori*, *vaze*, *posveti*, *pojde*, *naredi*, *venča se*, *ispuni*, *postupi*, *skrati*. Budući da Šimun Kožičić Benja u svakom životopisu navodi iste podatke, ne čudi da koristi iste glagole. U životopisima careva, umjesto *sidi* korišten je glagol *cesarastvova*. Glagoli *vazeše* i *podlegoše* također se često ponavljaju, odnosno česta je uporaba glagola u množini, a koji su povezani s osvajanjem, ratovanjem.

Primijećeni su i drugi paralelizmi. Tako u životopisima navodi koliko je netko živio te ponekad koristi glagol *žive*, a ponekad *zrasta*. U nekim životopisima, a u pripovijedanju o bitkama, korišteni su glagoli *pogiboše*, ali i *zgiboše*. Često koristi glagol *postaviše* (u kontekstu da su nekoga izabrali za papu ili cara), ali i glagol *izabraše*.

Za 1. l. jd. potvrđen je samo jedan primjer. Radi se o glagolu *videh*, a primjer je zanimljiv i zbog toga jer Šimun Kožičić Benja govori o sebi, odnosno *potvrđuje da je bio u Rimu i vidio mnogo*.

Najveći broj potvrda pripada 3. l. jd. Za velik je broj primjera 3. l. jd. moguće iz konteksta utvrditi da je zaista riječ o aoristu. Naime, čitajući tekst jasno se može uočiti da nam pripovijeda o nečemu što je bilo davno pa, vodeći se time, zaključujemo da je riječ o aoristu, a ne o prezentu s nultim nastavkom. No, javili su se i neki primjeri za koje iz konteksta ne možemo utvrditi pripadaju li aoristu ili prezentu.

U Paskalovu životopisu (id – 25 Paskal 2.) javljaju se primjeri *nosi* (*kade Krst kralj kraljem trnov venac nosi*) i *javi se zvezda*. U životopisu Adrijana 4. (ie – 26 Adrijan 4.) javlja se glagol *ide* (*ide va Orvijet*). On je zanimljiv i iz razloga jer obično Šimun Kožičić Benja koristi glagol *pojde*. Nekoliko je životopisa u kojima je korišten glagol *živi*, a isto je iz konteksta nemoguće

utvrditi o čemu je riječ. Primjer *procvate (mir posvudu procvate)* (kv – 43 Konstancij Pogonat.) isto je težak za utvrđivanje.

Ovo su neki od primjera koji izazivaju dileme. Kroz analizu prezenta i aorista, jasno se vidi da je u prezentu (uz nekoliko iznimaka) za 3. l. jd. korišten nastavak *-t*. Vodeći se time, mogli bismo zaključiti kako Kožičić u prezentu nastoji koristiti nastavak *-t* te ga samim time i razlikuje od aorista.

Tomu u prilog ide i činjenica da tekst pripovijeda o životima, odnosno o nečemu što se dogodilo pa samim time sigurno da će aorist biti češće korišten. Isto tako, u prilog tvrdnji da oblici s nastavkom *-t* pripadaju prezentu, a oni bez nastavka aoristu, mogu ići i primjeri glagola *venča* (glagol koji je vrlo često korišten), no u Evaristovu životopisu (d – 5) zabilježen je primjer istoga glagola, ali glasi *venčajet se*. Također, iz dijela teksta: *Euzebij pišet: i teče vas dan* (v – 3) jasno vidimo razliku *present : aorist*, odnosno glagol *pišet* je u prezentu i samim time ima nastavak *-t*, a nakon toga dolazi aorist. Ovo su samo neke od činjenica koje mogu ići u prilog tvrdnji da za prezent 3. l. jd. koristi nastavak *-t*, dok su ostali primjeri aorist. Naravno, uz to veliku važnost ima i sam kontekst.

Budući da se aorist javlja u znatno većem broju, i primjera za dvojину nešto je više. Svi su primjeri u 2. licu i imaju nastavak *-ta*. U Paskalovu životopisu (id – 25) nalazimo primjer dvojine za glagol *byti*. Tekst glasi: *bista ošće tagda 2 lažna arhijereja: jaže ne po mnogom vrimene zlo pogiboše*, zanimljivo je da je glagol *byti* u dvojini, a nakon toga umjesto očekivane dvojine, glagol je u množini. Zanimljiv je i primjer iz Decijeve životopisa (j3 - 38). Naime, Kožičić navodi: *živi let 50 cesarastovasta oba 2 leta*. Budući da govori o Deciju, očekujemo glagol u 3. l. jd., no vidimo da je glagol *cesarastvovati* u dvojini. Možemo zaključiti kako je napisao dvojину ovoga glagola vodeći se sintagmom „*oba 2 leta*“.

Za 1. l. mn. potvrđena su dva primjera. Iz primjera *rekosmo* zaključujemo da pripada drugom sigmatskom aoristu. Naime, osnova je završavala na

suglasnik (*rek*) te dolazi do umetanja samoglasnika *o* te *sigme*. Drugi primjer glasi *pomenusmo*.

Za 3. l. mn. potvrđen je velik broj primjera. Iz primjera vidimo da se radi o kontinuantu sigmatskoga aorista. Za neke je primjere iz konteksta moguće utvrditi da je zaista riječ o 3. l. mn. aorista, a ne o 3. l. jd. imperfekta.

Aorist glagola *byti* imao je dvije alternativne aoristne paradigme. Prva paradigma ima oblike od osnove *by-*. U 2. i 3. licu jednine postojala su dva oblika: *by* i *byst*. Druga paradigma, koju neki istraživači zovu preteritom, ima oblike od osnove *bě* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 233). Najveća je raznolikost, prema očekivanju, u 3. licu jednine, gdje se uz naslijeđene oblike *bě*, *bist* i *bi*, pojavljuje i oblik *bisi*, svojstven hrvatskoglagoljskim tekstovima. Valja istaknuti da je to knjiški oblik kojega nema u živom, čakavskom govoru (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 241).

U *Knjižicama* je potvrđen oblik *bisi* za 3. l. jd. Taj se oblik ponavlja vrlo često, gotovo u svakom životopisu. Najčešće dolazi uz pasivni particip preterita i to: *prazdan bisi prestol* i *pogreben bisi*. U dvojini je zabilježen oblik *besta*, dakle oblik tvoren od osnove *bě-*. Isto je i u 3. l. jd. gdje je, također, zabilježen oblik *be*. U Petrovu životopisu (g – 4) na dva je mjesta zabilježen aorist glagola *byti* od osnove *by-*. No, treba napomenuti kako je oblik *bisi* za 3. l. jd., oblik koji je češće korišten u odnosu na ostale oblike. S obzirom na manji broj potvrda, ne možemo sa sigurnošću reći koja od aoristnih paradigmi prevladava, no zasigurno je oblik *bisi* korišten najviše puta.

Analizom primjera za aorist, utvrđeno je korištenje ovih nastavaka:

	Jednina	Dvojina	Množina
1.	-h	nisu potvrđeni primjeri	-sno / -osno
2.	nisu potvrđeni primjeri	-ta	nisu potvrđeni primjeri
3.	-	nisu potvrđeni primjeri	-še / -oše

Primjeri aorista pokazuju da je Šimun Kožičić Benja u, zaista, velikom broju koristio aorist za izricanje prošlosti. Očekivano, najveći je broj potvrda za 3. l. jd. i 3. l. mn. U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*, ne nalazimo potvrde asigmatskoga aorista, a što i ne čudi jer se ističe: aoristni oblici tvoreni bez formanta *s* (*sigme*) arhaični su već u starocrkvenoslavenskim tekstovima i zamjenjuju se sigmatksim oblicima (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 232). Analizirajući primjere aorista, vidljivo je postojanje prvog (starog) i drugog (novog) sigmatskog aorista. U glagola kojima infinitivna osnova završava vokalom, prisutan je prvi sigmatski aorist. Primjer (videh) za 1. l. jd, iako je samo jedan, potvrđuje gore navedeno. Naravno, ovu nam tvrdnju potkrepljuju primjeri za 3. l. mn. (*zgubiše, razdeliše, zauješe, robiše...*). U takvih primjera dolazi nastavak *-še*. U glagola kojima infinitivna osnova završava konsonantom, prisutan je drugi sigmatski aorist. Primjeri takvih glagola za 3. l. mn. imaju nastavak *-oše* (*vzrastoše, pridoše, spadoše, rekoše...*).

Primjeri aorista pokazuju nepostojanje asigmatskoga aorista te korištenje prvog i drugog sigmatskog. Vidljivo je da Šimun Kožičić Benja ide prema „pojednostavnjenju“ u tvorbi aorista pa tako glagoli čija osnova završava vokalom imaju sigmatski prvi aorist. Glagoli čija osnova završava konsonantom, sigmatski drugi aorist. Kada bismo korištene nastavke usporedili s današnjom tvorbom aorista, zaključili bismo da stanje utvrđeno u Šimuna Kožičića Benje uvelike odgovara današnjem: U hrvatskom jeziku tvorba aorista znatno je pojednostavnjena. Stvoren je jedan tip aorista, koji se tvori od infinitivne osnove i nastavaka : *-h, -, -, -smo, -ste, -še* (kad infinitivna osnova svršava na samoglasnik) i *-oh, -e, -e, -osmo, -oste, -oše* (kad infinitivna osnova svršava na suglasnik). Taj je tip aorista potvrđen već u 13. st., a od 14. st. potpuno prevladava (Barić i sur. 2005: 630).

4. 5. Imperfekt

Imperfekt označava trajnu radnju ili radnju koja se ponavlja, a koja je izvršena u prošlosti (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 209). Imperfekt se u starocrkvenoslavenskom jeziku mogao tvoriti od svih glagola, ali ipak se najčešće tvorilo od trajnih (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 242).

Primjeri imperfekta u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* su:

imejaše	3. l. jd.	<i>Posla Bog: jehože imejaše poslati</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
vladaše	3. l. jd.	<i>leto cesarastva Avgusta cesara ki vladaše</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
ne biše	3. l. jd.	<i>po zakonu ne biše</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
letiše	3. l. jd.	<i>i jegda letiše juže nače Petar</i>	g – 4 Petar.
ne mogaše	3. l. jd.	<i>i jegda nstojati ne mogaše molitvi i propovedaniju 2 biskupa redi</i>	g – 4 Petar.
mišljaše	3. l. jd.	<i>Nerun na smrt jeho mišljaše</i>	g – 4 Petar
izviraše	3. l. jd.	<i>istočnik živi izviraše</i>	d – 5 Kliment.
obikovaše	3. l. jd.	<i>Petar po posvećeniju obikovaše molitav</i>	e – 6 Sikst.

hoteše	3. l. jd.	<i>i jegda pojti hoteše v Rim</i>	bī – 12 Leon.
pomagaše	3. l. jd.	<i>Anastasija prokle zanje da eretikom pomagaše</i>	vī – 13 Jelazij.
nastojaše	3. l. jd.	<i>nastojaše Teodora da bi šal Vijilij v Carigrad</i>	gī – 14 Vijilij.
tvrjaše	3. l. jd.	<i>iže tvrjaše da Božji prorok jest</i>	dī – 15 Onorij.
vazamše	3. l. jd.	<i>oružje vazamše</i>	dī – 15 Onorij.
pobediše	3. l. jd.	<i>Eraklija pobediše</i>	dī – 15 Onorij.
stvoríše	3. l. jd.	<i>mnogije škodi stvoríše Erakliju</i>	dī – 15 Severin.
karaše	3. l. jd.	<i>Konstancija cesara eretikom pomagajuća karaše</i>	dī – 15 Martin.
beše	3. l. jd.	<i>v se vrime toliki beše</i>	eī – 16 Adeodatus.
biše	3. l. jd.	<i>biše va vseh jaže protivu njemu govorahu</i>	zī – 18 Leon 3.
govoraše	3. l. jd.	<i>kako on govoraše</i>	i – 20 Stipan 6.
vprašaše	3. l. jd.	<i>vprašaše dijavla</i>	ib – 22 Salvestar. 2.
služaše	3. l. jd.	<i>služaše mašu v Crikvi</i>	ib – 22 Salvestar. 2.

ĵizjaše	3. l. jd.	<i>na črnu konju ĵizjaše</i>	ib – 22 Benedikt. 8.
moljaše	3. l. jd.	<i>moljaše pustili da bi ga</i>	ig – 24 Grgur 7.
ležaše	3. l. jd.	<i>ideže ležaše Enrik</i>	id – 25 Paskal 2.
tvoraše	3. l. jd.	<i>Anaklit antipapa mnoga tvoraše</i>	id – 25 Inocencij. 2.
govoraše	3. l. jd.	<i>be meju posli filozof jedan iže govoraše</i>	id – 25 Inocencij. 2.
gredijaše	3. l. jd.	<i>gredijaše papa</i>	iž – 27 Inocencij. 3.
počeše	3. l. jd.	<i>od jegože red male bratije počeše</i>	iž – 27 Inocencij. 3.
postavljaše	3. l. jd.	<i>damu Friderik zasadi postavljaše</i>	iz – 28 Inocencij 4.
hotejaše	3. l. jd.	<i>da hotejaše ugoditi Bogu</i>	iz – 28 Inocencij 4.
imejaše	3. l. jd.	<i>imejaše ta most 20 stupov</i>	jd – 35 Trajan.
nošaše	3. l. jd.	<i>nošaše jerej propelo</i>	ĵ – 30 Bonifacij 9.
stojaše	3. l. jd.	<i>stup že po sred place stojaše i zoviše se</i>	jd – 35 Trajan.

zoviše	3. l. jd.	<i>stup že po sred place stojaše i zoviše se</i>	jd – 35 Trajan.
najdiše	3. l. jd.	<i>noć ih najdiše</i>	ĵ – 30 Bonifacij 9.
mogaše	3. l. jd.	<i>mogaše ošće sam</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
zbijaše	3. l. jd.	<i>zbijaše mu zube</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
prebijaše	3. l. jd.	<i>prebijaše konju nogu</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
pijaše	3. l. jd.	<i>neće jegda pijaše</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
prijaše	3. l. jd.	<i>neže jegda prijaše</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
kupljaše	3. l. jd.	<i>pot svoj kupljaše</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
hranjaše	3. l. jd.	<i>pot svoj kupljaše i hranjaše</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
kažaše	3. l. jd.	<i>toliko da ga kažaše kada godi</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
cesarastvovaše	3. l. jd.	<i>cesarastvovaše 3 leta</i>	ĵž – 37 Julij Maksim.
udiraše	3. l. jd.	<i>udiraše ga šač v lice</i>	kb – 42 Eraklij.
živeše	3. l. jd.	<i>živeše junoša šegav</i>	kb – 42 Mahometa početije.
prijaše	3. l. jd.	<i>bludnički život</i>	kd – 45 Roman.

		<i>prijaše</i>	
pakljaše	3. l. jd.	<i>zanje da brod pakljaše</i>	ke – 46 Mihovil Kalafat.
tečaše	3. l. jd.	<i>tečaše tagda leto</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
ljubljaše	3. l. jd.	<i>najmlašega sina već ljubljaše</i>	la – 51 Lodovik Pijus.
željaše	3. l. jd.	<i>koliko željaše gelfskije strani</i>	lg – 54 Enrik 6.
behota	3. l. dv.	<i>zanje da rejena behota preje arhijereja</i>	d – 5 Kliment.
čtovahu	3. l. mn.	<i>da ga čtovahu mesto Boga</i>	g – 4 Petar.
trujahu se	3. l. mn.	<i>radi trujahu se</i>	d – 5 Kliment.
ležahu	3. l. mn.	<i>da nepočteno ležahu</i>	z – 8 Kornelij.
vedihu	3. l. mn.	<i>vedihu ga k žrtvam</i>	z – 9 Marcelin.
naležahu	3. l. mn.	<i>naležahu pltodajci</i>	z – 9 Marcelin.
dohajahu	3. l. mn.	<i>iže dohajahu</i>	z – 9 Marcel.
ubijahu	3. l. mn.	<i>da se ubijahu posvud</i>	ī – 10 Liberij.
nošahu	3. l. mn.	<i>da strohi nošahu</i>	bī – 12 Leon.
vijahu se	3. l. mn.	<i>nekoristna vijahu se</i>	vī – 13 Bonifacij 2.
govorahu	3. l. mn.	<i>iže govorahu</i>	eī – 16 Agato.

mogahu	3. l. mn/.	<i>teško mogahu braniti ime toje</i>	zī – 18 Leon 3.
trpljahu	3. l. mn.	<i>Italija i Rim mnogije škode trpljahu</i>	zī – 18 Leon 3.
pregovarahu se	3. l. mn.	<i>o koj stvari jegda se pregovarahu</i>	zī – 19 Mikula.
protivljahu se	3. l. mn.	<i>iže protivljahu se</i>	zī – 19 Mikula.
behu	3. l. mn.	<i>v dvore behu domu jegda</i>	zī – 19 Adrijan 2.
tvorahu	3. l. mn.	<i>škoda tvorahu po Puli</i>	ia – 21 Ivan 14.
nazivahu	3. l. mn.	<i>i jegda nazivahu vsi</i>	iv – 23 Grgur 6.
krivljahu	3. l. mn.	<i>da taja krivljahu</i>	iv – 23 Grgur 6.
branjahu se	3. l. mn.	<i>sa Saražini branjahu se</i>	ig – 24 Urban 2.
prijemljahu	3. l. mn.	<i>putnike prijemljahu</i>	id – 25 Jelazij 2.
sprovajahu	3. l. mn.	<i>po sveteh mesteh sprovajahu</i>	id – 25 Jelazij 2.
vzdvizahu	3. l. mn.	<i>iže nestrojenije vzdvizahu v Rime</i>	id – 25 Inocencij 2.
imejahu	3. l. mn.	<i>jaže imejahu naši</i>	ie – 26 Urban 3.
javljahu	3. l. mn.	<i>javljahu se rati</i>	iž – 37 Celestin 3.
račahu se	3. l. mn.	<i>zanje da račahu se meju soboju</i>	iž – 27 Inocencij 3.
prebivahu	3. l. mn.	<i>v njih že ljudi</i>	iž – 27 Onorij 3.

		<i>prebivahu</i>	
strzihu	3. l. mn.	<i>iže strzihu preje</i>	iz – 29 Kliment 5.
jadihu	3. l. mn.	<i>jadihu na puteh</i>	ĵ – 30 Bonifacij 9.
spahu	3. l. mn.	<i>jakože spahu</i>	ĵ – 30 Bonifacij 9.
gredijahu	3. l. mn.	<i>jegda gredijahu</i>	ĵ – 30 Bonifacij 9.
verovahu	3. l. mn.	<i>jakože verovahu preje</i>	ĵb – 32 Eujenij 4.
tajahu	3. l. mn.	<i>ježe tajahu preje</i>	ĵb – 32 Eujenij 4.
borahu se	3. l. mn.	<i>borahu se protivu Turkom</i>	ĵb – 32 Kalikšt 3.
žestosrdahu se	3. l. mn.	<i>i vsi ot Tarmuntane žestosrdahu se</i>	jd – 35 Marko Antonij Filosof.
potirahu	3. l. mn.	<i>otud že Prsijani vas Istok potirahu</i>	jd – 35 Marko Antonij Filosof.
vojinstvovahu	3. l. mn.	<i>iže vojinstvovahu tagda s Rimljani</i>	jb – 35 Marko Antonij Filosof.
rabotahu	3. l. mn.	<i>bugarskim kraljem rabotahu preje</i>	je – 36 Od gospodstva Patrov i Prsijanov.
ne mogahu	3. l. mn.	<i>iže trpiti ne mogahu</i>	ĵz – 39 Flavij Konstantin.
drčahu	3. l. mn.	<i>Ugre po Europi i Italiji drčahu</i>	ka – 41 Valentinijan Tertuzi.
vznenavijahu	3. l. mn.	<i>iže vznenavijahu ga</i>	kv – 43 Artemij.
veseljahu se	3. l. mn.	<i>vinu dojdeže</i>	kz – 49

		<i>veseljahu se</i>	Konstantin.
vazimahu	3. l. mn.	<i>tuji narodi vsa sebi vazimahu</i>	l – 50 Karal Veliki.
dajahu	3. l. mn.	<i>iže dajahu cesaru vsakoje leto</i>	lb – 52 Oton 3.
držahu	3. l. mn.	<i>ki tu stranu držahu</i>	Iv – 53 Friderik 2.
poručahu	3. l. mn.	<i>da jedni i drugi poručahu</i>	le – 56 Karal 5.
klevetahu	3. l. mn.	<i>pri kom klevetahu na nj i dan i noć</i>	le – 56 Karal 5.
približevahu	3. l. mn.	<i>da se približevahu Turci</i>	lž – 57 Karal 5.

Iz priložene tablice možemo zaključiti kako je imperfekt često korišten oblik za izricanje prošlosti, no u odnosu na aorist imperfektni oblici su rjeđi. Vidljivo je da su primjeri imperfekta potvrđeni za 3. l. jd. i 3. l. mn. Kroz čitanje i analizu teksta, primjećuje se da je Kožičić sklon, unutar pripovijedanja jednog događaja, korištenju istoga oblika. Takvih je primjera mnogo, no ovu tvrdnju najbolje može pokazati životopis Julija Maksimina. Pripovijedajući o spomenutom caru, Kožičić započinje imperfektom *mogaše*, a nakon toga, pripovijedajući o Juliju Maksiminu, koristi samo imperfekte: *zbijaše, prebijaše, pijaše, prijaše, kupljaše, hranjaše, kažaše, cesarastvovaše*.

Kao imperfekt glagola *byti*, za 3. l. jd. korišten je oblik *beše*, a pojavljuje se i *biše* pa možemo govoriti o različitim refleksima jata u korijenskome

morfemu. Na temelju oblika *beše* i *behu* vidimo da je došlo do stezanja oblika¹³. Naime, polazišni oblici ovih glagola glasili su *běaše* i *běahø*. Potvrđeni su i oblici *hoteše* i *hotejaše*. Na temelju njih, također, vidimo korištenje dviju inačica, odnosno pojavu stegnutog i nestegnutog oblika glagola *hotěti*. Treba napomenuti kako broj stegnutih oblika prevladava.

Zabilježen je samo jedan primjer imperfekta za dvojину. Riječ je o 3. l. dv. glagola *byti* (*behota*). Iz primjera vidimo izjednačavanje nastavaka za 2. i 3. l. dvojine.

Analizom imperfekta utvrđeno je korištenje nastavaka:

	Jednina	Dvojina	Množina
1.	nisu potvrđeni primjeri	nisu potvrđeni primjeri	nisu potvrđeni primjeri
2.	nisu potvrđeni primjeri	nisu potvrđeni primjeri	nisu potvrđeni primjeri
3.	-aše	nisu potvrđeni primjeri	-ahu

Analizirajući imperfekt, vidimo da u *Knjižicama* nema većih odstupanja. Sustavno se koristi lični nastavak *-še* i *-hu*, a isto tako broj stegnutih oblika u odnosu na nestegnute znatno je veći. Poznato je da su se aorist i imperfekt češće upotrebljavali u odnosu na ostale oblike za izricanje prošlosti, no iz *Knjižica* vidimo da je aorist u odnosu na imperfekt brojniji. Upravo zbog toga za aorist su potvrđeni i primjeri dvojine te 1. l. jd., a što u imperfektu nije slučaj, odnosno u imperfektu prevladavaju očekivana lica – 3. l. jd. i 3. l. mn.

¹³ Stanje u hrvatskom crkvenoslavenskom razdoblju razlikuje se od onoga u starocrkvenoslavenskom ponajprije brojem stegnutih oblika. Stezanje *ča* → *č* i *aa* → *a* nije hrvatska novina, nego je, kako je spomenuto, posvjedočeno već i u starocrkvenoslavenskim tekstovima (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 243).

4. 6. Participi

Participi su nelični (infinitni) glagolski oblici koji se sintaktički ponašaju kao pridjevi (Matasović 2008: 291). Participa je bilo pet. Svi su se sklanjali kao pridjevi – po imenskoj i složenoj pridjevskoj deklinaciji (Barić i suradnici 2005: 633).

4. 6. 1. Aktivni particip prezenta

Aktivnim se participom prezenta obično izriče istovremenost, a vrlo rijetko taj oblik može izricati i poslijevremenost, ali nikada prijevremenosti. On označuje stanje u kojem se nalazi subjekt (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 226). U hrvatskome je ovaj particip postao glagolskim prilogom sadašnjim (Lukežić 2015: 336). Aktivni particip prezenta tvorio se od prezentske osnove i tri skupine nastavaka: 1) *-y* (za muški i srednji rod) i *-oći* (za ženski rod); 2) *-e* (za muški i srednji rod) i *-oći* (za ženski rod) i 3) *-e* (za muški i srednji rod) i *-eći* (za ženski rod) (Damjanović 2003: 138). Neodređeni oblici aktivnoga participa prezenta sklanjali su se kao palatalne imenice glavne deklinacije (Damjanović 2003: 139).

Primjeri za aktivni particip prezenta su:

plaćući	m. r. jd. N	<i>i greha muku plaćući splati</i>	z – 9 MArcelin.
prednoseći	m. r. jd. N	<i>prednoseći pred vojsku kopije onoje</i>	ig – 24 Paskal 2.
othodeći	m.r. jd. N	<i>da bi mogal vsaki othodeći toliko otnesti</i>	ie – 26 Urban 3.

rastojeći	m. r. jd. N	<i>rastojeći stvoren bisi arhijerej</i>	iz – 29 Klimen 5.
ne hotejuć	m. r. jd. N	<i>ne hotejuć prijat brime</i>	
bijući	m. r. jd. N	<i>boj bijući s Pazaitom</i>	jž – 37 Od gospodstva Partov i Prsijanov.
cesarastvujućago	m. r. jd. G	<i>ustrašen poručenijem Avrelijana cesarastvujućago</i>	ĵz – 38 Kvintilij.
cesarastvujuću	m. r. jd. D	<i>bisi Antoninu Komodu cesarastvujuću</i>	e – 6 Soter.
vladajuću	m. r. jd. D	<i>vladajuću i Celastinu arhijereju</i>	eī – 16 Agato.
pomagajuću	m. r. jd. D	<i>pomagajuću Rojeriju</i>	id – 25 Inocencij 2.
padajuću	m. r. jd. D	<i>padajuću jednomu na drugomu</i>	ĵb – 32 Mikula 5.
obećuju	m. r. jd. D	<i>arhijerej obećuju Bogu</i>	ĵb – 32 Kalikšt 3.
vladajuću	m. r. jd. D	<i>šesti semu vladajuću čtovan jest šinod</i>	kv – 43 Konstancij Pogonat.
živućago	m. r. jd. A	<i>Vehša stvari</i>	k – 40 Arkadij i

		<i>tegota Onorija objat v Rimi živučago</i>	Onorij brata.
drhćuć	m. r. jd. A	<i>drhućuć i padajuć na četvrti udorac</i>	l3 – 58 Karal 5.
padajuć	m. r. jd. A	<i>drhćuć i padajuć na četvrti udorac</i>	l3 – 58 Karal 5.
oteščavajuću	m. r. jd. L	<i>na oteščavajuću zrastu i nemoći prizva</i>	ke – 46 Teodora.
sprovajajućim	m. r. jd. I	<i>sprovajajućim ga Rimljanom strelami i kamenijem</i>	ĵa – 31 Euĵenij 4.
raspirajućim se	m. r. jd. I	<i>raspirajućim se meju soboju turskim kraljem</i>	ĵe – 36 Od gospodstva Partov i Prsijanov.
žestosrduću	s. r. jd. D	<i>žestosrduću zlu vrimenu</i>	ĵa – 21 Ivan 13.
hotejuće	s. r. jd. A	<i>pisati hotejuće žitije</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
govoreće	m. r. mn. N	<i>Nitkože ne osudi ga: govoreće jakože temje računom Petar sagreši</i>	z – 9 Marcelin.
hotejuć	m. r. mn. N	<i>hotejuć zapovedi</i>	

		<i>svršiti</i>	
cesarastvujućim	m. r. mn. D	<i>cesarastvujućim Galu i Volusijanu</i>	3 – 8 Lucij.
zatajujućim	m. r. mn. D	<i>Macedoniju i Eudoksu zatajujućim da Duh Sveti Bog jest</i>	eï – 16 Agato.
divećim se	m. r. mn. D	<i>divećim se vsim tu</i>	ĵa – 31 Martin 5.
vležećim	m. r. mn. D	<i>reče vkup vzležećim druzi zgubih dan sa</i>	ĵd – 35 Trajan.
živućim	m. r. mn. D	<i>pojde protivu živućim na črnih gorah</i>	l – 50 Od početija turačkago.
premagajućim	m. r. mn. D	<i>premagajućim nikada našim</i>	lž – 57 Karal 5.
pribigajućim	ž. r. mn. D	<i>pribigajućim k crikvam Petra i Pavla</i>	aï – 11 Inocencij 2.
padajućim	ž. r. mn. D	<i>padajućim hižam</i>	iž – 27 Onorij 3.
najemljujuć	ž. r. mn. A	<i>najemljujuć i posujujuć kamele</i>	kb – 42 Mahometa početije.
posujujuć	ž. r. mn. A	<i>najemljujuć i posujujuć kamele</i>	kb – 42 Mahometa početije.
pohodećej	ž. r. mn. A	<i>pohodećej tagda Crikvi apustol</i>	ĵ – 30 Kliment 6.

		<i>Petra i Pavla</i>	
pomagajuća	s. r. mn. A	<i>Konstancija cesara eretikom pomagajuća karaše</i>	đi – 15 Martin.
otgovarajuća	s. r. mn. A	<i>ili daj poslušati otgovarajuća se ubil da bi ga</i>	đi – 15 Martin.

Primjeri aktivnog participa prezenta za muški rod brojniji su u odnosu na ženski i srednji. U muškome rodu jednine najveći je broj primjera u nominativu i dativu, a dativ množine, također je, potvrđen u većem broju.

Nominativ jd. m. r. ima nastavak *-ći*, a zabilježen je i jedan primjer u kojem se pojavljuje *ć* (<*ć*). Završetak *ći* – podudaran završetku nominativa ženskog roda – pojavljuje se već u najstarijim fragmentima (Sudec 2008: 520).

U genitivu jd. m. r. zabilježen je jedan primjer (*cesarastvijućago*). Iz primjera vidimo da je korišten stari nastavak, nastavak *-ago*.

Govoreći o deklinaciji aktivnoga participa prezenta u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku, Sandra Sudec ističe: „Dativ se muškoga roda podjednako često pojavljuje i u jednostavnome (*-u*) i u stegnutu složenome (*-umu*) obliku“ (Sudec 2008: 521). Iz potvrđenih primjera u *Knjižicama*, vidimo da Kožičić u dativu jd. m. r. sustavno koristi jednostavni oblik (*vladajuću, padajuću...*). Isto je potvrđeno i za lokativ jd. m. r. Također, u dativu jd. s. r. korišten je isti nastavak (*žestosrduću zlu vrimenu*).

Za akuzativ jd. m. r. potvrđena su 3 primjera (*živućago, drhćuć, padajuć*). Kao što vidimo, Kožičić je ovdje koristio dva nastavka, no iz konteksta vidimo da se primjer *živućago* odnosi na živo, a preostala dva primjera na neživo. Ovime možemo potvrditi tezu: U akuzativu jednine muškoga roda nastavci su

raznoliki, što se obično tumači posljedicom genitivno-akuzativnoga sinkretizma. Ako je imenica imenovala nešto neživo, tada je akuzativni nastavak na participu bio jednak nominativnomu: *-v*. Ako je, pak, imenica imenovala nešto živo, particip se uz nju pojavljivao u obliku jednakom genitivu, a to znači s nastavcima *-a*, *-ago* (Galić 2014: 121). U akuzativu jd. s. r. korišten je jednostavni oblik (*hotejuće*).

U instrumentalu jd. m. r. korišten je nastavak *-im* (*sprovajajućim*, *raspirajućim*).

Primjedbe o konzervativnosti deklinacije odnose se osobito na nominativ množine muškoga roda. Nastavak *-e* iz konsonantskih osnova vrlo se dobro i dugo čuva unatoč homonimnosti s nominativom množine ženskoga roda (Sudec 2008: 523). Iz potvrđenoga primjera vidimo da Kožičić koristi nastavak *-e*, no treba napomenuti da je zabilježen samo jedan primjer za nominativ mn. m. r.

Za dativ množine m. r. sustavno je korišten nastavak *-im*, a isti je nastavak potvrđen i za dativ množine ž. r.

Primjeri za akuzativ mn. ž. r. su *najemljuć*, *posujuć*, *pohodećej*. Iz primjera vidimo da oblici završavaju na *-ć*. Akuzativ mn. s. r. potvrđen je u složenim oblicima (*pomagajuća*, *otgovarajuća*).

Analiza aktivnog participa prezenta pokazala je da se najveći broj primjera odnosi na muški rod. Uspoređujući primjere s člankom *Deklinacija aktivnog participa prezenta u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku* (Sudec 2008.), dolazimo do zaključka da korišteni nastavci odgovaraju nastavcima iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika. Na temelju prikupljenih primjera vidljivo je da je aktivni particip prezenta dobro očuvan. Također, iz primjera za m. r. i s. r. vidimo da su prevladali oblici na *ć* (<*ĉ*). Primjeri pokazuju i da se aktivni particip prezenta još uvijek sklanjao.

4. 6. 2. Pasivni particip prezenta

Pasivni particip prezenta izražava stanje u kojem se nalazi objekt radnje i zato se u starocrkvenoslavenskom mogao tvoriti od svih prijelaznih glagola (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 228). Njegovu osnovu dobivamo tako da prezentskoj dodamo *-om-* ili *-em-* ili *-im-*. Ti sufiksi imaju značenje „particip prezenta pasivni“ i na njih se onda dodaju oznake za rod: *-ь, -a, -o* (Damjanović 2003: 140). U većini je slavenskih jezika ovaj particip nestao, a u hrvatskome je, kako i u slovenskome, kao morfološka kategorija nestao prije prvih spomenika (Lukežić 2015: 337).

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* nisu pronađeni primjeri pasivnog participa prezenta.

4. 6. 3. Prvi aktivni particip preterita

U staroslavenskom je aktivni particip preterita označavao radnju koja se dogodila prije predikatne radnje ili finitivnoga glagola. Deklinirao se kao imenice na meki suglasnik (u oblicima m. i sr. roda), odnosno kao osnova na *-i-* (tip *bogyni* 'boginja') u oblicima ž. roda. Tvorio se od infinitivne osnove: u N jd. se osnovama na suglasnik dodavao sufiks *-ь* za m. i sr., *-ьši* za ž. rod (*rekь – rekši, padь – padši, dvigь – dvigši*), osnovama na samoglasnik dodavao se sufiks-*vь* za m. i sr., *-vьši* za ž. rod (*nosivь- nosivši*) (Lukežić 2015: 338).

Potvrđeni primjeri za ovaj particip su:

prognevav se	m. r. jd. N	<i>prognevav se</i>	g – 4 Petar.
		<i>Simun</i>	
podvrativ	m. r. jd. N	<i>podvrativ</i>	g – 4 Klit.
		<i>Jerusolim</i>	
stvoriv	m. r. jd. N	<i>Kliment molitav</i>	d – 5 Kliment.

		<i>stvoriv</i>	
privezav	m. r. jd. N	<i>privezav k viji jego sidro</i>	d – 5 Kliment.
trpiv	m. r. jd. N	<i>mnogije bedi i teške muki trpiv</i>	ž – 7 Poncijan.
prognav	m. r. jd. N	<i>prognav Felica</i>	ī – 10 Liberij.
svršiv	m. r. jd. N	<i>sa crikvenije stvari svršiv umri</i>	ī – 11 Siricij.
videv	m. r. jd. N	<i>videv da strohi nošahu</i>	bī – 12 Leon.
všad	m. r. jd. N	<i>iže všad k Martinu</i>	dī – 15 Martin.
živiv	m. r. jd. N	<i>živiv let 6</i>	dī – 15 Martin.
krstiv se	m. r. jd. N	<i>vkup s vojini svojimi krstiv se</i>	eī – 16 Vitalijan.
ostaviv	m. r. jd. N	<i>Justinijana Drugoga sina ostaviv</i>	eī – 16 Ivan 5.
vrativ se	m. r. jd. N	<i>vrativ se na konac k Rimu</i>	zī – 18 Stipan 4.
vzid	m. r. jd. N	<i>Leon že na prgul vzid</i>	zī – 18 Leon 3.
ušad	m. r. jd. N	<i>ušad u uze pojde v Francu</i>	zī – 19 Ivan 9.
prišad	m. r. jd. N	<i>prišad potom v Rim</i>	i – 20 Formoz.
otšad	m. r. jd. N	<i>otšad pakle kletvoju kle se</i>	i – 20 Formoz.
poučiv	m. r. jd. N	<i>počiv vseh</i>	ib – 22 Salvestar

			2.
približiv se	m. r. jd. N	<i>približiv se k vratom</i>	ig – 24 Grgur 7.
ubegnuv	m. r. jd. N	<i>z grada ubegnuv kralj</i>	ig – 24 Paskal 2.
došad	m.r. jd.N	<i>Enrik 4. v Rim došad</i>	id – 25 Paskal 2.
smiriv se	m. r. jd. N	<i>smiriv se papa</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
složiv	m. r. jd. N	<i>složiv tu papa</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
ukloniv	m. r. jd. N	<i>od rimskije ukloniv se</i>	ie – 26 Lucij 3.
pošad	m. r. jd. N	<i>pošad z Burgedale</i>	iz – 29 Kliment 5.
videv	m. r. jd. N	<i>množastvo sije videv jedan dan</i>	jb – 32 Mikula 5.
spametiv se	m. r. jd. N	<i>spametiv se jednuć črez večeru</i>	jd – 35 Titus.
pobiv	m. r. jd. N	<i>i sa vsimi ljudi pobiv ju</i>	kb – 42 Eraklij.
slišav	m. r. jd. N	<i>slišav otčinju semrt</i>	kv – 43 Konstancij Pogonat.
ostaviv	m. r. jd. N	<i>sina naslednika ostaviv</i>	kv – 43 Konstancij Pogonat.
oslepiv	m. r. jd. N	<i>Kalnika patrijarhu oslepiv</i>	kv – 43 Justinijan.

imevši	m. r. jd. N	<i>2 carigradska arhijereja mrsko imevši</i>	kg – 44 Konstantin.
zmučivši	m. r. jd. N	<i>i teško zmučivši posiče</i>	kg – 44 Konstantin.
obrativ se	m. r. jd. N	<i>obrativ se na pobijenije mnozih</i>	kg – 44 Leon Armenij.
vazamši	m. r. jd. N	<i>Dubrovnik ošće vazamši</i>	kd – 45 Bazilij.
zapovedav	m. r. jd. N	<i>posluh zapovedav</i>	l3 – 58 Karal 5.
svezav	m. r. jd. N	<i>potom svezav ubojicu</i>	l3 – 58 Karal 5.
zaujamši	ž. r. jd. N	<i>na konac zaujamši ljudeju</i>	g – 4 Klit.
primešavši	ž. r. jd. N	<i>soli primešavši</i>	d – 5 Aleksandar.
stvorivši	ž. r. jd. N	<i>Bonifacij že svetije redi jednuč stvorivši</i>	aĭ – 11 Bonifacij.
zgubivši	ž. r. jd. N	<i>ufanje zgubivši</i>	bĭ – 12 Leon.
poznavši	ž. r. jd. N	<i>iže poznavši stvar</i>	eĭ – 16 Vitalijan.
poslavši	ž. r. jd. N	<i>stvari sije Karal veliku vojsku poslavši</i>	ži – 17 Stipan 2.
otsikši	ž. r. jd. N	<i>otsikši dva prsta ruke</i>	i – 20 Stipan 6.
vrgši	ž. r. jd. N	<i>i v Tiberu vrgši</i>	i – 20 Stipan 6.
dokonavši	ž. r. jd. N	<i>po svojej volji dokonavši</i>	je – 36 Aleksandar Sever.

otrezavši	ž. r. jd. N	<i>otrezavši materi jezik</i>	kv – 43 Konstantin.
cesarastvovavši	ž. r. jd. N	<i>2 leta cesarastvovaši preje</i>	kv – 43 Teodožij.
izgubivši	ž. r. jd. N	<i>vekuš čest armate izgubivši</i>	kg – 44 Leon.
zaprivši	ž. r. jd. N	<i>Mariju ženu v kloštre zaprivši</i>	kg – 44 Konstantin.
prijamši	s. r. jd. N	<i>prijamši na konac arhijerejstvo</i>	ib – 22 Salvestar 2.
umrvšu	m. r. jd. D	<i>umrvšu Teodožiju</i>	aï – 11 Zozim.
rekšu	m. r. jd. D	<i>rekšu konciliju da od Otca ishodit</i>	ie – 26 Inocencij 2.
prišadšu	m. r. jd. D	<i>prišadšu cesaru v Rim</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
vstavšu	m. r. jd. D	<i>vstavšu glasu</i>	lž – 57 Karal 5.
pridruživ	m. r. jd. A	<i>Turci pridruživ srca</i>	ig – 24 Urban 2.
podmitivši	m. r. jd. A	<i>podmitivši patrijarhu</i>	iž – 27 Kliment 3.
neiskusiv	m. r. jd. A	<i>vodu neiskusiv</i>	iž – 27 Kliment 3.
sašadašim se	m. r. jd. I	<i>sašadašim se že potom kardinalom vi Pizu</i>	ja – 31 Grgur 12.
prijamša	m. r. dv. N	<i>Konstancij i Galerij Maksimijan</i>	žz – 39 Konstancij i Galerij.

		<i>cesarastvo</i> <i>prijamša</i>	
savkupivši	m. r. mn. N	<i>jereji savkupivši</i>	ī – 10 Liberij.

Najveći je broj potvrda za nominativ i to m. r. i ž. r. U nominativu jd. m. r. potvrđen je nulti nastavak (kod glagola s osnovom na suglasnik, osim *-i*) i nastavak *-v* (kod glagola s osnovom na samoglasnik). U genitivu m. r. jd. nisu potvrđeni primjeri. Potvrđena su 4 primjera u dativu jd. m. r. (*umrvšu, rekšu, prišadšu, vstavšu*). Vidimo da primjeri za dativ imaju padežni nastavak *-u*. Potvrđen je i jedan primjer za instrumental jd. m. r.

U ž. r. potvrđeni su samo primjeri za nominativ. Kod glagola s osnovom na suglasnik potvrđen je nastavak *-ši*, a kod onih na samoglasnik nastavak *-vši*.

Potvrđen je tek jedan primjer za množinu, on je u nominativu muškoga roda. Riječ je o primjeru *savkupivši*. Ovo je jedan od primjera koji pokazuje da glagoli s osnovom na samoglasnik *-i*, particip tvore na mlađi, noviji način¹⁴. Uz njega to potvrđuju i primjeri (*podmitivši, zgubivši, stvorivši...*).

Prikupljeni primjeri pokazuju da Šimun Kožičić Benja prvi aktivni particip preterita tvori, pretežito, formantom *-v-*. Oblici s nultim morfemom znatno su rjeđi. Budući da je sklonidba rijetka, možemo zaključiti da prvi aktivni particip preterita polako gubi svoje pridjevsko i dobiva priloško značenje. Iako je primjera koji se sklanjaju manje, na temelju nastavaka možemo zaključiti da su se sklanjali po paradigmi neodređenog lika pridjeva.

¹⁴ Glagoli kojima infinitivna osnova završava na *-i* mogli su u starocrkvenoslavenskim tekstovima tvoriti ovaj particip na dva načina. Stariji je način da se participski sufiks doda izravno na tu osnovu (...) Drugi je način mlađi i razvio se najvjerojatnije analogijom prema drugim glagolima s osnovom na samoglasnik. Između osnove na *-i-* i sufiksa *ѣш* umeće se protetsko *-v-*: *nosi-v-ѣ*, *rodi-v-ѣitd* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 248).

4. 6. 4. Drugi aktivni particip preterita

Taj oblik izražava stanje u kojem se nalazio subjekt. Katkad se zove i rezultativni ili *l*-particip. Kako je već rečeno, rabi se za tvorbu složenih glagolskih oblika: perfekta, pluskvamperfekta, futura II. i kondicionala i zato ima jedino nominativne oblike za različite rodove i brojeve s kratkim pridjevskim nastavcima (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 248).

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* potvrđeni su primjeri¹⁵:

ne nazval	jd. m. r.	<i>Gospodinom ne nazval</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
prišal	jd. m. r.	<i>po zakonu ne biše bo prišal razoriti zakona</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
privel	jd. m. r.	<i>i k njemu privel</i>	dī – 15 Martin.
stvoril	jd. m. r.	<i>ko godi stvoril ta dan</i>	jd – 35 Titus.
ostala	jd. ž. r.	<i>ostala neisceljena</i>	b – 2 (iz posvete)
živila	jd. ž. r.	<i>da jest 40 let počteno i čisto živila</i>	bī – 12 Leon.
položili	mn. m. r.	<i>položili na kola</i>	ib – 22 Salvestar 2.
pogrebli	mn. m. r.	<i>i v tomje meste pogrebli</i>	ib – 22 Salvestar 2.
vazeli	mn. m. r.	<i>vazeli nika mesta</i>	iž – 27 Kliment 3.

¹⁵ U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* drugi aktivni particip preterita uglavnom je potvrđen kao sastavni dio složenih glagolskih oblika: perfekta, pluskvamperfekta, futura drugog, kondicionala.

okovali	mn. m. r.	<i>jeli</i> <i>behu</i> <i>kardinale</i> <i>i</i> <i>okovali</i>	iz – 29 Martin 4.

Na temelju ovih primjera, vidi se da je najveći broj primjera u m. r. mn. Potvrđena su samo dva primjera za jd. ž. r. Primjeri za srednji rod nisu potvrđeni. Također, vidljivo je da primjeri nisu sklonjivi.

4. 6. 5. Pasivni particip preterita

Taj oblik opisuje stanje objekta radnje prijelaznoga glagola (Gadžijeva, Milhaljević 2014: 249). Njegova se osnova dobivala od infinitivne dodavanjem sufiksa *-n-* ili *-en-* ili *-t-*. Na tako dobivenu osnovu dodavali su se gramatički morfemi za rod: *-v*, *-a*, *-o* (Damjanović 2003: 143).

Primjeri potvrđeni u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* su:

narečen	m. r. jd. N	<i>otkudu i Isus Krst</i> <i>narečen bisi</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
kršćšćen	m. r. jd. N	<i>kršten jest</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
osvajen	m. r. jd. N	<i>osvajen na konce</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
produžen	m. r. jd. N	<i>produžen</i> <i>be</i> <i>njemu život</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
začet	m. r. jd. N	<i>ki dan začet jest</i>	g – 4 Petar.
prozvan	m. r. jd. N	<i>prozvan</i> <i>bo</i> <i>od</i> <i>jego čudesa</i>	g – 4 Petar.
nepodvizan	m. r. jd. N	<i>jegda nepodvizan</i>	g – 4 Petar.

		<i>stajaše</i>	
moljen	m. r. jd. N	<i>moljen tu od Rimljan</i>	g – 4 Petar.
propet	m. r. jd. N	<i>v Rim da propet budu sopet</i>	g – 4 Petar.
ubijen	m. r. jd. N	<i>ubijen bist</i>	g – 4 Petar.
prigvožen	m. r. jd. N	<i>i ka križu prigvožen</i>	g – 4 Petar.
pogreben	m. r. jd. N	<i>pogreben bist</i>	g – 4 Petar.
prognan	m. r. jd. N	<i>prognan na otok</i>	d – 5 Kliment.
stvoren	m. r. jd. N	<i>učenik stvoren od filosofo</i>	3 – 8 Sikst 2.
posut	m. r. jd. N	<i>posut prahom</i>	z – 9 Marcelin.
oblečen	m. r. jd. N	<i>oblečen va</i>	z – 9 Marcelin.
ganut	m. r. jd. N	<i>ganut bo Konstantin</i>	ï – 10 Salvestar.
stlmačen	m. r. jd. N.	<i>tim činom imže stlmačen be</i>	ï – 10 Marko.
vazet	m. r. jd. N	<i>Rim vazet</i>	aï – 11 Inocencij.
poplnjen	m. r. jd. N	<i>Rim vazet i poplnjen bisi</i>	aï – 11 Inocencij.
razoren	m. r. jd. N	<i>razoren zdavna bisi</i>	aï – 11 Bonifacij.
sazidan	m. r. jd. N	<i>sazidan jest tempal</i>	vï – 13 Bonifacij 2.
oblečen	m. r. jd. N	<i>oblečen bisi</i>	vï – 13 Silverij.
zapeljan	m. r. jd. N	<i>i po sili zapeljan</i>	gï – 14 Vijilij.
oslobojen	m. r. jd. N	<i>oslobojen bisi</i>	gï – 14 Vijilij.

ustrašen	m. r. jd. N	<i>i pričienijem ustrašen</i>	gī – 14 Pelajij.
poslan	m. r. jd. N	<i>poslan bisi</i>	dī – 15 Martin.
zaslan	m. r. jd. N	<i>zaslan bisi</i>	dī – 15 Martin.
prijat	m. r. jd. N	<i>prijat bisi od cesara</i>	eī – 16 Vitalijan.
naučen	m. r. jd. N	<i>muž naučen mnogo</i>	eī – 16 Leon 2.
odhranjen	m. r. jd. N	<i>odhranjen v Siciliji</i>	ži – 17 Konon.
oslepljen	m. r. jd. N	<i>oslepljen bisi</i>	zī – 18 Stipan 3.
izbavljen	m. r. jd. N	<i>izbavljen bisi potom</i>	zī – 18 Leon 3.
povrnut	m. r. jd. N	<i>na prestol svoj povrnut</i>	zī – 18 Leon 3.
uprošen	m. r. jd. N	<i>uprošen od Lodovika</i>	zī – 18 Grgur 4.
slišan	m. r. jd. N	<i>slišan bisi glas</i>	zī – 19 Mikula.
korunjen	m. r. jd. N	<i>korunjen bisi</i>	i – 20 Martin 2.
klet	m. r. jd. N	<i>klet biti</i>	i – 20 Formoz.
lišen	m. r. jd. N	<i>biskupije lišen</i>	i – 20 Formoz.
zvržen	m. r. jd. N	<i>zvržen biše</i>	i – 20 Stipan 6.
zaprt	m. r. jd. N	<i>v kloštre zaprt</i>	i – 20 Krštofor.
zadavljen	m. r. jd. N	<i>zadavljen bisi</i>	i – 20 Ivan 11.
vaspet	m. r. jd. N	<i>potom vaspēt vrnut</i>	ia – 21 Ivan 14.
vrnut	m. r. jd. N	<i>potom vaspēt vrnut</i>	ia – 21 Ivan 14.

prisiljen	m. r. jd. N	<i>prisiljen prijat arhijerejstvo</i>	iv – 23 Leon 9.
napučen	m. r. jd. N	<i>od Enrika cesara napučen</i>	iv – 23 Leon 9.
vložen	m. r. jd. N	<i>vložen v turan jedan</i>	ig – 24 Grgur 7.
vaveden	m. r. jd. N	<i>vaveden smiri se</i>	ig – 24 Grgur 7.
potvrjen	m. r. jd. N	<i>mir kletvoju potvrjen bisi</i>	ig – 24 Grgur 7.
nazvan	m. r. jd. N	<i>nazvan preje</i>	ig – 24 Urban 2.
obzidan	m. r. jd. N	<i>dvima zidma obzidan</i>	ig – 24 Urban 2.
postavljen	m. r. jd. N	<i>postavljen jest na visoki gorici</i>	id – 25 Paskal 2.
zvan	m. r. jd. N	<i>zvan od Rimljan</i>	ie – 26 Adrijan 4.
neobzidan	m. r. jd. N	<i>Jerusolim neobzidan</i>	iz – 28 Inocencij 4.
sabran	m. r. jd. N	<i>sabran jest meju tim</i>	ja – 31 Aleksandar 5.
posičen	m. r. jd. N	<i>posičen bisi</i>	jb – 32 Mikula 5.
imenovan	m. r. jd. N	<i>slavan bisi v živote i imenovan</i>	ju – 33 Pijus 2.
izabran	m. r. jd. N	<i>nedostajan izabran</i>	ju – 33 Julij 2.
zaklan	m. r. jd. N	<i>zaklan bisi</i>	kg – 34 Sergij Galba.
posinovljen	m. r. jd. N	<i>posinovljen od jego</i>	je – 36 Aleksandar Sever

držan	m. r. jd. N	<i>držan od Justinijana</i>	kb – 42 Justin Mlajši.
ozloglašen	m. r. jd. N	<i>preljubodejanijem ozloglašen</i>	kb – 42 Fokas.
udren	m. r. jd. N	<i>udren rogom</i>	kd – 45 Bazilij.
utrujen	m. r. jd. N	<i>utrujen grižu umri</i>	kd – 45 Leon.
stužen	m. r. jd. N	<i>grad 3 dni stužen i plenjen</i>	kz – 49 Konstantin.
plenjen	m. r. jd. N	<i>grad 3 dni stužen i plenjen</i>	kz – 49 Konstantin.
naznamenovan	m. r. jd. N	<i>rimskim cesarom naznamenovan</i>	lg – 54 Enrik 6.
neisceljena	ž. r. jd. N	<i>ostala neisceljena</i>	b – 2 (iz posvete)
prinesena	ž. r. jd. N	<i>prinesena potom k templu</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
rečena	ž. r. jd. N	<i>da bi rečena sija</i>	g – 4 Petar.
ugašena	ž. r. jd. N	<i>ugašena jest</i>	dī – 15 Bonifacij 5.
prijata	ž. r. jd. N	<i>prijata bisi od cesara</i>	dī – 15 Vitalijan.
vazeta	ž. r. jd. N	<i>vazeta bisi tagda</i>	ia – 21 Ivan 12.
poplnjena	ž. r. jd. N	<i>i poplnjena</i>	ia – 21 Ivan 12.
obsedena	ž. r. jd. N	<i>obsedena mnogije misece</i>	ig – 24 Paskal 2.
dana	ž. r. jd. N	<i>dana biše Antiohija</i>	ig – 24 Paskal 2.
shranjena	ž. r. jd. N	<i>shranjena od mladih let</i>	ig – 24 Grgur 7.

pisano	s. r. jd. N	<i>pisano jest o njem</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
rečeno	s. r. jd. N	<i>odkudu i rečeno</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
stvorenno	s. r. jd. N	<i>poglavijem Suriije stvorenno jest</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
potvrjeno	s. r. jd. N	<i>i inih arhijerejev potvrjeno jest</i>	bī – 12 Simplicij.
prineseno	s. r. jd. N	<i>telo jago v Rim prineseno jest</i>	vī – 13 Ivan.
zaneseno	s. r. jd. N	<i>telo že v Rim zaneseno bisi</i>	vī – 13 Agapit.
poneseno	s. r. jd. N	<i>telo jago v Rim poneseno</i>	gī – 14 Vijilij.
narejeno	s. r. jd. N	<i>narejeno jest</i>	eī – 16 Agato.
početo	s. r. jd. N	<i>pod sem arhijerejom početo jest</i>	zī – 18 Serjij 2.
hojeno	s. r. jd. N	<i>hojeno jest bosima nogama</i>	zī – 18 Stipan 3.
dopušćeno	s. r. jd. N	<i>dopušćeno bisi</i>	zī – 19 Mikula.
prestavljeno	s. r. jd. N	<i>prestavljeno bisi cesarastvo</i>	i – 20 Formoz.
skopano	s. r. jd. N	<i>telo že ego z groba skopano</i>	i – 20 Stipan 6.
osujeno	s. r. jd. N	<i>telo moje osujeno</i>	iv – 23 Grgur 6.
vazeto	s. r. jd. N	<i>vazeto bisi na 15 tisuć kameli</i>	ig – 24 Paskal 2.

utvrjeno	s. r. jd. N	<i>v njemže utvrjeno jest</i>	id – 25 Inocencij 2.
pogrebno	s. r. jd. N	<i>i pogrebno v Crikvi</i>	ie – 26 Eujenij 3.
otlučeno	s. r. jd. N	<i>otlučeno bisi</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
zadavljeno	s. r. jd. N	<i>zadavljeno bisi na 200 človek</i>	jb – 32 Mikula 5.
pobijeno	s. r. jd. N	<i>pobijeno jest tagda mnogo tisući neprijatelj</i>	jb – 32 Kalikšt 3.
obretno	s. r. jd. N	<i>telo nest obretno</i>	ĵz – 38 Decij.
poklano	s. r. jd. N	<i>poklano jest</i>	kz – 49 Konstantin.
sahranjeno	s. r. jd. N	<i>sahranjeno jest</i>	kz – 49 Konstantin.
prestavljeno	s. r. jd. N	<i>prestavljeno bisi</i>	l – 50 Od početija turačkago.
osujeni	m. r. mn. N	<i>klevetnici sut osujeni</i>	ï – 10 Damaz.
rečeni	m. r. mn. N	<i>Saražini od Sare zakonne žene rečeni sut</i>	dī – 15 Onorij.
pobijeni	m. r. mn. N	<i>ideže Saražini pobijeni sut</i>	zi – 19 Leon 4.
prostrani	m. r. mn. N	<i>iže prostrani sut</i>	zi – 19 Adrijan 2.
izbavljani	m. r. mn. N	<i>vsi izbavljani sut</i>	id – 25 Paskal 2.
pobejeni	m. r. mn. N	<i>pobejeni sut tagda</i>	jb – 32 Kalikšt 3.

		<i>Turci</i>	
popisani	m. r. mn. N	<i>popisani sut meju tatarskimi narodi</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
stvorene	ž. r. mn. N	<i>stvorene sut tagda</i>	zī – 18 Stipan 3.
videne	ž. r. mn. N	<i>i zvezdi trakatice videne sut</i>	iz – 29 Kliment 5.
prenesena	s. r. mn. N	<i>prenesena sut tagda telesa</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
porabljenago	m. r. jd. G	<i>umri 10. misec porabljenago arhijerejstva</i>	ib – 22 Ivan 18.
prijatago	m. r. jd. G	<i>posvećen bisi na dan 14. prijatago arhijerejstva</i>	iz – 28 Adrijan 5.
nevzdržanago	m. r. jd. G	<i>materinu semrtiju pogrdi ljubodejanija toliko be nevzdržanago</i>	jg – 34 Domicij Nerun.
narečenago	m.r. jd. G	<i>od Klodija Albina narečenago česara</i>	jž – 37 Julij Maksimin.
shranjenago	m. r. jd. A	<i>jednogo od naslednikov srićeju shranjenago</i>	jž – 37 od gospodstva Partov i Prsijanov.

Pasivni particip preterita javlja se u velikom broju. Treba napomenuti da postoji velik broj pasivnih participa preterita koji se stalno ponavljaju. Neki od primjera su: *prazdan*¹⁶, *pogreben*¹⁷, *povrnut*, *ganut*, *razoren*, *sazidan*, *narečen*, *prozvan*, *naučen*, *poslan*, *vazet*.

Iz tablice vidimo da su potvrđeni oblici za sva tri roda u nominativu, u većem broju za jedninu, nego za množinu. Naravno, m. r. jd. prednjači u odnosu na ž. r. i s. r. Čitajući tekst *Knjižica*, vidljivo je da Šimun Kožičić Benja pasivni particip preterita za ž. r. koristi kada govori o zemljama, a srednji rod korišten je, uglavnom, kada govori o tijelu. Tome u prilog idu samo neki od primjera participa koji se odnose na tijelo: *poneseno*, *zaneseno*, *osujeno*, *preneseno*, *skopano*, *obreteno*. U Eujenijvu životopisu (ie – 26) susrećemo jedan od rijetkih primjera gdje Kožičić ne završava životopis riječima *pogreben bisi*, već *pogrebena bisi* (misli na tijelo). U m. r. mn. u nominativu dolazi nastavak *-i*, u ž. r. nastavak *-e*, a u s. r. nastavak *-a*.

Potvrđeni su i primjeri za jd. m.r. u genitivu. U svim primjerima dolazi nastavak *-ago*. Također, potvrđen je i jedan primjer za akuzativ m. r. jd. U navedenom primjeru prisutan je nastavak *-ago*. Iz ovih primjera vidimo da je korišten oblik iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika. Naime, hrvatski bi oblik imao dočetano *-ga*. S obzirom na to da je potvrđen relativno malen broj primjera za ostale padeže, ne možemo, a i nemamo na temelju čega, utvrditi koji sklonidbeni nastavci prevladavaju.

Pasivni particip preterita, uglavnom, dolazi uz prezent glagola *byti* (*jest*, *sut*), aorist glagola *biti* (*bisi*) te imperfekt glagola *biti* (*biše*). U svim je primjerima riječ o 3. l. jd i 3. l. mn. glagola *byti*. Ipak, u odnosu na prezent i imperfekt glagola *byti*, vidljivo je da prednjači aorist glagola *byti*, a što je i u cijelome tekstu najčešće korišten glagolski oblik za izricanje prošlosti.

---

¹⁶ Svaki životopis pape završava oblikom *prazdan bisi tagda prestol*.

¹⁷ Za svakog papu navodi mjesto pokopa: *pogreben bisi v...*

I kod pasivnog participa preterita možemo uočiti i određene „nedosljednosti“. Prije svega, misli se na fonološke razlike koje su uočene u primjerima: *korunjen* (i – 20 Martin 2.) i *krunjen* (ia – 21 Ivan13.), *odlučeno* (ja – 21 Martin 5.) i *otlučeno* (ie – 26 Aleksandar 3.). Zanimljive su i „nedosljednosti“ u korištenju aorista i imperfekta glagola *byti*. Naprimjer, u životopisu Stipana 6. (i – 20) piše *zvržen biše*. Nakon toga životopisa dolazi Krištoforov životopis (i – 20) u kojem piše *zvržen bisi*.

Zabilježen je jedan primjer u kojem je uz pasivni particip preterita dolazi negacijski oblik prezenta glagola *byti* – *nest obreteno* (jz – Decij.).

Vežano uz tvorbu, možemo zaključiti da se u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* potvrđuju staroslavenski tvorbeni obrasci.¹⁸

5. Složeni glagolski oblici

Složenim glagolskim oblicima pripadali su: perfekt, pluskvamperfekt, futur prvi, futur drugi i kondicional. U nastavku rada prikazat ću svaki od oblika, redom kako su gore navedeni.

5. 1. Perfekt

U hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku perfekt se tvorio od drugoga aktivnoga participa preterita, odnosno *l*-participa i prezenta glagola *byti*.

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* za perfekt su potvrđeni primjeri:

---

¹⁸ Sufiks *-n-* dobivali su glagoli kojima je infinitivna osnova završavala na *a* ili na *ê*. Sufiks *-en-* dobivali su glagoli kojima je osnova završavala na suglasnik, na *-y* i na *-i*. Sufiks *-t-* dobivali su glagoli kojima se infinitivna osnova završavala na *-ę*, *-u*, *-i*, *-ê* (Damjanović 2003: 143-144).

sam podlegal	1. l. jd. m. r.	<i>da sam dobrovoljno podlegal brime</i>	b – 2 (iz posvete)
vložil sam	1. l. jd. m. r.	<i>vložil da sam ruku va oganj</i>	b – 2 (iz posvete)
bil jesam	1. l. jd. m. r.	<i>az bil jesam v Rimi</i>	Ĵv – 33 Aleksandar 6.
rekal jesam	1. l. jd. m. r.	<i>az rekel jesam</i>	Iž – 57 Karal 5.
skopal jesi	2. l. jd. m. r.	<i>vpal si v jamu juže skopal jesi</i>	Iž – 57 Karal 5.
slagal jesi	2. l. jd. m. r.	<i>reče slagal jesi</i>	Iž – 57 Karal 5.
rodil se jest	3. l. jd. m. r.	<i>rodil se jest Isus Krst</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
pisal jest	3. l. jd. m. r.	<i>pisal jest 2 epistolije</i>	g – 4 Petar.
trpil jest	3. l. jd. m. r.	<i>trpil jest Ciprijan biskup</i>	3 – 8 Lucij.
držal jest	3. l. jd. m. r.	<i>juže otac jego držal jest na krste</i>	dī – 15 Deusdedit.
stvoril jest	3. l. jd. m. r.	<i>pišet se da stvoril jest</i>	ži – 17 Grgur 2.
popisal jest	3. l. jd. m. r.	<i>iže popisal jest</i>	ib – 22 Salvestar 2.
imil je	3. l. jd. m. r.	<i>imil je pod soboju patrijarha</i>	ig – 24 Urban 2.
bil jest	3. l. jd. m. r.	<i>bil jest bogat</i>	ĵa – 31 Aleksandar 5.
općil jest	3. l. jd. m. r.	<i>općil jest dlgo</i>	ĵv – 33 Pijus 2.

je vojskoval	3. l. jd. m. r.	<i>vse strani prošal v kih je vojskoval</i>	jd – 35 Eliji Adrijan
je bil	3. l. jd. m. r.	<i>da je visok bil</i>	jž – 37 Julij Maksimín.
je imel	3. l. jd. m. r.	<i>tolike je imel palce</i>	jž – 37 Julij Maksimín.
je nosil	3. l. jd. m. r.	<i>da je nosil ženinu ručnu vitulicu</i>	jž – 37 Julij Maksimín.
je pojadal	3. l. jd. m. r.	<i>pišut da je pojadal</i>	jž – 37 Julij Maksimín.
prognal jest	3. l. jd. m. r.	<i>prognal jest krstijane</i>	k – 40 Julijan.
protivil se jest	3. l. jd. m. r.	<i>protivl se jest rimskomu arhijereju</i>	kv – 43 Justinijan.
živil jest	3. l. jd. m. r.	<i>živil jest narod</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
nest imel	3. l. jd. m. r.	<i>nikadaže nijedan gospodin nest imal</i>	Iv – 53 Friderik 2.
ratil jest	3. l. jd. m. r.	<i>s kim ratil jest 8 let</i>	Ig – 54 Lodovik 4.
prišal jest	3. l. jd. m. r.	<i>prišaljest reče ninje dan</i>	Iž – 57 Karal 5.
jest branil	3. l. jd. m. r.	<i>da se jest branil</i>	Iž – 57 Karal 5.
porodila jest	3. l. jd. ž. r.	<i>samogo človeka porodila jest</i>	eī – 16 Agato.

trpila jest	3. l. jd. ž. r.	<i>i Crikav trpila jest</i>	ĵv – 33 Adrijan 6.
bilo jest	3. l. jd. s. r.	<i>arhijerejov bilo jest</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
nest bilo	3. l. jd. s. r.	<i>že nest bilo preje</i>	z – 9 Gajus.
nest prosejalo	3. l. jd. s. r.	<i>veselije slnce nest prosejalo</i>	jz – 39 Dioklecijan.
jest vidilo	3. l. jd. s. r.	<i>podobno se jest vidilo</i>	b – 2 (iz posvete)
smo prosili	1. l. mn. m. r.	<i>kako smo te prosili i molili</i>	b – 2 (iz posvete)
smo molili	1. l. mn. m. r.	<i>kako smo te prosili i molili</i>	b – 2 (iz posvete)
mogli sut	3. l. mn. m. r.	<i>mogli sut popraviti mnoga</i>	b – 2 (iz posvete)
bili sut	3. l. mn. m. r.	<i>i silniki bili sut</i>	ĵz – 38 Valerijan.
nisut prospejali	3. l. mn. m. r.	<i>ničtože nisut prospejali</i>	ib – 22 Benedikt 8.
pridali sut	3. l. mn. m. r.	<i>zanje da pridali sut</i>	ie – 26 Inocencij. 2.
bile sut	3. l. mn. ž. r.	<i>crikve sazidane bile sut po razoreniju</i>	e – 6 Iĵinij.
utvrđnula sut	3. l. mn. s. r.	<i>jaže na krivo utvrđnula sut</i>	b – 2 (iz posvete)
bila sut	3. l. mn. s. r.	<i>ideže bila sut slovesa</i>	g – 4 Petar.

Iz priloženoga možemo vidjeti da su potvrđeni primjeri za 1., 2. i 3. lice jednine, a u množini su pronađeni primjeri za 3. lice i samo jedan primjer za 1. lice. Primjeri perfekta u dvojini nisu pronađeni. Time se potvrđuje činjenica da se u tekstovima pisanim hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom najviše koriste oblici za jedninu, rjeđe za množinu, a najrjeđe za dvojину. Budući da se radi o životopisima papa i careva, ne čudi da je broj primjera za 3. l. jd., i to muškoga roda, znatno veći u odnosu na 1. i 2. l. jd.

U 1. l. jd. uz oblike *jesam* pronalazimo i primjere nenaglašenog oblika istog glagola – *sam*. Riječ je o dvama primjerima (*sam podlegal* i *vložil sam*) koji su potvrđeni u posveti. Zanimljivo je da, također u posveti, nalazimo i primjer za 1. l. mn. u kojem glagol *byti* dolazi u nenaglašenom obliku, obliku *smo*. Primjeri sa *sam* i *smo* pronađeni su samo u posveti. Budući da nenaglašene oblike glagola *byti* koristi samo u posveti, vidimo da je Šimun Kožičić Benja uočavao funkcionalnu razliku između posvete i integralnoga teksta.

Analizirajući perfekt, utvrđeno je prevladavaju oblici s naglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *byti*.

Govoreći o perfektu, ističe se da je redosljed pomoćnoga glagola i participa bio slobodan, a što se potvrđuje i kod Šimuna Kožičića Benje, no treba istaknuti kako je ipak veći broj primjera u kojima particip dolazi ispred pomoćnoga glagola. Nekoliko je primjera u kojem se kao pomoćni glagol *byti* u 3. l. jd. pojavljuje oblik *je*, no ti su primjeri u manjini, a treba istaknuti kako u takvim primjerima samo u obliku *imil je* pomoćni glagol *byti* dolazi iza participa, a u svim ostalim primjerima on je ispred participa (*je bil, je nosil, je vojskoyal, je pojadal, je imal*).

Zanijekani se oblici perfekta mogu tvoriti od zanijekanoga oblika glagola biti i drugoga aktivnoga participa preterita. U tom je slučaju pomoćni glagol redovito ispred participa (Gadžijeva, Mihaljević, 2014: 251). Iako su u

Knjižicama pronađena tek 3 primjera zanižekanoga perfekta, iz tih oblika možemo vidjeti da je pomoćni glagol ispred participa.

5. 2. Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt je u starocrkvenoslavenskom jeziku, kao i perfekt, složeni (analitički) glagolski oblik koji u svoj sastav uključuje *l*-particip. Pomoćni dio (dio koji se spreže) bio je, kao i kod perfekta, oblik glagola *byti*, ali u pluskvamperfektu se nisu rabili prezentski oblici pomoćnoga glagola, nego oblici za izricanje prošlosti. Drugim riječima taj pomoćni dio nije bio ustaljen i točno određen. Moguće su načelno, kao i u starocrkvenoslavenskom, tri vremenske inačice: imperfekt, aorist i perfekt glagola *byti* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 251).

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* za pluskvamperfekt potvrđeni su primjeri:

vidil biše	3. l. jd. m. r.	<i>ideže vidil biše</i>	d – 5 Kliment.
obećal se biše	3. l. jd. m. r.	<i>jakože obećal se biše</i>	gĭ – 14 Vjilij.
rastojal biše	3. l. jd. m. r.	<i>da rastojal biše 5 let</i>	zi – 19 Leon 4.
krstil biše	3. l. jd. m. r.	<i>ježe krstil biše</i>	zi – 19 Mikula.
vrnul se biše	3. l. jd. m. r.	<i>vrnul se biše v Rim</i>	i – 20 Stipan 6.
predal se biše	3. l. jd. m. r.	<i>predal se biše dijavlu</i>	ib – 22 Salvestar 2.
skril biše	3. l. jd. m. r.	<i>ježe skril biše</i>	ib – 22 Benedikt 8.

dal biše	3. l. jd. m. r.	<i>ježe dal biše preje</i>	ib – 22 Benedikt 8.
nazval biše	3. l. jd. m. r.	<i>božanstveni glas nazval biše</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
smiril biše	3. l. jd. m. r.	<i>zvan od Rimljana s kimi se smiril biše</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
pripravil biše	3. l. jd. m. r.	<i>da ga pripravil biše prnesti žrtvu</i>	z – 9 Marcellin.
sazidal biše	3. l. jd. m. r.	<i>sazidal sebi biše</i>	iz – 28 Ivan 22.
vazel biše	3. l. jd. m. r.	<i>vazel biše sebi za ženu</i>	jg – 34 Klavdij.
kraljeval biše	3. l. jd. m. r.	<i>pokle kraljeval biše juže nad Francozi</i>	l – 50 Karal Veliki.
prišla beše	3. l. jd. ž. r.	<i>uzrokom prišla beše</i>	eī – 16 Vitalijan.
gotova biše	3. l. jd. ž. r.	<i>jaže gotova biše</i>	iz – 28 Inocencij 4.
imela biše	3. l. jd. ž. r.	<i>imela biše Crikav 40 let</i>	ja – 31 Martin 5.
izabrali behu	3. l. mn. m. r.	<i>a zač Rimljani izabrali behu</i>	ia – 21 Leon 8.
postavili behu	3. l. mn. m. r.	<i>postavili behu Rimljane</i>	iv – 23 Salvestar 3.
narekli behu	3. l. mn. m. r.	<i>proroci narekli behu</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
poznali behu	3. l. mn. m. r.	<i>poznali bo behu</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)

		<i>po knjigah</i>	Kristu)
vazeli behu	3. l. mn. m. r.	<i>pokle ga vazeli behu naši</i>	ie – 26 Urban 3.
všli behu	3. l. mn. m. r.	<i>zanje da Vitrbljane všli behu v zatvor</i>	iz – 29 Martin 4.
jeli behu	3. l. mn. m. r.	<i>jeli behu kardinale</i>	iz – 29 Martin 4.
zaujeli behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže zaujeli behu</i>	iz – 29 Kliment 5.
sprisegli se behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže sprisegli se behu protivu njemu</i>	jg – 34 Ijulij.
položili behu	3. l. mn. m. r.	<i>položili mu behu</i>	jg – 34 Vitelij.
obočitovali behu	3. l. mn. m. r.	<i>dobro je znamenije obočitovali behu</i>	ka – 41 Marcijan.
pomogli behu	3. l. mn. m. r.	<i>bolna pomogli behu</i>	ka – 41 Marcijan.
srotili se behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže srotili se behu protivu njemu</i>	kb – 42 Fokas.
pristali behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže pristali behu k Leoniciju</i>	kv – 43 Justinijan.
otvrgli se behu	3. l. mn. m. r.	<i>sa Bugare iže otvrgli se behu</i>	kd – 45 Leon.
prozvali behu	3. l. mn. m. r.	<i>nimška gospoda cesarom prozvali behu</i>	lg – 54 Adolfus.
poseli behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže poseli behu</i>	ld – 55 Žigmund.

		<i>Petrov prestol</i>	
podlegli behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže podlegi behu</i> <i>Smiderevo</i>	ld – 55 Albrt.
zadržali behu	3. l. mn. m. r.	<i>iže zadržali behu</i> <i>Maksimilijana</i>	ld – 55 Friderik 3.
prognali behu	3. l. mn. m. r.	<i>ježe prognali behu</i> <i>leto preje</i>	le – 56 Karal 5.

Iz priloženoga možemo vidjeti da Šimun Kožičić Benja, isto kao i perfekt, pluskvamperfekt koristi u manjoj mjeri u odnosu na aorist i imperfekt.

Zanimljivo je da su svi potvrđeni primjeri tvoreni na način u kojem particip dolazi ispred pomoćnoga glagola. Nisu pronađeni primjeri zanijekanoga pluskvamperfekta.

Kao i kod perfekta, i ovdje prevladava 3. l. jd. i to u muškome rodu, a velik je broj primjera za 3. l. mn. Primjeri za dvojину nisu pronađeni.

U 3. l. jd. pojavljuje se oblik *biše*, a zabilježen je samo jedan primjer, i to za ž.r., u kojem se javlja *beše*. U 3. l. mn. javlja se oblik *behu*. Ovi primjeri pokazuju da je došlo do stezanja, a što je i karakteristika hrvatskoglagoljskih tekstova. Potvrđeni primjeri tvoreni su imperfektom glagola *byti*. U prilog ovome zaključku ide tvrdnja: najčešći su oblici tvoreni od imperfekta glagola *byti*. Nešto su rjeđi, ali još uvijek uobičajeni, oblici s aoristom glagola *byti*, dok su oblici s perfektom glagola *byti* bili iznimno rijetki (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 251).

5. 3. Futur prvi

Futur prvi jedini je složeni glagolski oblik koji se u starocrkvenoslavenskom jeziku nije tvorilo od *l*-participa, nego od infinitiva kojemu se dodavao prezent jednoga od tri pomoćna glagola: *hotěti, načęti, iměti* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 253). U hrvatskom crkvenoslavenskom futur prvi mogao se tvoriti i od infinitiva i trenutnoga prezenta glagola *byti*: *piti budu, budeši služiti* i sl., čega nema u starocrkvenoslavenskim tekstovima (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 255).

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* potvrđeni su ovi primjeri:

živiti hoćeši	2. l. jd.	<i>ako ne takneši Jerusolim dlgo živiti hoćeši</i>	ib – 22 Salvestar 2.
neće vrnuti	3. l. jd.	<i>kle se da se nikadaže neće ni v Rim ni na biskupiju vrnuti</i>	i – 20 Formoz.
ostaviti hoće	3. l. jd.	<i>reče da ostaviti hoće arhijerejstvo</i>	iz – 29 Celestin 5.
oće cesarastvovati	3. l. jd.	<i>iže prorekal biše da oće cesarastvovati</i>	kv – 43 Filip.
roditi se hoće	3. l. jd.	<i>Krst roditi se hoće od deve</i>	kg – 44 Konstantin.
se popraviti oće	3. l. jd.	<i>četvrta jest da se popraviti oće crikav</i>	ld – 55 Karal 5.

trpiti oće	3. l. jd.	<i>i trpiti oće takovo vrime do 70-ago leta</i>	ld – 55 Karal 5.
iziti oće	3. l. jd.	<i>peta stvar jest: da iziti oće poveljenje</i>	ld – 55 Karal 5.
oće podbiti	3. l. jd.	<i>da oće vas mir podbiti pod kristijansku veru</i>	ld – 55 Karal 5.
pojti oće	3. l. jd.	<i>na 24. leto gospodovanja svojego pojti hoće na Goru</i>	ld – 55 Karal 5.
nizložiti oće	3. l. jd.	<i>i tu prekloniv kolena nizložiti oće krunu</i>	ld – 55 Karal 5.
stvoriti oće	3. l. jd.	<i>mnoga čudesu stvoriti oće po semrti</i>	ld – 55 Karal 5.
imeti hoćemo	1. l. mn.	<i>vlast nad Crikav imeti hoćemo</i>	ig – 24 Grgur 7.
postaviti hoćemo	1. l. mn.	<i>postaviti takmo hoćemo imena ih i vrime sedenija</i>	ĵv – 33 Aleksandar 6.
pisati hoćemo	1. l. mn.	<i>pisati hoćemo i ot cesarov</i>	ĵv – 33 Kliment 7.
reći oćemo	1. l. mn.	<i>reći oćemo kako prestavljeno bisi</i>	l – 50 Od početija turačkago
oćemo reći	1. l. mn.	<i>oćemo reći na</i>	le – 56 Karal 5.

		<i>kratci kim činom</i> <i>pride</i>	

S obzirom na temu *Knjižica*, ne čudi da je futur prvi potvrđen u relativno malom broju. Najveći je broj potvrda za 3. 1. jd. i 3. 1. mn. Svi potvrđeni primjeri futura prvog tvoreni su prezentom glagola *hotěti* i samo je jedan primjer tvoren glagolom *iměti*. Glagol *hotěti* pojavljuje se u različitim inačicama. Kroz analizu futura prvog, vidljivo je da Šimun Kožičić Benja, osim što koristi različite inačice glagola *hotěti*, koristi i različite lične nastavke za prezent.

Analizirajući primjere 3. 1. jd., vidimo da su sustavno korišteni (staro)hrvatski lični nastavci, a glagol *hotěti* dolazi u inačici *hoće* i *oće*. Velik je broj primjera za 3. 1. jd. pronađen u životopisu Karla 5. Treba napomenuti da u tom životopisu sustavno koristi oblik *oće*, odnosno ne kombinira *hoće* / *oće*.

Iz primjera za 1. 1. mn., također, vidimo korištenje dviju inačica glagola *hotěti* – *hoćemo* / *oćemo*. Iz primjera vidimo da je sustavno korišten lični nastavak *-mo*. Dakle, možemo zaključiti da u tvorbi futura prvog Šimun Kožičić Benja sustavno koristi (staro)hrvatske lične nastavke, uz izuzetak primjera za 2. 1. jd.

Kada bismo navedeno usporedili sa zaključcima iz poglavlja o prezentu, vidjeli bismo da je stanje za 1. 1. mn. isto, odnosno sustavno je korišten nastavak *-mo*, no u 3. 1. jd. situacija je drugačija, odnosno u prezentu je sustavno korišten nastavak *-t*, a što ne odgovara stanju potvrđenom u futuru prvom. Ovo je samo jedan od primjera koji nam ukazuje na Kožičićevu želju za osuvremenjivanjem jezika glagoljskih knjiga, a s druge strane ukazuje nam na korištenje i staroga i novoga.

Iz primjera vidimo da je redosljed prezenta i infinitiva različit, odnosno potvrđeni su primjeri u kojima infinitiv dolazi ispred i iza prezenta. Ipak, veći je

broj primjera u kojima infinitiv dolazi ispred prezenta. Primjećuje se da se kod korištenja inačice *hoće* i *hoćemo*, infinitiv sustavno dolazi ispred prezenta glagola *hotěti*, a kod inačice *oćemo* vidljiv je različit poredak. Zabilježeni su i primjeri futura prvog istoga glagola, a pisani su različitim slijedom (*oćemo reći* / *reći oćemo*).

5. 4. Futur drugi

Futur drugi tvorio se od *l*-participa i prezenta pomoćnoga glagola *byti*. Iako je potvrđen češće nego u kanonskim starocrkvenoslavenskim tekstovima, futur drugi je i u hrvatskoglagoljskim tekstovima pisanima hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom razmjerno rijetka kategorija (Gadžijeva, Mihaljević, 2014: 257).

Primjer futura drugog zabilježenog u *Knjižicama* glasi *mogal budu* (Jb – 32 Kalikšt 3.) Činjenica da je u *Knjižicama* pronađen samo jedan primjer futura drugog, potvrđuje gore navedeno.

5. 5. Kondicional

Kondicional (pogodbeni način) izražavao je radnju koju je govornik držao poželjnom ili pogodbenom (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 210). Kondicional se u starocrkvenoslavenskom tvorio od *l*-participa i posebnoga (optativnoga) oblika pomoćnoga glagola *byti* (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 258). U mlađim (redakcijskim) tekstovima, umjesto optativnoga oblika, pojavljuje se aorist glagola *byti*. U hrvatskom crkvenoslavenskom u uporabi su obje kondicionalne paradigme (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 258).

Primjeri kondicionala u *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* su:

bim mogal	1. l. jd. m. r.	<i>az bim mogal ubiti</i>	lž – 57 Karal 5.
bim hotel	1. l. jd. m.r.	<i>ako bim hotel</i>	lž – 57 Karal 5.
pokril bi	3. l. jd. m. r.	<i>pokril da bi rojstva</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
pasal bi	3. l. jd. m. r.	<i>pasal da bi ovce</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)
bi ne dopustil	3. l. jd. m. r.	<i>da bi ne dopustil</i>	g – 4 Petar.
uklonil bi se	3. l. jd. m. r.	<i>uklonil da bi se gnevu</i>	g – 4 Petar.
nasledoval bi	3. l. jd. m. r.	<i>iže nasledoval bi</i>	g – 4 Petar.
vstal bi	3. l. jd. m. r.	<i>vstal da bi va ime Krstovo</i>	g – 4 Petar.
blagoslovil bi	3. l. jd. m. r.	<i>blagoslovil bi jerej po običaju</i>	ž – 7 Soter.
strajal bi	3. l. jd. m. r.	<i>od jegože prognan strajal da bi</i>	ï – 10 Liberij.
bi otstupil	3. l. jd. m. r.	<i>biše da bi otstupil</i>	bï – 12 Leon.
bi ne vposlušal	3. l. jd. m. r.	<i>ako bi ne vposlušal</i>	bï – 12 Leon.
prošal bi	3.l. jd. m.r.	<i>prošal da bi</i>	gï – 14 Pelajij.
bi šal	3. l. jd. m. r.	<i>da bi šal</i>	gï – 14 Vijilij
podstrigal bi	3. l. jd. m. r.	<i>posla Pipina sina podstrigal da bi ga</i>	žï – 17 Grgur 3.
ustavil bi	3. l. jd. m. r.	<i>v Francu pojde ustavil da bi</i>	žï – 17 Stipan 2.
ukrotil bi	3. l. jd. m. r.	<i>ukrotil da bi gnev Božji</i>	zï – 18 Stipan 3.

vidil bi	3. l. jd. m. r.	<i>pojde v (...) vidil da bi Krstovu krv</i>	z̄i – 18 Leon 3.
bi imel	3. l. jd. m. r.	<i>vprašaše dijavla koliko bi dlgo imel živeti</i>	ib – 22 Salvestar 2.
bi razdelil	3. l. jd. m. r.	<i>pomoli človeka da bi razdelil</i>	ib – 22 Benedikt 8.
nosil bi	3. l. jd. m. r.	<i>da tu človek nosil bi krunu</i>	id – 25 Paskal 2.
složil bi	3. l. jd. m. r.	<i>složil da bi dlgovanija nika</i>	id – 25 Paskal 2.
postavil bi se	3. l. jd. m. r.	<i>jegože kraljem postavil bi se</i>	id – 25 Inocencij 2.
poradoval bi se	3. l. jd. m. r.	<i>poradoval da bi mu se</i>	id – 25 Inocencij 2.
razveselil bi	3. l. jd. m. r.	<i>razveselil da bi jedno malo srce</i>	ie – 26 Eujenij 3.
stvoril bi	3. l. jd. m. r.	<i>stvoril da bi mir</i>	ie – 26 Aleksandar 3.
bi mogal	3. l. jd. m. r.	<i>da bi mogal vsaki</i>	ie – 26 Urban 3.
pral bi se	3. l. jd. m. r.	<i>pral da bi se</i>	iž – 27 Kliment 3.
bi povrnul	3. l. jd. m. r.	<i>da bi mu je povrnul</i>	iž – 28 Kliment 4.
bi dal	3. l. jd. m. r.	<i>da bi mu dal</i>	iž – 28 Kliment 4.
bi bil	3. l. jd. m. r.	<i>i jakože da bi drugi svit bil</i>	jg – 34 Ijulij.
bi ne prišal	3. l. jd. m. r.	<i>da bi živ ne prišal</i>	jg – 34 Domicij

		<i>v ruke</i>	Nerun.
bi ne vladal	3. l. jd. m. r.	<i>ako bi bo ne vladal</i>	jd – 35 Marko Antonij Filozof.
bi udril	3. l. jd. m. r.	<i>ako bi udril konja</i>	jž – 37 Julij Maksimin.
bi ne umrl	3. l. jd. m. r.	<i>ako bi prvo 2 letu ne umrl</i>	jž – 38 Klavdij.
bi cesarastvoval	3. l. jd. m. r.	<i>da bi cesarastvoval otac</i>	ka – 41 Leon.
isplnil bi	3. l. jd. m. r.	<i>isplnil da bi skupost</i>	kv – 43 Konstancij Pogonat.
mastil bi	3. l. jd. m. r.	<i>mastil da bi otčinju semrt</i>	kv – 43 Konstancij Pogonat.
ugodil bi	3. l. jd. m. r.	<i>ugodil bi mnihu jednomu</i>	kv – 43 Filip.
bi se predal	3. l. jd. m. r.	<i>da bi se predal njemu</i>	kd – 45 Ivan Zimiša.
strojil bi	3. l. jd. m. r.	<i>strojil bi gospodstvo</i>	ke – 46 Evdoksija.
bi ne ušal	3. l. jd. m. r.	<i>ako bi na bnetičku armatu ne ušal</i>	kz – 49 Od početija turačkago.
priklonil bi	3. l. jd. m. r.	<i>priklonil da bi kolena</i>	lž – 58 Karal 5.
porazil bi	3. l. jd. m. r.	<i>porazil da bi ga</i>	lž – 58 Karal 5.

vratila se ne bi	3. l. jd. ž. r.	<i>vratila se ne bi na otočastvo</i>	eī – 16 Vitalijan.
čtovala bi se	3. l. jd. ž. r.	<i>čtovala da bi se Oktava</i>	iž – 28 Inocencij 4.
bi se obsluževala	3. l. jd. ž. r.	<i>jaže ako bi se obsluževala</i>	ĵa – 31 Martin 5.
načela bi se	3. l. jd. ž. r.	<i>načela da bi se rat</i>	ĵv – 33 Pijus 2.
pričela bi se	3. l. jd. ž. r.	<i>pričela da bi se rat</i>	ĵv – 33 Pijus 2.
bi se mogla	3. l. jd. ž. r.	<i>od jechože mnoga bi se mogla</i>	ĵv – 33 Aleksandar 6.
branila bi se	3. l. jd. ž. r.	<i>jaže oružijem branila da bi se</i>	kv – 43 Mahometa početije.
bi se ne znalo	3. l. jd. s. r.	<i>ako bi se od posvećenija mesta ne znalo</i>	z – 9 Felic.
bi se moglo	3. l. jd. s. r.	<i>koliko bi se moglo</i>	aī – 11 Inocencij.
protivilo bi se	3. l. jd. s. r.	<i>protivilo da bi se Saražinom</i>	iž – 27 Inocencij 3.
bi bilo	3. l. jd. s. r.	<i>jakože ako bi stvoreno bilo</i>	je – 36 Aleksandar Sever
zaneslo bi se	3. l. jd. s. r.	<i>telo zaneslo da bi se</i>	lž – 58 Karal 5.
položilo bi se	3. l. jd. s. r.	<i>i položilo da bi se</i>	lž – 58 Karal 5.
mogli bi	3. l. mn. m. r.	<i>nauk ki godi mogli bi prijati</i>	b – 2 (iz posvete)
iznašli bi	3. l. mn. m. r.	<i>iznašli da bi</i>	v – 3 (o Isusu)

		<i>tolikago kralja</i>	Kristu)
poslužili bi	3. l. mn. m. r.	<i>poslužili bi jerejskom činu</i>	g – 4 Petar.
popisali bi	3. l. mn. m.r.	<i>popisali bi mučenik</i>	d – 5 Kliment.
bi ne hteli	3. l. mn. m. r.	<i>a ki bi ne hteli</i>	d – 5 Anaklit.
bi ne mogli	3. l. mn. m. r.	<i>bi ne mogli arhijereji</i>	bī – 12 Ilarij.
potvrdili bi	3. l. mn. m. r.	<i>ako gradski načelnik i veli arhijerej potvrdili bi ga</i>	gī – 14 Bonifacij 3.
zbegli bi	3. l. mn. m. r.	<i>iže zbegli bi</i>	dī – 15 Bonifacij 5.
prosili bi	3. l. mn. m. r.	<i>iže prosili bi žene</i>	eī – 16 Vitalijan.
iskupili bi	3. l. mn. m. r.	<i>iskupili da bi Svetu Zemlju</i>	ig – 24 Urban 2.
vazeli bi	3. l. mn. m. r.	<i>vazeli da bi Saražinom Jerusolim</i>	ig – 24 Urban 2.
pridali bi	3. l. mn. m. r.	<i>jakože pridali bi toje Latini</i>	ie – 26 Inocencij. 2.
hranili bi se	3. l. mn. m. r.	<i>hranili se bi tu putnici</i>	iž – 27 Inocencij. 3.
izvrgli bi	3. l. mn. m. r.	<i>izvrgli da bi ga</i>	iz – 29 Celestin. 5.
bi pomogli	3. l. mn. m. r.	<i>da bi molitvami pomogli</i>	jb – 32 Kalikšt 3.

stratili bi se	3. l. mn. m. r.	<i>stratili da bi se na rat</i>	ĵv – 33 Kalikšt 3.
bi bili	3. l. mn. m. r.	<i>to da bi vsi ljudi krstijane bili</i>	je – 36 Aleksandar Sever.
plaćali bi	3. l. mn. m. r.	<i>plaćali da bi mu</i>	kv – 43 Konstancij Pogonat.
pribavili bi	3. l. mn. m. r.	<i>pribavili bi ga</i>	le – 56 Karal 5.
bi se popisale	3. l. mn. ž. r.	<i>da bi se popisale človečaskije glavi</i>	v – 3 (o Isusu Kristu)

Iz priloženoga vidimo da su kondicionali posvjedočeni. Vezano uz način tvorbe, vidimo da su tvoreni *l*-participom, no ne možemo sa sigurnošću utvrditi radi li se o optativnim oblicima glagola *byti* ili o aoristnim oblicima glagola *byti*. Iz primjera za 1. l. jd. vidimo da Kožičić koristi optativni oblik glagola *byti(bim)*, a isti koristi i za 3. l. mn (*bi*). Problem u određivanju nastaje kod 3. l. jd. jer su optativni i aoristni oblik glagola *byti* glasili *bi*¹⁹. Vodeći se činjenicom da Šimun Kožičić Benja u 1. l. jd. i 3. l. mn. koristi optativne oblike glagola *byti*, mogli bismo zaključiti da, vođen time, i u 3. l. jd. koristi optativni oblik. S druge strane, mogli bismo i zaključiti kako se koriste kombinirane paradigme u kojoj su neki oblici uzeti iz optativa, a neki iz aorista.

U tvorbi kondicionala pomoćni je glagol mogao stajati i iza i ispred *l*-participa, a što je potvrđeno i kod Šimuna Kožičića Benje. Treba istaknuti da, ponekad, kondicional tvoren od istog glagola, bilježi različito. Naprimjer, potvrđen je primjer *bi mogal*, ali u Klavdijevu životopisu (j3 - 38) bilježi *mogal bi*. U hrvatskoglagoljskim je tekstovima najveći broj potvrda 3. lica jednine i

¹⁹ Zbog glasovnih promjena (y →i) međusobno su se izjednačili oblici 2. i 3. lica jednine te 2. lica množine obiju paradigma (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 259).

množine. Zatim slijede oblici 1. lica oba broja, a znatno su rjeđi oblici 2. lica. Naravno, kao i kod drugih kategorija, najrjeđi su dvojinski oblici (Gadžijeva, Mihaljević 2014: 259). Iste tvrdnje možemo vidjeti i kod Šimuna Kožičića Benje, odnosno najveći je broj potvrda za 3. l. jd. i 3. l. mn.

Sastavnice kondicionala nisu uvijek susljedne, već između njih stoje druge riječi ili skupine riječi (*iskupili da bi Svetu Zemlju, da bi vsi ljudi krstijane bili, protivilo da bi se ...*).

6. Zaključak

U *Knjižicama od žitija rimskih arhijerejev i cesarov* potvrđeni su svi glagolski oblici, osim pasivnog participa prezenta. Najveći je broj glagolskih oblika za izricanje prošlosti, pri čemu aorist prednjači. Isto tako, najveći je broj potvrda za 3. l. jd i 3. l. mn. Kroz analizu svakog pojedinog oblika, primijećene su kombinacije hrvatskog crkvenoslavenskog i (staro)hrvatskog.

Kroz analizu prezenta vidljiva su brojna "kolebanja" oko korištenja nastavaka. Tako je samo u 3. l. jd. (izuzetak su tek dva primjera) i 3. l. mn. sustavno korišten nastavak *-t*. U 1. l. jd. koristi se i nastavak *-u* i *-m*, a iste nedosljednosti vidljive su i za 2. l. jd. Samo u 1. l. mn. prezenta sustavno je korišten (staro)hrvatski lični nastavak, nastavak *-mo*.

Imperativ je potvrđen u manjem broju primjera, uglavnom u 2. l. jd. i mn., s očekivanim „starijim“ nastavcima. Imperativnost usmjerena prema 3. l. jd. i 3. l. mn. izriče se konstrukcijom *da + prezent*, a zabrane konstrukcijom *da + zanijekani kondicional*.

Infinitiv je posvjedočen, a kroz analizu je uočeno tek nekoliko primjera infinitiva u kojima dolazi do ispadanja dočetnoga *-i*.

Aorist 3. l. jd. i 3. l. mn. potvrđen je u najvećem broju. Budući da je aorist najčešće korišten oblik za izricanje prošlosti, primjeri aorista u drugim licima i dvojini brojniji su u odnosu na ostale glagolske oblike. Glagoli čija infinitivna osnova završava vokalom, imaju prvi sigmatski aorist. Glagoli čija infinitivna osnova završava konsonantom, imaju drugi sigmatski aorist. Potvrđen je aorist glagola *byti* tvoren osnovom *bě-* i *by-*, no znatno su brojniji primjeri aorista za 3. l. u obliku *bisi*.

Imperfekt je, nakon aorista, često korišten glagolski oblik. Kao i kod aorista, i u imperfektu su potvrđeni primjeri za 3. l. jd. i 3. l. mn. Broj stegnutih oblika prevladava, a sustavno su korišteni nastavci *-aše* i *-ahu*.

Pasivni particip prezenta nije posvjedočen, što ne čudi jer je već tada vrlo rijetko koristio. Aktivni particip prezenta je dobro očuvan. Potvrđeni primjeri pokazuju da se još uvijek sklanjao, a korišteni su i stariji nastavci (npr. *-ago*).

Prvi aktivni particip preterita tvoren je formantom *-v-*. Najveći je broj primjera u nominativu te je vidljivo da prvi aktivni particip preterita polako gubi svoje pridjevsko značenje i dobiva priložno. Iako je manji broj primjera u drugim padežima, iz njih je vidljivo da se sklanjaju po paradigmi neodređenog lika pridjeva.

Drugi aktivni particip preterita u najvećem se broju javlja kao dio složenih glagolskih oblika (perfekta, pluskvamperfekta, kondicionala i futura drugog). Tvoren je od infinitivne osnove, formanta *l* te nastavaka za odgovarajući rod i broj.

Pasivni particip preterita, najčešće, dolazi uz aorist 3. l. jd. – *bisi*. Najveći je broj primjera u nominativu sva tri roda, a potvrđeno je i nekoliko primjera u genitivu s nastavkom *-ago*. U tvorbi pasivnog participa preterita još uvijek prevladavaju staroslavenski tvorbeni obrasci.

Složeni se glagolski oblici javljaju u manjem broju, no svi su potvrđeni. Perfekt je tvoren *l*-participom i prezentom glagola *byti*. Potvrđeni su primjeri, iako u manjini, gdje umjesto naglašenoga dolazi nenaglašeni oblik glagola *byti*. Poredak sastavnica perfekta bio je slobodan, a što je vidljivo i iz *Knjižica*.

Pluskvamperfekt je sustavno tvoren imperfektom glagola *byti*, a u potvrđenim primjerima particip uvijek dolazi ispred glagola.

U tvorbi futura prvog korištene su različite inačice glagola *hotěti* (*hoće, oće, očemo, hoćemo*), kao i različiti nastavci za prezent. Nedosljednosti vezane uz korištenje nastavaka primijećene u prezentu, odgovaraju i korištenju prezenta za tvorbu futura prvog samo u 1. l. mn. U 3. l. jd. za tvorbu futura nije korišten nastavak *-t*. U tvorbi futura prvog korišten je prezent glagola *hotěti*. Zabilježen

je tek jedan primjer tvoren od glagola *iměti*. Futur drugi potvrđen je u samo jednom primjeru.

Kondicional je vrlo čest glagolski oblik. U 1. l. jd. i 3. l. mn. tvoren je optativnim oblikom glagola *byti*, no 3. l. jd. glasi *bi* pa ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li ipak i dalje riječ o optativnome obliku ili pak možemo govoriti o kombinaciji optativnog i aoristnog oblika glagola *byti*.

Nakon pročitane posvete Tomi Nigeru u kojoj Šimun Kožičić Benja govori o nezadovoljstvu stanjem u jeziku te ističe da se „*koliko može trudi za popravljnije naše knjige*“ te provedene analize glagolskih oblika, dolazimo do zaključka da Šimun Kožičić Benja s jedne strane nastoji zadržati sve ono staro, staroslavensko, a s druge strane nastoji jezik osuvremeniti. Obje se težnje međusobno isprepliću, a što se najbolje vidi u analizi prezenta, gdje uz sustavno korištenje starih nastavaka u 3. l. jd. i 3. l. mn., u 1. l. mn. sustavno koristi (staro)hrvatski lični nastavak. Starije stanje zadržano je i u sklonidbi participa pa je tako u genitivu korišten nastavak *-ago*.

Kroz analizu glagolskih oblika u *Knjižicama*, dolazimo da zaključka da, ipak, prevladava starije stanje uz kombiniranje novog, a što dovodi do brojnih nedosljednosti te kombinacija različitih nastavaka. Naravno, ovi nas zaključci ponovno vraćaju posveti i njegovim primjedbama vezanim uz zastarjelost jezika, odnosno otvaraju pitanje što je zapravo za Šimuna Kožičića Benju značilo da se trudi za „*popravljnije naše knjige*“ te što je on podrazumijevao pod „starim“, a što pod „novim“. S druge pak strane, govoreći o jeziku Šimuna Kožičića Benje navedena su i novija istraživanja, a koja su pokazala da je svoje liturgijske tekstove Šimun Kožičić Benja ispravljao prema *Vulgati*, odnosno ono „loše“ u jeziku za njega je značilo odstupanje od *Vulgate*. Naravno, jezik *Knjižica* i dalje ostaje zanimljiv iz razloga što *Knjižice* nisu liturgijske tematike.

Nadovezujući se na to, možemo istaknuti tezu Stjepana Damjanovića, a koji ističe da neliturgijska beletristika pripada svojevrsnom hibridnom hrvatsko-

staroslavenskom idiomu (v. više Damjanović 2008: 7–23). Kroz analizu glagolskih oblika utvrđeno je kombiniranje starijega stanja s novijim. Kada u obzir uzmemo sve tvrdnje (od toga da je jezik liturgijskih knjiga ispravljao prema *Vulgati* pa do činjenica o jeziku neliturgijske beletristike), za utvrđivanje što je zapravo Kožičić smatrao „starim“, a što „novim“ te na što se konkretno odnose njegove primjedbe o zastarjelosti u jeziku, na što je točno usmjereno njegovo nezadovoljstvo, na što se odnose njegova „popravljanja“ jezika potrebno je istražiti i usporediti jezik *Knjižica* s jezikom Kožičićevih liturgijskih tekstova. Analiza glagolskih oblika u *Knjižicama*, dodatno je ukazala na pitanje „starog“ i „novog“ u Kožičićevim tekstovima.

7. Popis literature

Barić, Eugenija – Lončarić, Mijo – Malić, Dragica – Pavešić, Slavko – Peti, Mirko – Zečević, Vesna – Znika, Marija 2005 *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.

Ceković, Blanka – Sanković, Ivana – Žagar, Mateo 2010 *Jezik Misala hruackoga Šimuna Kožičića Benje: glagolski oblici*, Slovo, sv. 60, 133–166.

Damjanović, Stjepan 2003 *Staroslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Damjanović, Stjepan – Jurčević, Ivan – Kuštović, Tanja – Kuzmić, Boris – Lukić, Milica – Žagar, Mateo 2004 *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb.

Damjanović, Stjepan 2008 *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb.

Gadžijeva, Sofija – Kovačević, Ana – Mihaljević, Milan – Požar, Sandra – Reinhart, Johannes – Šimić, Marinka – Vince, Jasna 2014 *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Galić, Josip 2014 *Jednostavni glagolski oblici u Hrvojevu misalu*, Slovo, sv. 64, 79–152.

Kolumbić, Nikica 1991 *Šimun Kožičić Benja između glagoljaške tradicije i humanističkih nastojanja*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb.

Kožičić Benja, Šimun 2007 *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov Rijeka, 1531. – Knjiga 2 – latinička transkripcija glagoljskoga teksta* (priredila Anica Nazor), Sveučilišna knjižnica Rijeka, Rijeka.

Kurelac, Miroslav 1991 *Povijest i suvremenost u djelima Šimuna Kožičića Benje*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb.

Lukežić, Iva 2015 *Zajednička povijest hrvatskih narječja – 2. morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Matasović, Ranko 2008 *Poredbeno povijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.

Mihaljević, Milan 2014 *Slavenska poredbena gramatika 2. dio: Morfologija, Prozodija, Slavenska pradomovina*, Školska knjiga, Zagreb.

Mrkonjić, Tomislav 1991 *Egnacij i Kožičić. Pitanje predloška za Kožičićeve „Knižice od žitiš rimskih arhieršov i cesarov“*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb.

Nazor, Anica 1991 *Kožičićeva glagoljska tiskara u Rijeci*, Zbornik radova o Šimunu Kožičiću Benji, ur. Anica Nazor, JAZU, Zagreb.

Sudec, Sandra 2008 *Deklinacija aktivnoga participa prezenta u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku*, Slovo, sv. 56-57, 517–529.

Stanković Avramović, Marija 2002 *Šimun Kožičić Benja hrvatski književnik*, adamić, Rijeka.

Žagar, Mateo 2012 *Zadaci i perspektive istraživanja jezika glagoljskih tiskanih izdanja Šimuna Kožičića Benje (uz pripremanje kritičkog izdanja Misala hruackoga)*, Fluminensia, 1, 111–123

8. Sažetak i ključne riječi

Šimun Kožičić Benja poznat je, ponajprije, po svojoj tiskari koju je osnovao u Rijeci 1530. godine. Pod njegovim vodstvom, iz ove je tiskare izašlo šest glagoljskih knjiga među kojima i *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*. U posveti *Knjižica* Šimun Kožičić Benja pisao je o svom nezadovoljstvu jezikom, s naglaskom na odnosu starog i novog te isticao da se i on sam trudi za popravljjanje naše knjige. Kroz analizu glagolskih oblika vidljive su brojne nedosljednosti i kolebanja u korištenju ličnih nastavaka.

U prezentu se samo u 3. l. jd. i mn. sustavno koristi nastavak *-t*, dok u ostalim licima dolaze nastavci i iz hrvatskog crkvenoslavenskog jezika i (staro)hrvatski lični nastavci. Imperativ je potvrđen u 2. l. jd. i mn., a imperativnost usmjerena prema 3. l. jd. i 3. l. mn. izražava se konstrukcijama *da* + prezent, dok se zabrane izražavaju konstrukcijama *da* + zanijekani kondicional. Infinitiv je potvrđen, a neznatan je broj primjera u kojima je došlo do ispadanja dočetnoga *-i*. Aorist je najčešće korišten glagolski oblik, a utvrđeno je postojanje prvog sigmatskog i drugog sigmatskog aorista. Imperfekt se također koristi, ali u odnosu na aorist manje te prevladavaju stegnuti oblici.

Aktivni particip prezenta dobro je očuvan te se sklanjao, a primjeri pasivnog participa prezenta nisu potvrđeni. Prvi aktivni particip preterita uglavnom je tvoren formantom *-v-*, a potvrđeni primjeri pokazuju da je polako na putu popriloženja. Drugi aktivni particip preterita najčešće dolazi kao dio složenih glagolskih oblika, a pasivni je particip prezenta potvrđen u velikom broju, najčešće u nominativu sva tri roda.

Perfekt je potvrđen, no u znatno manjem broju u odnosu na aorist i imperfekt, a isto je potvrđeno za pluskvamperfekt. U tvorbi futura prvog korištene su različite inačice glagola *hotěti*, dok je futur drugi potvrđen samo u jednom primjeru. Kondicional je, također, potvrđen u velikom broju.

Utvrđeno je da, ipak, prevladava „starije stanje“ uz kombinaciju „novog“ te se zaključuje da je za utvrđivanje što je zapravo Kožičić smatrao „starim“, a što „novim“ te na što se konkretno odnose njegove primjedbe o zastarjelosti u jeziku, na što je točno usmjereno njegovo nezadovoljstvo, na što se odnose njegova „popravljanja“ jezika potrebno istražiti i usporediti jezik *Knjižica* s jezikom Kožičićevih liturgijskih tekstova. Analiza glagolskih oblika u *Knjižicama*, dodatno je ukazala na pitanje „starog“ i „novog“ u Kožičićevim tekstovima.

Ključne riječi: *Šimun Kožičić Benja, Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov, jednostavni glagolski oblici, složeni glagolski oblici, participi*